

TÜRK GÖÇMENLERE YÖNELİK NEFRET SUÇLARI, İSLAM KARŞITLIĞI VE AYRIMCILIK

Kuzey Amerika Örneği

Editör

Prof. Dr. Şebnem KÖŞER AKÇAPAR

TÜRK GÖÇMENLERE YÖNELİK NEFRET SUÇLARI,
İSLAM KARŞITLIĞI VE AYRIMCILIK

Kuzey Amerika Örneği

Editör

Prof. Dr. Şebnem KÖŞER AKÇAPAR

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Küresel Göç Araştırmaları
ve Uygulamaları Merkezi
(ASBU-GAUM)

ASBÜ Yayınları: 05

Birinci Baskı: Haziran 2022

Yayın Sertifika No: 48453

ISBN: 978-605-71422-3-8

**TÜRK GÖÇMENLERE YÖNELİK NEFRET SUÇLARI,
İSLAM KARŞITLIĞI VE AYRIMCILIK
Kuzey Amerika Örneği**

Editör

Prof. Dr. Şebnem KÖŞER AKÇAPAR

Kapak Tasarım ve İç Mizanpaj

FCR Yayın Reklam (0312 310 08 60)

Baskı ve Cilt

VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.

İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1

Yenimahalle/ANKARA • Tel: (0312) 395 85 71

(Sertifika No: 47479)

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Hükümet Meydanı No: 2, 06050 Ulus/Altındağ/Ankara

bilgi@asbu.edu.tr

Telefon: +90 312 596 44 44-45

Faks: +90 312 311 86 00

PTT keş: asbu@hs01.keş.tr

TÜRK GÖÇMENLERE YÖNELİK NEFRET SUÇLARI,
İSLAM KARŞITLIĞI VE AYRIMCILIK

Kuzey Amerika Örneği

Editör

Prof. Dr. Şebnem KÖŞER AKÇAPAR
ASBÜ-GAUM Müdürü

Ankara 2022

YAZAR BİYOGRAFİLERİ

Musa Kazım ARICAN

Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan 1970 yılında Hatay Dört-yol'da doğmuştur. İlkokulu Karakese kasabasında, ortaokul ve liseyi Dört-yol İmam Hatip Lisesi'nde bitirmiş, Üniversite eğitimi ise 1994 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamlamıştır. 1994 yılında Diyarbakır Ergani İmam Hatip Lisesi'nde bir yıl öğretmenlik yapmış; 1995 yılında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Felsefesi Anabilim Dalında Araştırma Görevlisi olarak akademik kariyerine başlamıştır. “Spinoza'da Din ve Tanrı” başlıklı teziyle yüksek lisansını, Din Felsefesi Ana Bilim Dalında “Spinoza'nın Tanrı Anlayışı” teziyle doktorasını tamamladıktan sonra Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde görev yaparken Din Felsefesi alanında doçent olmuş, akabinde 2015 yılında profesör ünvanı almıştır. 1995 yılından 2011 yılı sonuna kadar Cumhuriyet Üniversitesi'nde çalışmış; 2012-2015 yıllarında Ankara'da Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü, Türk İslam Düşüncesi Tarihi Ana Bilim Dalında akademik hayatına devam etmiştir. 2015 yılı, Haziran ayından itibaren yaklaşık beş ay kadar Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde Rektör Vekilliği yapmış; 2015 yılı Kasım ayından itibaren de Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nde Rektör Yardımcısı olarak görev almıştır. 28 Şubat 2020 tarihinde Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Rektörü olarak atanmıştır. Halen

bu görevi sürdüren Prof. Arıcan, akademik hayatının yanında sivil toplum kuruluşlarıyla da alakadar olmuştur. İki dönem Türk Felsefe Derneği Yönetim Kurulu üyeliği yapmıştır. 2014 yılından itibaren Ankara Pursaklar Kent Konseyi Başkanlığını yürütmektedir. 2016 yılında Türkiye Yazarlar Birliği Genel Başkanı olarak seçilen ve dört dönemdir bu görevi sürdüren Arıcan, evli ve üç çocuk babasıdır.

Şebnem KÖŞER AKÇAPAR

Prof. Dr. Şebnem Köşer Akçapar, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi (ASBÜ) Sosyoloji Bölümü öğretim üyesidir. Aynı zamanda, ASBÜ’de Küresel Göç Araştırmaları ve Uygulama Merkezi’nin Müdürü olarak görev yapmaktadır. ASBÜ kadrosuna katılmadan önce, Koç Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde öğretim üyesi olarak çalışmaktaydı. Aynı zamanda, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi’nin yönetim kurulu üyesi ve Asya Çalışmaları Merkezi’nin de kurucu Müdürü olarak görev yapmıştır. 2012-2015 yılları arasında Hindistan’ın saygın üniversitelerinde zorunlu göç üzerine araştırmalar yürütmüş ve misafir öğretim üyesi olarak *Güney Asya’da Göç ve Diaspora ile Toplumsal Tabakalaşma: Sosyal Sınıf ve Kast Sistemi* başlıklı dersler vermiştir. Akademisyenliğe adım atmadan önce, kariyerine yurtdışında göçmenlerin kurduğu sivil toplum örgütlerinde sosyal hizmetli ve proje yürütücüsü olarak devam etmekte olan Prof. Akçapar, Belçika’da Leuven Üniversitesi’nde zorunlu göç hareketlerinde sosyal ağların rolü üzerine tamamladığı doktorasının ardından, Georgetown Üniversitesi Uluslararası Göç Merkezi’nde (ISIM) doktora sonrası programı çerçevesinde ABD’de vasıflı göç konulu bir proje yürütmüş ve daha sonra

yine aynı kurumda yüksek lisans düzeyinde karşılaştırmalı göç politikaları, entegrasyon sorunları ve Müslüman göçmenler konulu dersler vermiştir. Araştırma konuları arasında zorunlu göç, göçün kadınlaşması, emek göçü, vasıflı göç hareketleri, sosyal uyum süreçleri, diaspora ve siyasi katılım gibi konular sıralanabilir.

Asım YAPICI

1966 Kayseri-Develi doğumlu olan Asım Yapıcı, 1989'da Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Yaklaşık 5 yıl Malatya Pütürge'de öğretmenlik yaptı. 1995'te Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Psikolojisi Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak atandı. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde başladığı yüksek lisans eğitimini 1996'da, doktora eğitimini ise 2002'de tamamladı. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Psikolojisi Anabilim Dalında 2003'te Yardımcı Doçent, 2008'de Doçent, 2013'te Profesörlüğe yükseldi. 2019 yılında Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Psikolojisi Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak göreve başladı. Halen ASBÜ İslami İlimler Fakültesinde öğretim üyesi olarak çalışmaya devam etmektedir. Akademik alanda yayınlanmış 4 kitabı, 16 kitap bölümü, 62 makalesi mevcuttur. Dindarlık türleri, tipleri ve yönelimleri, dindarlıkla önyargı, ruh sağlığı, toplumsal cinsiyet ilişkisi, modernleşme ve postmodernleşme sürecinde dindarlığın farklı görünümleri temel çalışma konularıdır. *Hayal*, *Ayna İnsan* ve *BH Sanat* başta olmak üzere, pek çok edebi dergide şiirleri, dene-

meleri, şiir incelemeleri ve şiir kitapları üzerine tahlilleri yayınlanan Yapıcı, evli ve iki çocuk babasıdır.

Mehmet PAÇACI

Prof. Dr. Mehmet Paçacı halen AGİT Dönem Başkanı Müslümanlara karşı Müsamahasızlık ve Ayrımcılıkla Mücadele Özel Temsilcisi görevini yürütmektedir. 2014-2019 yılları arasında Türkiye'nin Vatikan Büyükelçisi olarak Vatikan'da bulundu. Daha önce 2011-2014 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü görevini yürüttü. Bundan önce, 2008-2011 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nı Vaşington Büyükelçiliği'nde Müşavir olarak temsil etti. Prof. Paçacı, 1983-2008 yılları arasında doktorasını ve akademik ünvanlarını aldığı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim üyesi olarak görev yaptı. Klasik ve Çağdaş dönem Kur'an çalışmaları üzerine akademik yayınları bulunmaktadır.

Hakan M. TÜRKÇAPAR

Prof. Dr. Mehmet Hakan Türkçapar, 1990 yılında Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni, 1995 yılında psikiyatri ihtisasını bitirdi. Uzmanlık sonrası 1997'de Bilişsel Davranışçı Psikoterapiler alanında ABD'de Beck Institute for Cognitive Therapy and Research'de bilişsel psikoterapi eğitimi aldı. 1999 yılında New York Ellis Institute'de Rational Emotive Behaviour Therapy eğitimi sonrası REBT (Akılcı Duygusal Terapi) alanında önce Temel Sertifika (Primary Certificate), ardından da 2008 yılında da ileri düzey sertifika (Advanced Certificate) aşamalarını tamamladı. 2000 yılında Psikiyatri Doçenti, 2012

yılında Psikiyatri profesörü olan Dr. Türkçapar, Psikiyatrinin yanı sıra, Sosyal Antropoloji alanında yüksek lisans ve doktora-sını tamamlayarak, 2009 yılında Sosyal Antropolojide bilim doktoru ünvanını aldı. 2003 yılında Bilişsel Terapi alanında yeterliliği değerlendiren uluslararası bilişsel terapi akademisi – Academy of Cognitive Therapy (ACT) – tarafından Bilişsel Terapist olarak sertifikaya edildi. Aynı yıl alana olan katkıları nedeniyle Akademinin Fellow üyeliğine, 2005 yılında Akademinin sertifikasyon kuruluna alındı. 2013 yılında ise Akademi tarafın Bilişsel Davranışçı Psikoterapi Eğitici ve Danışmanı olarak sertifikaya edildi. Dr. Türkçapar' ın, bilişsel davranışçı terapi alanında *Bilişsel Terapi: Temel İlkeler ve Uygulama* (2007) ve *Klinik Uygulamada Bilişsel Terapi: Depresyon* (2009), *Fark Et, Düşün, Hisset, Yaşa* (2019) başlıklı üç kitabı ve sayısı yüzü aşan makalesi yayınlanmış; 1999 yılından itibaren çeşitli merkezlerde ve kongrelerde bilişsel davranışçı terapi konusunda alanda çalışan profesyonellere dönük eğitim çalışmaları yapmıştır. Yine aynı alanda bilimsel çalışmalara yer veren *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*'nin de kurucu editörüdür. 2005-2012 arasında Ankara Dışkapı Yıldırım Beyazıt Eğitim Araştırma Hastanesi Psikiyatri Kliniği şefliği, 2008-2011 arasında Etlik İhtisas Hastanesi Psikiyatri Kliniği kurucu şefliği ve 2012-2019 arasında Hasan Kalyoncu Üniversitesi Psikoloji Bölüm Başkanlığını yapan Dr. Türkçapar, halen Bilişsel Davranışçı Psikoterapiler Derneği Başkanlığı ve Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Psikoloji Bölümü öğretim üyeliği ve bölüm başkanlığı görevlerini yürütmektedir

ARAŞTIRMA EKİBİ

Şebnem KÖŞER AKÇAPAR (Araştırma Yürütücüsü)

**Erman EROĞLU (Araştırma Yürütücü Yardımcısı –
hukuki çerçeve)**

Erman Eroğlu lisans derecesini Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden almıştır. İstanbul Barosunda avukatlık stajını tamamlayıp uygulamada bulunduktan sonra, Uludağ Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmış; sonrasında ise, kazandığı devlet bursu ile yüksek lisans ve doktora eğitimi için Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiştir. Austin Texas Üniversitesi'nde bir yıl süreyle akademik yazım ve araştırma programına katılmıştır. Anglo-Amerikan hukuk doktrini, muhakemesi ve Amerikan hukuk uygulaması üzerine Boston Üniversitesi'nde, uluslararası ticari tahkim üzerine ise Penn State Law'da eğitim almış ve yüksek lisansını uluslararası ticaret ve alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri üzerine yapmıştır. Case Western Reserve Üniversitesi'nde öğrenci asistan olarak çalışmış, alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri üzerine yazdığı doktora teziyle doktor unvanını almıştır. 2021 yılından itibaren Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde meslek hayatını sürdürmekte ve uluslararası özel hukuk, vatandaşlık ve yabancılar hukuku üzerine çalışmalar yapmaktadır.

**Aysima ÇALIŞAN (Araştırmacı ve Koordinatör, ASBÜ
Yüksek Lisans Öğrencisi)**

Aysima Çalışan, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Araştırmalar Bölümü'nde yüksek lisans öğrencisi olup, zorunlu göçte toplumsal cinsiyet ve vasıfsızlaşma üzerine

odaklanan tezini tamamlamaktadır. 2019 yılında Mersin Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun olmuştur. İlgi alanları arasında uluslararası göç, toplumsal cinsiyet, sosyal uyum ve göç politikaları bulunmaktadır. Bugüne kadar çeşitli ulusal ve uluslararası kurumlar tarafından desteklenen farklı projelerde görev almış, göçmen ve mülteci gruplar ile niteliksel ve niceliksel yöntemlerle yürütülen saha çalışmalarına katılmıştır.

Elif Banu VARLI (Araştırmacı, ASBÜ Hukuk Fakültesi Asistanı – hukuki çerçeve)

22.08.1994 tarihinde Balıkesir’de dünyaya geldi. İlköğretim, ortaöğretim ve lise öğrenimini Balıkesir’de tamamladı. Üniversite öğrenimini Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde tamamlamıştır. 2017-2019 yılları arasında “Türk Rekabet Hukukunda Uzlaşma Prosedürü” konulu tezini tamamlayarak Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Özel Hukuk Tezli Yüksek Lisans Programı’ndan mezun olmuştur. Yüksek lisansını yaparken Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı’na Öncelikli Alan Araştırma Görevlisi olarak atanmıştır. 2019 yılında Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi’ne görevlendirilmiştir. Halen Özel Hukuk Doktora Programında tez aşamasında olup lisansüstü çalışmalarına devam etmektedir. Rekabet Hukuku ve Sigorta Hukuku alanlarında uluslararası ve ulusal yayınları bulunmaktadır. İyi derecede İngilizce konuşan ve yazar Varlı, orta seviyede Almanca bilmektedir.

Tuna KILINÇ (Araştırmacı, ASBÜ Yüksek Lisans Öğrencisi)

Tuna Kılınç, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Araştırmalar programında Yüksek Lisans öğrencisidir. Lisans eğitimini 2014’te Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde tamamlamıştır. “Türkiye’deki Suriyeli Mültecilerin Sağlık Hizmetlerine Erişimindeki Zorluklar: Mardin Örneği” başlıklı Yüksek Lisans tezini hazırlamaktadır. Dört yıldır nicel ve nitel araştırma yöntemleri kullanarak sosyal araştırmalar yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ

Hak ve Özgürlükler

Prof. Dr. Musa Kazım ARICAN -----15

GİRİŞ

Kuzey Amerika'da İslamofobi ve Türkofobi

Prof. Dr. Şebnem Köşer AKÇAPAR-----19

BİRİNCİ BÖLÜM

İslamofobinin Tarihsel Gelişim Süreci: Sosyal Psikolojik Bir Çözümleme

Prof. Dr. Asım YAPICI -----35

İKİNCİ BÖLÜM

Amerika'da İslamofobi ve Müslüman Karşıtlığı

Prof. Dr. Mehmet PAÇACI-----71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Önyargı ve Ayrımcılığın Psikolojisi

Prof. Dr. M. Hakan TÜRKÇAPAR -----85

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Damga Teorisi ve Sosyal Kimliklere Dayalı Nefret Söylemi: ABD ve Kanada'da Türk Göçmenlere Yönelik Ayrımcılık ve Nefret Suçlarının Analizi

Prof. Dr. Şebnem KÖŞER AKÇAPAR/Dr. Öğr. Görevlisi Erman
EROĞLU/Aysima ÇALIŞAN/Elif Banu VARLI/Tuna KILINÇ ---95

DİZİN -----195

ÖN SÖZ

HAK VE ÖZGÜRLÜKLER

Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan¹

İnsanların hak ve özgürlükleri en temel insani erdemlerdir. İnsanın tabi hakları başkalarının memnuniyetine göre yaşamak zorunda olmadığı ve herkesin kendi hürriyetinin savunucusu olduğu bilinmektedir.

Bu bağlamda inanç ve ifade özgürlüğü de bireylerin en doğal haklarındanır. 17. yüzyılın önemli düşünürlerinden ve felsefe tarihinin düşünce özgürlüğünü savunan öncülerinden biri olan Spinoza (1951), din özgürlüğünü, insanların nerede yaşarlarsa yaşasınlar, hangi devletin vatandaşı olurlarsa olsunlar, asla vazgeçemeyecekleri bir hak olarak gördüğünü ifade etmiştir.

Bir başka deyişle, inanç hürriyeti kimsenin müdahale etmemesi gereken temel bir insan hakkı olarak tanımlanmaktadır (Spinoza, 1951: 299; akt. Arıcan, 2000). Farklı görüşleri nedeniyle mensubu olduğu dini gruptan aforoz edilen ve bir başka baskıyı da Engizisyon altında yaşayan Spinoza, her toplumda dini inanç hürriyetinin olması gereğinin altını çizer. Bu temel hak ve hürriyetleri sağlayacak başlıca unsur, gerçek amaçlarının

¹ Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Rektörü.

ülke sınırları içinde yaşayan bireylerin özgürlüklerini korumak olması gereken devletler ve elbette demokratik yönetim biçimidir (Spinoza, 1951).

Dünyanın dört bir yanında yaşayan 6 milyonu aşkın Türk vatandaşı için de bu durum böyle olmalıdır. Ancak, aradan geçen bunca zamana rağmen Spinoza'nın bahsettiği dini özgürlükler hala gölgelenmektedir. Gerek Avrupa'da gerek Kuzey Amerika'da İslam karşıtlığının popülist seçim söylemleri ile yükseldiği bir dönemden geçmekteyiz. Özellikle 11 Eylül sonrasında Müslüman göçmenlere yönelik saldırılar ve nefret suçları da artmaktadır. Batıda "İslami terör" olarak yaftalanan bazı terör olayları, toplumsal barışı yaşam felsefesi olarak benimseyen milyonlarca Müslüman göçmeni de zan altında bırakmaktadır. Bu bağlamda, Avrupa'da dini ve etnik kimlikler üzerinden baskı, ayrımcılık ve dini sembol yasakları uygulanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ve İngiltere'de dini özgürlükler güvence altına alınmış olsa da, camilere yönelik saldırılar ve başörtüsüne yönelik önyargular sürmektedir. İslamofobi ya da İslam korkusu adı verilen olgu, çoğu zaman İslam düşmanlığı ve hatta Müslüman karşıtlığı biçimine bürünmüştür. İslamofobi dünyanın her yanında görülebileceği gibi, temel insan haklarına aykırı bir şekilde nefret söylemi, ayrımcılık, Müslümanlara yönelik şiddet olarak zuhur etmektedir. Yazılı ve sosyal medyanın ise bu tutumu körükleyici bir tavır içinde olduğu görülmektedir. Hz. Muhammed'e yönelik karikatürlerin, Müslümanları aşağılayan ve kutsalını rencide eden yazıların Spinoza'nın da savunduğu düşünce özgürlüğü altında değerlendirilmesi mümkün olmamaktadır. Bu nedenle, İslamofobi'nin esasen tarihi bir arkaplanı beraberinde taşıdığı ve Müslümanlara

yönelik kültürel ırkçılık olarak değerlendirilmesi daha yerinde olacaktır. Öte yandan, tüm insanlığı tehdit eden bu tutumlarla mücadele etmek için devletler arası işbirliklerinin geliştirilmesi önemlidir. Malezya, Pakistan ve Türkiye'nin imzaladığı İslamofobiyle Mücadele İşbirliği Anlaşması ve İslam İşbirliği Teşkilatı'nın girişimleri, nefret söylemleri, önyargılar ve Müslümanlara yönelik saldırılarla mücadelenin uluslararası platformlara taşınmasını sağlamış ve daha fazla görünürlük kazandırmıştır. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Yeni Zelanda'da bir camiye düzenlenen ırkçı saldırıdan tam üç yıl sonra 15 Mart'ı Uluslararası İslamofobi ile Mücadele Günü ilan etmiştir. İnsan haklarına, farklı din ve inançlara saygıya dayalı bir barış ortamının yeşermesi ve yerleşmesi amacıyla küresel diyalog çağrısı yapan bu uluslararası çabanın her devlet tarafından içselleştirilmesi gerekmektedir.

Göç hareketleri ve mülteci krizleri de hem Müslüman karşıtlığını hem yabancı düşmanlığını tetiklemektedir. Göçmenler, yaşanan sosyal ve ekonomik sorunların günah keçisi olarak görülmekte, onyıllardır içinde yaşadıkları toplumlara yaptıkları katkılar yok sayılmaktadır. Batı Avrupa'da yaşayan Türk diasporası da bundan nasibini almaktadır. Zira, İslam düşmanlığı ve Müslüman karşıtlığı bazı ülkelerde Türkofofi olarak tezahür etmektedir. Türk etnik kimliğine ve kültürüne yönelik saldırıların da bu minvalde değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Kuzey Amerika'da ise, Ermeni ve Rum/Yunan diaspora örgütlerinin sözde soykırım üzerinden ortaklaşa yürüttükleri karalama kampanyaları ve şiddet eylemleri, Türk karşıtlığı olarak yürütülen etno-kültürel ırkçılığın yansımalarıdır.

Bu kitap, yukarıda bahsedilen sorunları derinlemesine ele alarak özellikle Kuzey Amerika örneğinden hareketle hak ve özgürlükler alanındaki eksiklikleri, ihlalleri ve yapılması gerekenleri biraraya getirme çabasından yola çıkmıştır. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nden değerli öğretim üyelerimizin, asistanlarımızın ve öğrencilerimizin katkılarıyla yine bir ASBÜ yayını olarak okurlarla buluşmaktadır. 2019 yılından beri konferanslar, seminerler, çalıştaylar, webinarlar ve eğitim programlarıyla markalaşma yolunda önemli adımlar atan ve çok çeşitli araştırmaları yürüten Üniversitemiz Küresel Göç Araştırmaları ve Uygulama Merkezi'ne de bu vesileyle teşekkürlerimi sunarım.

Kaynakça

- Arıcan, M.K. (2000). Spinoza'nın Hürriyet Anlayışı. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4: 401-414.
- Spinoza (1951). *A Theologico-Political Treatise and A Political Treatise* [*Tractatus Theologico-Politicus*]. İngilizce'den çev. R.H.M. Elwes. New York.

GİRİŞ

KUZEY AMERİKA'DA İSLAMOFOBİ VE TÜRKOFOBİ

Prof. Dr. Şebnem KÖŞER AKÇAPAR²

İslam dinine ve Müslümanlara karşı duyulan temelsiz korku ve düşmanlık olan tanımlanan İslamofobi (Stevenson, 2010: 926; akt. Sarıaslan, 2021: 85), kişisel özgürlükleri ve temel insan haklarını ihlal eden, ayrımcılık ve önyargılarla beslenerek nefret söylemi ve nefret suçlarına yol açan eylemlerin tümünü kapsar. İslamofobi kavramı yaygın olarak 11 Eylül saldırıları sonrası ortaya çıkmış yeni bir olgu olarak görülse de, kitapta farklı yazarların ele aldığı gibi, geçmişten gelen derin İslam ve Türk karşıtlığının kökleri inkar edilemez. İslamofobi, İslam'ın Amerikan değerleri, toplumu ve ulusal kimliği ile tezat teşkil eden bir ideoloji olarak gören ve Müslümanlara da şüphe ile yaklaşan eski yobaz bir sistemin modern dünyadaki uzantısı ve tezahürüdür (Beydoun, 2018: 18). Hiç şüphesiz, sömürgecilik ve sonrasında Post-Fordist dönemde neoliberal ekonomik politikalar da, İslamofobinin körüklenmesinde rol oynamıştır. 1960'lardan sonra kısıtlayıcı göç politikalarının kaldırılmasıyla, Amerika Birleşik Devletleri'ne ve Kanada'ya yönelik karma göçlerle beraber artan Müslüman nüfus, hem Kuzey Ameri-

² Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi ve Küresel Göç Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi Müdürü.

ka'da yaşayan Müslüman topluluklar arasındaki ırk, uyruk, mezhep ve sosyal sınıf açısından çeşitliliği artırmış; hem de dini özgürlükler alanında yeni ibadet yerleri, kamusal alanda başörtüsü, dernekleşme, iş olanakları, eğitim eşitliği ve siyasi katılım gibi çeşitli hak talepleriyle ortaya çıkmıştır.

Ancak, Kuzey Amerika'da İslam göç ile ortaya çıkmamıştır. Köle ticareti ile Amerika kıtasına getirilen Afrikalıların %15 ila %20'sinin Müslüman olduğu tahmin edilmektedir (Ghanea-Bassiri, 2010: 329). İslamı seçen Afrikalı Amerikalıların bir çoğu, beyaz üstünlüğüne karşı durmak, ırkçılığa başkaldırmak, siyahi bir hareketin sembolü yapmak gibi nedenlerle giriştikleri bu süreci, din değiştirme (*conversion*) olarak değil, kökenlerine dönme (*reversion*) olarak saymaktadır. Sadece Amerika'da sayıları 8 milyon olarak tahmin edilen Müslümanların %24'ü Afrikalı Amerikalılardan, % 23'ü Güney Asyalılardan ve %22'si Arap Amerikalardan oluşmaktadır (Beydoun, 2018: 20).³ İslam artık Amerika'da gerek göçler gerekse Afrikalı Amerikalı, Hispanik ve beyaz Amerikalılar arasında din değiştirmeler yolu ile en hızlı büyüyen dinlerden biridir. Kısmen bu demografik dönüşüme tepki ve tarihten gelen önyargıların bir uzantısı olarak, İslamofobi de dozajını artırarak toplumda ve sosyal kurumlar arasında varlığını daha çok hissettirmeye başlamış;

³ Kuzey Amerika'da Müslümanların rakamları hakkında veriler birbiriyle bağdaşmamaktadır. Başka araştırmalara göre, bu sayı 3 ila 4 milyon civarındadır. Ancak, bu araştırmalar daha ziyade göçmenlere odaklanmaktadır. Pew Research Center (2017).

<https://www.pewresearch.org/religion/2017/07/26/demographic-portrait-of-muslim-americans/>; Pew Research Center (2021).

<https://www.pewresearch.org/fact-tank/2021/09/01/muslims-are-a-growing-presence-in-u-s-but-still-face-negative-views-from-the-public/>

göçmen karşıtlığı ve ırkçılık ile bütünleşip daha karmaşık bir hal almıştır. Artık İslamofobinin Kuzey Amerika'da yeni anti-semitizm ve yeni ırkçılık tanımlamaları altında ele alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bir diğer deyişle, temelinde siyasi, ekonomik ve ideolojik yansımaları olan ve İslam korkusu ya da Müslüman karşıtlığı ile başlayan bu tarihsel süreç, ayrımcılık, dışlanma, nefret söylemi ve nefret suçlarını içeren bir bireysel ve toplumsal şiddete evrilerek sosyolojik bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır (Canatan, 2007: 45-46).

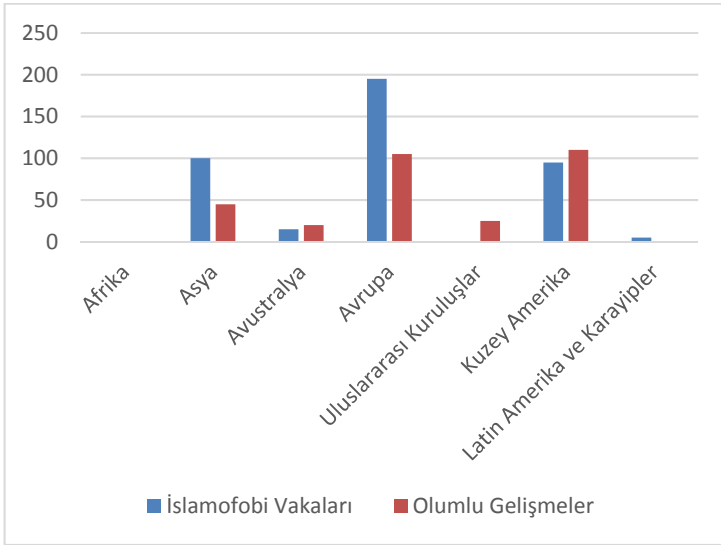
İbadet yerlerini, dini kimlikleri ve başörtülü kadınları hedef alan ve şiddet içeren olayların yanı sıra, gerekçe göstermeksizin işten çıkarmalar, beyaz üstünlüğünü savunan grupların ortaya çıkışı, online zorbalık, geleneksel ve sosyal medyada çıkan yalan haberler de İslamofobik eylemlere örnek teşkil etmektedir. Sağcı gruplarca yürütülen açık İslamofobi'ye ek olarak, sol görüşlü ya da merkezde yer alan kişiler de örtülü İslamofobik eğilimler sergileyebilirler (Beydoun, 2018: 31). Hatta bunları farketmek ve ortaya çıkarmak daha da zor olabilir. İslamofobiyi, özel, yapısal ve diyalektik olarak üçe ayıran Beydoun (2018), özel İslamofobinin ya bireysel seviyede ya da devlete bağlı olmayan kurumlar aracılığıyla yapıldığını; bundan Müslümanların yanı sıra kalıpyargılardan dolayı Sihlerin, Latin göçmenlerin, esmer, sakallı ve mavi yakalılarının da etkilendiğini ifade eder. Yapısal İslamofobinin ise devlet kurumları ve aktörleri aracılığıyla yapıldığı söyleyen Beydoun, çıkarılan kanunlar, politikalar ve programlar yolu ile ulusal güvenlik kisvesi altında devlete tehdit oluşturduğu bahanesiyle açık olarak ayrımcı bir tutum ve damgalamadan bahseder. Bu bakımdan, arzu edilen ve hedeflenen siyasi sonuçlara ulaşmak için devlet eliyle yürütülen ve inşa edilen İslamof-

bi, Şarkiyatçılığın (*Orientalism*) modern bir ürünüdür. Diyalektik İslamofobi ise, özel ve yapısal İslamofobi boyutlarının içinde en zor ayırıştırabilen ancak bu ikisini birbirine görünmez bir iplikle bağlayan, gerek ülke içinde gerek dışında olsun Müslümanları aynı kefeye koyan ve tarihten gelen nefret söylemini günümüze taşıyıp meşrulaştıran bir üçüncü boyuttur (Beydoun, 2018: 32-44).

Bu haliyle İslamofobi aslında toplumsal hafıza üzerinde oynanan bir süreçtir. Müslüman kimliğini öne çıkarmayan ve hatta inanmayanları bile zaman içinde etnik köken ve bağlı olduğu kültür açısından ötekileştirerek etkileme potansiyeli vardır. Türk düşmanlığının ya da Türk korkusunun (Türkofobi) da böyle bir ortamda yeşerme olasılığı yüksektir. Nitekim, güçlü Ermeni ve Yunan lobisinin etkisiyle ABD dahil çeşitli ülkelerde Türk diplomatları hedef alan Ermeni terörü bunun acı bir örneğidir. Halen devam eden Türklere yönelik şiddet ve nefret suçları, tarihten gelen önyargıların ve ötekileştirmenin bir sonucudur.

ABD’de sivil özgürlükler için mücadele veren en büyük Müslüman kuruluşlarından biri olan Amerikan İslam İlişkileri Konseyi (CAIR) tarafından yayınlanan raporlarda, dünyada ve Amerikan toplumunda İslam korkusunu yaymak için uğraş veren ve karşılığında yüksek maaşlar alan grupların varlığına değinilmektedir (CAIR, 2013). Ayrıca, CAIR’in yanı sıra, ABD’de Amerika Müslüman Örgütler Konseyi (USCIMO) ve Kanada’da ise, Kanada Müslümanları Ulusal Konseyi (NCMM) ayrımcılık içeren uygulamaları ve nefret suçlarını kayıt altına almaktadır. İslam İşbirliği Teşkilatı tarafından düzenli olarak yayınlanan İslamofobi raporları da önemli veriler sunmaktadır. Sadece Müslüman

göçmenlerin azınlık olarak yaşadıkları coğrafyalarda değil, Müslüman çoğunluğu barındıran ülkelerde ve hatta uluslararası kuruluşlarda da İslamofobi vakalarına rastlanmaktadır. Buna göre, Avrupa'dan ve Asya'dan daha az olmakla beraber Kuzey Amerika'da da 2020-2022 yılları arasında İslamofobik vakaların yükseldiğine dikkat çekilmektedir (Şekil 1).

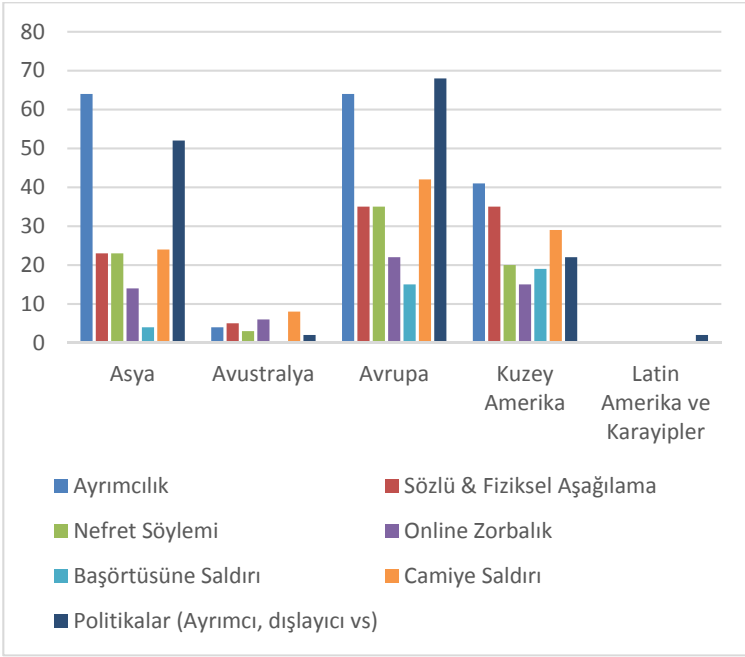

Şekil 1: İslamofobiye İlişkin Mevcut Durum Grafiği

(Aralık 2020 – Ocak 2022)

Kaynak: İslam İşbirliği Teşkilatı 14. İslamofobi Raporu
(Mart 2022), s.4.

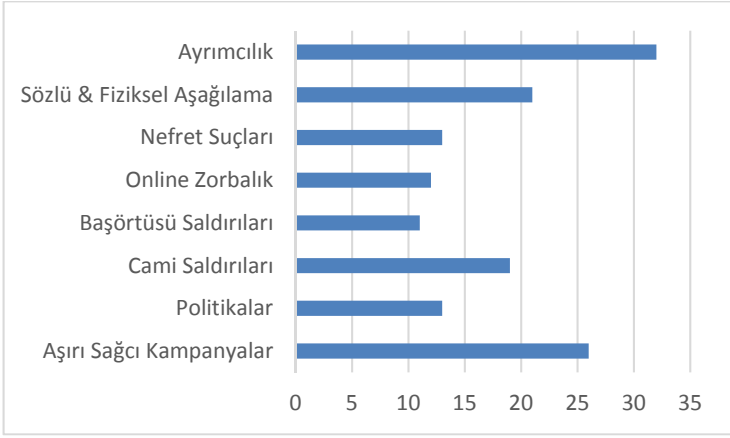
Aşağıda yer alan grafik, 2020-2022 yılları arasında Kuzey Amerika'da sırasıyla en fazla ayrımcılık, sözlü ve fiziksel aşağılama, camiye saldırı, ayrımcı ve dışlayıcı politikalar, nefret söylemi, başörtüsüne saldırı ve online zorbalık gibi İslamofobik vaka türlerine rastlandığını belgelemektedir (Şekil 2).

Şekil 2: İslamofobik Vaka Türlerinin Kıtalarla Göre İstatistiksel Dağılımı (Aralık 2020 – Ocak 2022)

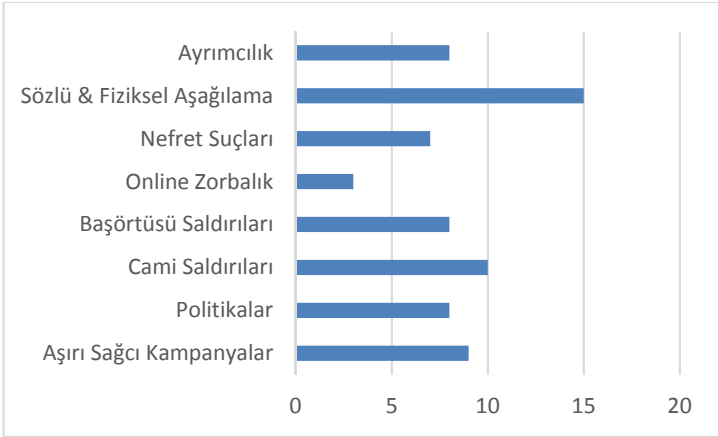
Kaynak: İslam İşbirliği Teşkilatı 14. İslamofobi Raporu (Mart 2022), s.6.

ABD ve Kanada arasındaki İslamofobik vakaları karşılaştırdığımızda, ABD’de her vaka türünde Kanada’nın önünde olduğu görülmektedir (Şekil 3 ve Şekil 4). Bunun bir nedeni, ülke nüfusları ile ilgili olsa da, bir diğer nedeni de Amerikalı Müslümanların sayıca fazla ve daha görünür olmalarından kaynaklanmaktadır. Kanada’da eyalet düzeyinde kabul edilen olumsuz politikaların federal düzeyde red edilmesi, çok-kültürlülüğün ve hak taleplerinin korunması da bir başka sebeptir.

Şekil 3: Amerika Birleşik Devletleri'ndeki İslamofobik Vakaların Dağılımı (Aralık 2020 – Ocak 2022)

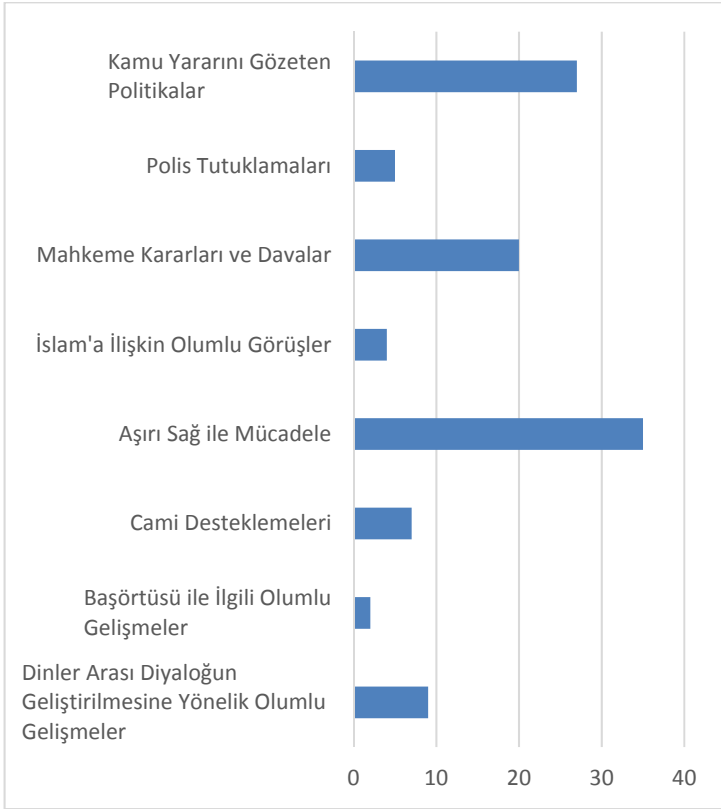
Kaynak: İslam İşbirliği Teşkilatı 14. İslamofobi Raporu (Mart 2022), s. 25.

Şekil 4: Kanada'daki İslamofobik Vakaların Dağılımı (Aralık 2020 – Ocak 2022)

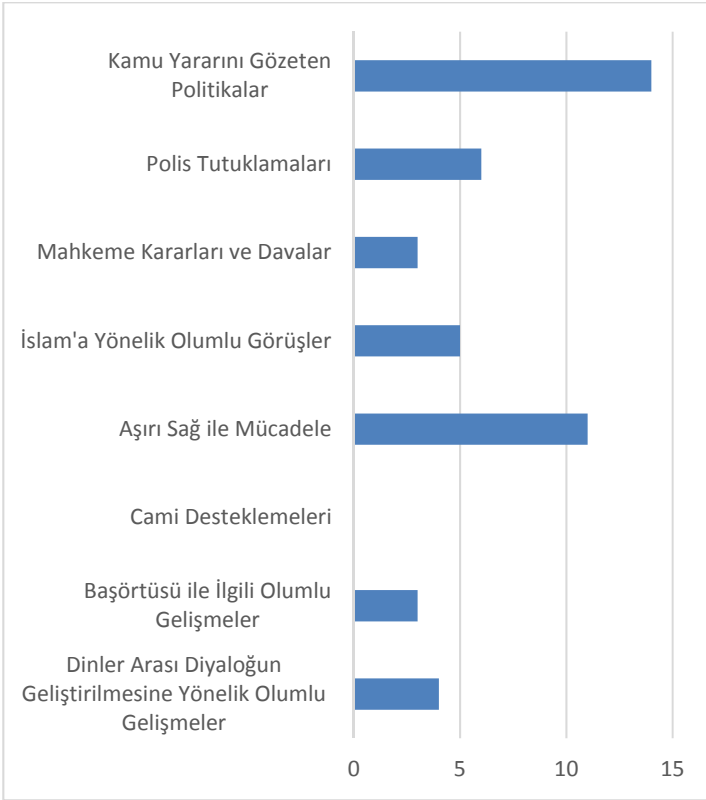
Kaynak: İslam İşbirliği Teşkilatı 14. İslamofobi Raporu (Mart 2022), s. 35.

Müslümanlara yönelik ABD ve Kanada'da yaşanan olumsuz gelişmeler yanında, olumlu gelişmeler de bulunmaktadır. Örneğin, İslamofobik eylemlere karşı polis tutuklamaları, mahkeme kararları ve davalar gibi cezai yaptırımlar, önleyici ve caydırıcı gelişmeler arasında sayılabilir. İlgi çekici olan, ABD'de daha fazla sayıda görülen olumsuz vakaya karşın Kanada'da polis müdahalesi ve tutuklama olaylarının daha sık olmasıdır. Ancak, yukarıda sayılan İslamofobi vakaları Kanada'dan ziyade ABD'de daha çok mahkemelere taşınmaktadır. Olumlu gelişmeler arasında, kamu yararını gözeten devlet politikalarının oluşturulması, İslam dinine ilişkin olumlu görüşlerin toplumda yayılması, aşırı sağcı gruplar ile mücadele, dinler arası diyalogun geliştirilmesine yönelik atılan adımlar da bulunmaktadır. Cami desteklemeleri ABD'de din özgürlüğü altında yer almakta iken, Kanada'da aynı yıllar arasında önemli bir gelişme kayda geçirilmemiştir. Öte yandan, din özgürlüğü altında olduğu kadar, kadına tanınan bireysel özgürlükler altında da değerlendirilebilecek başörtüsü ile ilgili olumlu gelişmeler her iki ülkede de aynı oranda seyretmektedir (Şekil 5 ve Şekil 6).

*Şekil 5: Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Olumlu Gelişmeler
(Aralık 2020 – Ocak 2022)*

Kaynak: İslam İşbirliği Teşkilatı 14. İslamofobi Raporu
(Mart 2022), s.202.

*Şekil 6: Kanada'daki Olumlu Gelişmeler
(Aralık 2020 – Ocak 2022)*

Kaynak: İslam İşbirliği Teşkilatı 14. İslamofobi Raporu
(Mart 2022), s.210.

İslamofobik trendler açısından Kuzey Amerika ve Avrupa kıtaları arasında önemli benzerlikler olduğu kadar farklar da bulunmaktadır. Örneğin, Arap-İsrail savaşı, 1973 Petrol Krizi, 1979 İran İslami Devrimi, sözde 'İslami teröre' karşı başlatılan savaş ve Irak ile Afganistan'ın işgali gibi yakın geçmişte patlak veren ekonomik ve siyasi kaynaklı ulusal güvenlik algıları, özel-

likle ABD'de ve kısmen komşusu Kanada'da İslamofobik söylemleri artırmıştır. Frankofon Quebec Eyaletinde Fransa benzeri İslam karşıtlığı içeren politikalar ve uygulamalar geçirilmeye çalışılmıştır. Müslüman göçmenler üzerinden yürütülen karşıtlık ve yabancı düşmanlığı ise, ABD'de Avrupa'ya nazaran daha az etki yapmıştır. Zira, ABD'de vasıfsız göçmen profili Avrupa'dakinin aksine Müslüman kökenli değil, Hıristiyan kökenli Hispaniklerden oluşmaktadır. Kuzey Amerika'da yaşayan Müslüman ve Türk kökenliler, daha ziyade vasıflı, yarı vasıflı ve ortalama Amerikalılardan daha fazla kazanan bir kesimdir.

Elinizdeki bu kitap, karşılaştırmalı bir çalışmadan ziyade, tek bir kıtaya yoğunlaşarak farklı disiplinlerden bir bakış açısı sunma amacını taşımaktadır. Konuyla ilgili tarihi bir perspektifin yanı sıra, ABD ve Kanada'da yaşanan ayrımcılığın farklı türlerini, etnik ve dini kimlik üzerinden yapılan Türk düşmanlığını ve İslamofobiyi sosyolojik, psikolojik, hukuki ve teolojik boyutlarıyla ele almaktadır. Kitap bölümlerinin özeti aşağıda sunulmaktadır.

“İslamofobinin Tarihsel Gelişim Süreci: Sosyal Psikolojik bir Çözümleme” başlığı altındaki birinci bölümde, Prof. Dr. Asım Yapıcı İslamofobi kavramının tarihsel süreç içerisinde dönüşümünü ve yeniden inşasını sosyal psikolojik bir bakış açısıyla Tajpel (1972), Turner (1979), Canatan (2007) ve kendi çalışmalarına gönderme yaparak irdelemiştir. Dini ve sosyal kimlik üzerinden ötekileştirilen Müslümanlara ve Müslüman kökenli göçmenlere yönelik kaygı ve korkuların, sadece davranış ve tutumlarda ortaya çıkmadığını belirten Yapıcı, İslamofobinin etnosantrizmden de beslenerek değersizleştirme, ayrımcı-

lık ve şiddet ile tezahür ettiğini vurgulamaktadır. Yapıcı'ya göre, İslamofobinin tarihsel kökleri ve farklı gelişimleri bazen iç içe geçen, bazen de birbirinin peşi sıra gelen yedi aşamada ele alınabilir. Bu aşamalar, 1) yeni dini kimliğin farklılığını idrak etme; 2) önyargıların oluşmasıyla ötekini kötüleme ve sınırların belirlenmesi; 3) fiili çatışmaların sahneye çıkmasıyla alevlenen tehdit algısı ve tarihte meydana gelen savaşlar; 4) korkuyla karışık saygı duyma; 5) sömürgecilik yoluyla evrimini tamamlamışları ehlileştirme çabası; 6) Müslümanları soğuk savaş döneminin güvenilir müttefikleri ve Batı'nın gizli düşmanları olarak ilan etme; 7) Müslümanları hedef alan ayrımcılık, düşmanlık ve şiddetin alenileşmesi olarak meydana çıkmaktadır.

“Amerika’da İslamofobi ve Müslüman karşıtlığı” başlığı altındaki ikinci bölümde, Prof. Dr. Mehmet Paçacı, 11 Eylül’ün önyargılar ve ayrımcılık konusunda dönüm noktası olarak değerlendirilmesine karşın, temel insan hakları, inanç ve vicdan özgürlüğü altında İslam karşıtlığının, Müslüman karşıtı nefret söyleminin ve ırkçılığın çok daha geriye gittiğinin altını çizmektedir. ABD’deki çeşitliliğe rağmen, tüm Müslüman grupların monolitik bir bütün kabul edilmesi ve hatta ten rengi, kaynak ülke, sosyal sınıf gibi faktörler nedeniyle Müslüman olmayan göçmenlerin de ayrımcılığa ve şiddete maruz kalması, İslamofobi kavramının içinde barınan ötekileştirmeyi ve ırkçılığı gözler önüne sermektedir. Bu nedenle, ABD Göçmenlik ve Vatandaşlık Yasalarına ve Terör ile Mücadele Programlarına değinen Prof. Paçacı, ABD’deki sosyal kurumların, medyanın ve politikaların da dolaylı ve/veya doğrudan Müslümanları hedef aldığını ifade etmektedir. İslamofobi ile mücadelede hak

temelli örgütler kadar Amerikan İslam İlişkileri Konseyi (CAIR) ve New York Arap Amerikan Derneği gibi çok-kültürlü, çok-ırklı sivil toplumun önemine dikkat çeken Paçacı, 11 Eylül sonrası ulusal güvenlik endişeleriyle göz ardı edilen temel hak ve özgürlüklerin yeniden tesisi için Müslüman Amerikalılara önemli görevler düştüğünü de belirtmektedir.

“Önyargı ve Ayrımcılığın Psikolojisi” başlıklı üçüncü bölümde, Prof. Dr. M. Hakan Türkçapar, gruplar arasında dini ve etnik temelli ayrımcılığın yol açtığı şiddetin psikolojik nedenlerini irdelemiştir. Prof. Türkçapar, önyargıların körüklediği şiddetin davranışsal boyutlarını Bandura (1978), Beck (1999) ve Ellis ve Lange (2017) gibi bilişsel kuramcılar ışığında incelemektedir. Önyargı oluşumunun arka planını anlamak amacıyla kalıpyargı veya stereotip kavramını mercek altına yatan yazar, olumsuz önyargıların bu kavramın nüvesini oluşturduğunu, böylece benzerliklerin abartılarak aşırı genelleme ve yanlışlığa yatkın, ancak değişime kapalı doğasını açığa çıkardığını aktarmaktadır. Aslında grup dışından olan bireylere güvenmeme, zarar görmekten korunma güdüsünden kaynaklansa da, grup içindekileri tercih etme ve kayırma, grup dışındaki herkesi aynı kefeye koyarak onlara karşı ayrımcılık gibi olumsuz davranış ve tutumlar göstermekle sonuçlanmaktadır. Ayrımcılığı besleyen bilişsel bir özelliğin de, nihai yüklenme hatası olarak nitelenen gruba ait davranışların içsel eğilimlerden kaynaklandığına dair yanlış varsayım olduğunu ifade eden Prof. Türkçapar, toplumsal çatışmalarda ve gruplar arası şiddet olaylarında, karşıdakinin olumsuz özelliklerinin öne çıkartılarak olumlu olanın yok sayılması, çatışılan grubun etiketlenmesi ve düşmanlaştırılması gibi hatalar olduğunu vurgulamaktadır.

Kitabın dördüncü ve son bölümünde, bir yıla yakın titiz bir çalışmayı içeren Kuzey Amerika’da Türk göçmenlere yönelik ayrımcılık, nefret söylemi ve nefret suçlarının bir analizi yapılmıştır. ASBÜ Küresel Göç Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi’nin yürüttüğü bu çalışmanın amacı, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada’da yaşayan Türk kökenli göçmenlerin ayrımcılık, yabancı düşmanlığı ve İslam karşıtlığı gibi dini semboller ve etnik kimlikler üzerinden üretilen olumsuz sosyal pratiklerine ne ölçüde maruz kaldıklarını belgelemek, bunları nasıl deneyimlediklerine ilişkin kapsamlı bir analiz yapmak ve veri eksikliğini gidermektir. Bu nedenle, her iki ülkede nefret söylemi ve nefret suçu kavramlarının ele alındığı hukuki çerçeve irdelenmiş ve ilgili yasalara, cezai düzenlemelere ve uluslararası sözleşmelere atfı yapılarak değerlendirilmiştir. Nitel araştırma yöntemiyle kurgulanan bu çalışmada, geleneksel ve yeni medyada belirli anahtar kelimeler ve etiketler kullanılarak yapılan taramalar söylem analizi tekniği ile irdelenmiş ve bazı kilit katılımcılar ile çevrimiçi ya da yüz yüze yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Buna ilaveten, ABD Adalet Bakanlığı, Kanada Adalet Bakanlığı, Bloomberg Law, Lexisnexis, Westlaw, New York Eyaleti Hukuk Raporlama Bürosu gibi veri tabanlarından tespit edilen hukuki metinler taranarak analiz edilmiştir. Ayrıca, Türkiye’den Kuzey Amerika’ya yönelik göçlerin kısa tarihçesi verilmiş; 2021 yılına ait elde edilen bulgular damga teorisi (Goffman, 1963) ve Müslüman karşıtlığını da içine alan yeni ırkçılık kavramı (Balibar, 2017) çerçevesinde incelenerek, temel haklar ve özgürlükler alanında yer alan olumlu ve olumsuz gelişmeler örnek vakalar üzerinden değerlendirilmiştir.

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan'ın önsözü ve farklı disiplinlerden gelen değerli akademisyenlerin katkılarıyla kapsamlı bir çalışmanın ürünü olan bu kitap, geçmişin ve günümüzün sorunlarını mercek altına yatırarak gelecekte yapılacak diğer çalışmalara öncülük etmesi için temel kaynak niteliğindedir.

Kaynakça

- Beydoun, N. (2018). *American Islamophobia: Understanding the roots and rise of fear*. Oakland: University of California Press.
- CAIR (Eylül 2013). *Legislating Fear: Islamophobia and its impact in the United States*. <https://pa.cair.com/news/islamophobia-report-2013/>
- Canatan, K. (2007). İslamofobi ve Anti-İslâmizm: Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım. K. Canatan & Ö.Hıdır (Der.), *Batt Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslâmizm* içinde (ss.19-63). Ankara: Eskiyei Yayınları.
- GhaneaBassiri, K. (2010). *A History of Islam in America: From the New World to the New World Order*. Cambridge: Cambridge University Press.
- İslam İşbirliği Teşkilatı (Mart 2022). *14. İslamofobi Raporu*. https://www.oic-oci.org/upload/islamophobia/2022/14th_Annual_Report_on_Islamophobia_March_2022_r2.pdf
- Sarıaslan, F. (2021). İslamofobinin Ekonomik Kökenleri ve ABD Dış Politikasının Küreselleştirici Rolü. *İletişim ve Diplomasi*, 5, 81-104.
- Stevenson, A. (2010). *Oxford Dictionary of English*. Oxford: Oxford University Press.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAMOFOBİNİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ: SOSYAL PSİKOLOJİK BİR ÇÖZÜMLEME

Prof. Dr. Asım YAPICI⁴

Giriş

Özellikle 2000’li yıllarda sıklıkla kullanılmaya başlanan “İslamofobi” kavramı yeni bir olgu şeklinde değerlendirilebilir. Ancak tarihsel süreçten günümüze değin yaşanan pek çok hadisenin, farklı biçim ve yoğunlukta İslamofobik tutum ve davranışların alt yapısını inşa ettiğini söylemek gerekir. Buradan hareketle, bu çalışmada İslamofobik tutum ve davranışların gelişim aşamasını sosyal psikolojik bir bakış açısıyla incelemek istiyoruz. Nitel desene sahip olan araştırmada literatür taraması tekniğinden faydalanılmıştır. Ulaşılan bulgular betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiş ve yorumlanmıştır.

Kavramsal Açılım: Fobi ve İslamofobi

Fobi kavramını anlamak için korku ve fobinin ne olduğunu kısaca açıklamak gerekir. Zira akademik alanda birbirinden farklılaşsa da gündelik dilde bu kavramlar sıklıkla karıştırılmaktadır. Yaklaşan veya maruz kalınan “açık” bir tehdit/tehlike

⁴ Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

karşısında ortaya çıkan korku duygusu, bireyin korku nesnesinden genellikle kaçmasına, kaçma durumu söz konusu değilse onunla savaşımasına neden olan dürtüsel bir tepkiden ibarettir. Buna göre, korkuda açıkça bir tehdit/tehlike algılanması söz konusudur (Budak, 2009: 449; Rycroft, 1989: 96). Bu anlamda, korku kişinin varlık ve bütünlük olarak kendisini güvende hissetmemesiyle yakından ilişkilidir. Başka bir deyişle, korku insanın biyo-psiko-sosyal varlığını koruması ve devam ettirmesi için gerekli bir duygudur. Buna normal (doğal) korku da denebilir.

Şayet korku, gerçek bir tehdit olmadığı halde bireyi fazlasıyla huzursuz etmeye başlarsa kaygıya (anksiyete) dönüşerek patolojik bir hal alabilir. Kaygı her şeyden önce bireyi uzunca bir süre istila eden, onun psikososyal uyumunu bozan ruhsal bir ıstıraptır (Mannoni, 1992:45,49). Psikolojide patolojik korkular en genel anlamıyla “fobi” kavramıyla isimlendirilir. Yunan mitolojisindeki Dehşet Tanrısı “Phobos”un adından türetilen fobi, kişinin yaşamını olumsuz etkileyecek şekilde herhangi bir şeye karşı duyulan tedirginlik ve olağan dışı korkuları ifade eden bir kavramdır. Fobiler belli bir nesnenin, durumun veya etkinliğin yarattığı akıl ve mantık dışı, şiddeti yoğun ve ziyadesiyle inatçı duygular olarak karşımıza çıkmaktadır. Dahası, bu korkuyu yaşayan kişi fobik uyarıcıdan kaçınmak için çok kuvvetli bir arzu hisseder. Kaçınmak mümkün olmadığı zaman da kaygı ve panik tepkisi alevlenir (Budak, 2009: 292). Tam da bu noktada şu ayrımı yapmak gerekir: Normal korku insanı tehlikeye karşı uyarıcı ve önlem almaya iten sağlıklı bir tepki iken fobik korku, insan için tehlike oluşturmayan nesne ya da durumlar karşısında hissedilen anlamsız, gerçeğe uymayan, abartı-

lı ve bilinçdışı bir korkudur (Bakırcıoğlu, 2012: 364). Normal şartlarda birey, akıl ve mantığı ile korkularının üstesinden gelebilir, korkunun yaşamını ele geçirmesine müsaade etmez. Fobide ise, normal korku tepkisinden bahsedilemez. Zira burada korku nesnesi kalıcı, zor hatta kontrol dışı bir hal alır. Bir başka deyişle, fobi normalde korkulmayacak belli durum ve nesneye karşı ortaya çıkar. Bu süreçte kişi, yaşadığı korkunun kendisini korkutan olay ya da nesneyle orantılı olmadığını farkındadır. Hatta zaman zaman hissettiği korkunun anlamsız ve gereksiz olduğunu düşünebilir. Bununla birlikte yaşadığı korkuyla baş edemez. Çünkü Mannoni'nin de (1992: 64) belirttiği gibi, böyle bir durumda birey, abartılmış uyaranlar üzerinden abartılmış tepkiler gösterir.

İslamofobi kavramı Türkçe'ye genellikle "İslam karşıtlığı" ve "İslam'dan korkmak" şeklinde çevrilmektedir; ancak, bu çevirinin yeterli olmadığını söylemek gerekir. Zira gerek fobi kelimesinin psikolojik anlamı, gerek tarihsel süreçte yaşananlar ve gerekse ötekileştirme, ayrımcılık ve şiddet türü hadiseler göstermektedir ki, İslam karşıtlığı (anti-Islamism) ile birlikte "Müslüman karşıtlığı" (anti-muslimism), "ırkçılık" (racism), "yabancı düşmanlığı" (xenophobia), "önyargı" (prejudice) ve "ayrımcılık" (discrimination) gibi pek çok dışlayıcı tutum ve davranışı içeren İslamofobi çok katmanlı bir olgudur (Canatan, 2007; Sevinç, 2019). Bu bağlamda, İslam araştırmaları alanında çalışmaları olan Amerikalı Profesör John L. Esposito'nun bir röportajı kavramın analizi bağlamında dikkat çekicidir: "...İslamofobi, Müslümanların din hürriyetini, sivil özgürlüklerini ve insan haklarını ihlal eden ve sıklıkla da ayrımcılığa, önyargılara ve nefret suçlarına yol açan ya da bunların oluşma-

sını tahrir eden söz ve eylemlerdir.”⁵ Canatan (2007: 43-44), İslamofobinin Batılı insanın zihninde “farklılık”, “eşdeğersizlik” ve “çatışma” olmak üzere en az üç temel iddia (tez) üzerinden değerlendirilebileceğini söyler. Buradan hareketle, İslamofobi, Müslüman olmayan insanların “biz” ve “onlar” kategorisi içinde “öteki” kabul ettikleri İslam dinine ve bu dinin mensuplarına yönelik – kendi inançlarını, kültürlerini, değerlerini ve fizyolojik varlıklarını tehdit ettikleri gerekçesiyle – mantıksız bir tedirginlik ve korku yaşamaları halidir. Ancak, İslamofobinin sadece duygusal tepkilerden ibaret olmadığını vurgulamak gerekir. Zira, İslamofobi hem etnosantrik (biz merkezci) tutumlar eşliğinde tezahür eden partikülarist (hakikat tekelliliği) söylemler, hem de ötekine yönelik değersizleştirme, ayrımcı davranışlarda bulunma ve sözlü ya da fiili şiddet ile açığa çıkmaktadır. Bu duruma maruz kalan Müslümanlarda ise emniyetsizlik, tedirginlik ve kaygı başta olmak üzere çok çeşitli ruhsal sıkıntılar ile birlikte psikososyal uyum süreçlerinde bozulma tezahür edebilir.

İslamofobinin Tarihsel Kökleri ve Gelişim Aşamaları

İslamofobinin tarihsel, sosyolojik ve psikolojik süreçler bakımından izini sürmek bugün yaşanan süreci anlama ve anlamlandırmada işlevseldir. Bilimsel anlamda bir olgunun izini sürmek istiyorsak değişkenlere bağlı farklılaşan aşamaları tespit etmek gerekir. Canatan’ın İslamofobinin günümüzdeki kaynaklarını ifade ederken kullandığı “farklılık”, “eşdeğersizlik” ve

⁵ Yeni Şafak Gazetesi, 27 Eylül 2013. Erişim linki: <https://www.yenisafak.com/roportaj/obama-da-islamofobiyi-guclendirdi-568827>

“çatışma” tezini (2007: 43-44), aslında tarihsel süreç içinde de bulabiliriz. Zira söz konusu üç tez ve bunları destekleyen diğer hadiseler, birdenbire ortaya çıkmış olgular değil; tam tersine tarihsel süreklilik içinde tezahür eden, gelişen ve katılaştan “öteki” anlayışından beslenerek şekillenmiştir. Bu nedenle, İslamofobinin gelişim sürecini iç içe girmiş şekilde birbirini takip eden yedi aşamada ele almak mümkündür. Bu aşamalar aşağıda detaylandırılmıştır.

1. Kimlik ve Farklılık: Yeni Dinî Kimliğin Farklılığını İdrak Etme

Müslüman kimliğinin oluşmaya başladığı bu aşama, Hz. Peygamber’e ilk vahyin geliş dönemine kadar uzanır. Zira ilk vahiyle birlikte “biz” (Allah’a inananlar) ile “onlar”, (müşrikler/putperestler) ayrımı şekillenmeye başlamıştır. Bilişsel ve duyuşsal muhtevası vahiyle doldurulan bu ayrımla birlikte nevi şahsına münhasır Müslüman kimliğinin temelleri atılmıştır (Yapıcı, 2004; 2015; 2016). “Biz” ve “onlar” ayrımını sadece Müslümanlar değil, Mekkeli Müşrikler de kullanmıştır. Zira onların da “biz” (atalarının dinine uyanlar) ve “onlar” (Muhammed’in yolundan gidenler) şeklinde yeni gruba karşı kendilerini tanımlaması söz konusudur.

Bir sosyal çevrede yeni bir dinî grubun oluşabilmesi için inanç ve söylemin farklılaşması gerekir. Yeni dinî grubun inanç ve söylemi, mevcut toplumsal yapıyı ve ilişkileri yoğun eleştirilere tâbi tutunca öteki tarafından kimliklendirilir. Bu süreçte iç grup üyeleri kendini “biz”, dış grup üyelerini “onlar” şeklinde algılamaya başlar, yani sosyal gruplama (kategorizasyon) gerçekleşir (Tajfel, 1972; Turner, 1979). Daha sonra “mevcut dinî

yapı” ile “yeni dinî hareket” arasında kıyaslamalar başlar. Bu süreçte, her iki grup kendisini saygın ve değerli; diğer grubu olumsuz ve kötü algılar. Bütün iyi özellikler “biz”de toplanırken bütün kötü özellikler “onlar”a atfedilir (Deschamps ve Devos, 1999; Leyens, Yzerbyt ve Schadron, 1996; Tajfel ve Turner, 1986; Turner, 1979).

İslam dininin beraberinde getirdiği Allah, insan ve toplum anlayışıyla Müslümanlar, Mekke döneminde Mekke müşriklerinden, Medine döneminde önce Yahudilerden daha sonra Hıristiyanlardan ayrılmış ve farklılaşmıştır. Neticede özgün bir Müslüman kimliği ortaya çıkmıştır (Yapıcı, 2004: 104-105). Bu noktada şu hususun altını önemle çizmek gerekir ki, kimlik sadece grubun kendisini nasıl algıladığı ile oluşmaz. Diğer grupların onları nasıl algıladığı ve anlamlandığı da önemlidir. Çünkü sosyal kimlik karşılıklı etkileşim içinde oluşur. Hem Mekke hem de Medine döneminde “biz” ve “onlar” üzerinden dinî-sosyal kimlikler arası gerilim ve çatışmalar yaşanmıştır. Bu süreç, üst dinî kimlikler arası ilişkilerin gelecekte nasıl şekilleneceğini belirleyen psikososyal, siyasal, ekonomik ve teolojik nedenlerin ilk ve asli biçiminin oluşmasında belirleyici bir rol oynamaktadır.

2) Önyargı: Ötekini Kötüleme ve Sınırların Belirlenmesi

Dinî kimliğin ilk oluşum aşamasında öncelikle iç grup organizasyonlarının tamamlanması gerekir. Bu süreçte dinin inanç, ibadet ve ahlak esasları belirginleşir. Böylece dinî grup üyeleri kendilerini aynı dünya görüşünü benimseyen bireyler olarak algılar. Her dinî grup kendi iç organizasyonunu tamam-

larken ötekine yönelik ithamlarını dillendirir. Dinî gruplar arasında “Biz iyiyiz onlar kötü”, “Biz hak yoldayız onlar batıl”, “Biz adiliz onlar zalim”, “Biz ahlaklıyız onlar ahaksız” tarzında beliren duygusal ve düşünsel tepkiler ortaya çıkar. Dinî öğretiler başta olmak üzere siyasal, ekonomik, sosyokültürel ve psikolojik faktörlerle “biz” ve “onlar” arasındaki sınırlar çizilmeye, neticede farklı dinî inanç mensupları arasında sosyal mesafeler tezahür etmeye başlar (Yapıcı, 2004; 2016; Yapıcı ve Albayrak, 2002). Bu ifadeler ileride daha belirgin bir hale gelecek olan önyargıların çekirdeğini oluşturur. İslam’ın “dosdoğru din” (Rûm, 30/60; Yusuf, 12/40) ve “gerçek din” (Tevbe, 9/33; Âli İmrân, 3/19, 83, 85) şeklinde betimlenmesi Müslümanlarda etnosantrik (biz-merkezlilik) duygularını geliştirir (Yapıcı, 2004: 108-109). Yahudilik ve Hıristiyanlık başta olmak üzere diğer dinlerde de etnosantrizme dayalı açıklamalar mevcuttur (Giddens, 2000: 229). Mesela İsrailoğulları, “Yahve tarafından seçilmiş bir kavim” (Levililer, 20: 26; Çıkış, 19: 5-6) olduklarına inanmaktadır. Keza Hıristiyanlarda da Hz. İsa’nın ‘tek yol’, ‘tek hakikat’ ve ‘tek gerçek hayat’ (Yuhanna, 14/6) olarak betimlenmesinden beslenen “Kilise dışında kurtuluş yoktur” inancı gelişmiştir. Bu nedenle Hıristiyan teologlar, kendi dışındaki inanç sistemlerinin tamamını “paganlık” ve “inançsızlık”, bunların mensuplarını da “günahkâr” ve “sapkın” kategorisinde değerlendirmiştir (Troll, 1998: 149). Bu ifadeler göstermektedir ki, sosyal kimliği kuvvetlendirme bağlamında iç grubu yücelten, dış grupları aşağılayan dinî öğretiler tüm inanç gruplarında mevcuttur. Zira Watt’ın (2002: 84) belirttiği üzere, insanlar hakikatin özünü temsil ettiğine inanmadığı bir dine mensup olmaz. Dittes (1969: 633), dinî gruplar arası önyargı

ve ayrımcılığın oluşmasında “En doğru inanç ve uygulama benimkidir” duygu ve düşüncesinin çok önemli bir yer tuttuğunu vurgular. Bourhis ve Gagnon’un (1994: 735) ifadesiyle, “Bireyin kendi (iç) grubunu olumlu ve iyi, diğerlerini (dış grupları) olumsuz, kötü ve aşağı olarak algılaması ve değerlendirmesi biçiminde ortaya çıkan etnosantrizm her insanda az ya da çok mevcuttur.” Bu nedenle aidiyet hissettikleri gruba genellikle olumlu, diğer gruplara ise olumsuz duygularla yaklaşan insanlar bilişsel ve duygusal anlamda diğer grup üyelerinin değerini ve konumunu düşürmeye çalışır (Klineberg, 1967; Yapıcı, 2004; Yavuz, 1997). Bunu gerçekleştirmek için de mümkün olan her türlü vasıttan yararlanır.

Sosyal grupları, üyelerin paylaştığı değerler üzerinden nitelendirmek mümkündür. Çünkü grubun inançlarını benimsemek ve bunları hayata geçirmek sosyal kimliğin yani aidiyetin en önemli göstergelerindendir (Bar-Tal,1999: 44; Lambert, 1998: 301). Tam da bu noktada, bir dinî grubu oluşturan şahısların yalnızca müşterek inanç ve ihtiyaçlara sahip olmadığı; ortak hissiyat ve heyecanla aynı ya da benzer davranışlar sergilediği söylenebilir. Esasen belli bir inancı benimseyenler ortak güdüleri, ihtiyaçları, hedefleri, beklentileri ve sorunlarıyla kendi aralarında etkileşimde bulunduğu zaman hem grup yapısı hem kimlik bakımından diğer grup ve kimliklerden farklılaşmaya başlar. Bu farklılaşma ile birlikte söz konusu etkileşimin doğal yan ürünleri (gelenekler, idealler, değerler, ortaklaşa icra edilen pratikler vs.) tezahür eder (Şerif ve Şerif, 1996: 166). Peşin hükümlü kalıpyargılar ve veciz ifadelerle grubun kendine has inançları, değerleri ve ideolojisi hızlıca yayılır. Grup içinde benzerlik duygusunu oluşturan bu durum, bütünleşme ve gü-

ven duygusunu geliştirir (Bar-Tal, 1999: 44). Güven duygusu aşinalık hissini, aşinalık hissi de güven duygusunu besler. Söz konusu duygular sayesinde birey kendisini belli bir grubun ya da topluluğun üyesi olarak tanımlayınca nerede nasıl davranacağını ya da davranmayacağını, neye ne kadar değer vereceğini ya da vermeyeceğini, nerede sevineceğini ya da üzüleceğini bilmemekten kaynaklanan belirsizlikten kurtulur. Belirsizlikten kurtulma, doğal olarak bireysel ve sosyal kaygıların azalmasına neden olur. Ayrıca, grupla ve kimlikle bütünleşme düzeyi arttıkça bireyde güçlü olduğu hissi uyanır. Çünkü saygın bir gruba mensup olmak, grup üyelerinin zayıflık, güçsüzlük ve çaresizlik duygularından kurtulmasına destek sağlar (Bauman, 2000: 262-263). Her ne kadar bunlar sözlü çatışma olarak değerlendirilse de, önyargılı tutumlar ve sosyal mesafe normlarının dinî gruplar arası fiili çatışma ve düşmanlıkları zorunlu kılmadığını söylemek gerekir. Dinî sosyal kimliğin oluşumunda işlevsel olan gruplar arası önyargılı tutumlar ve sosyal mesafe kuralları, farklı kimlik mensuplarının belirlenmiş kurallar içinde birlikte yaşamalarına mani değildir.

3) Fiili Çatışma: Tehdit Algısı ve Savaşlar

Dinî grupların birbirlerine yönelik önyargıları, karşılıklı düşmanlık ve çatışmaların hem nedeni hem de sonucudur. Zira önyargılar bir yandan dinî kimlikler arası savaşların meşrulaştırılmasını sağlarken, bir yandan da özellikle mağlup olanların kimliklerini korumasına hizmet etmektedir. Bu nedenle fiili çatışma ortamı önyargıların en çok üretildiği evredir.

İlk ortaya çıktığı yıllarda her ne kadar heretik kabul edilse de, Hıristiyanlığın sapık bir mezhebi olarak değerlendirilme-

yen, dolayısıyla mensuplarının aforoz edilemediği İslam dini (Coşar, 2000: 50-51), özellikle Şamlı Yahya (Yuhannâ ed-Dımaşkı) ile başlayan süreçte farklı ve kendine özgü bir dinî gelenek olarak değil; Arianizm gibi Hıristiyanlık içinde zuhur etmiş heretik bir mezhep şeklinde nitelendirilmiştir (Aydın, 2001: 37-38). Bu iddia, İslam dininin gerek tebliğ faaliyetleri gerek fetihlerle çok hızlı bir biçimde yayılmasıyla doğrudan ilişkilidir. Zira, Hıristiyan kimliğini tehdit eden söz konusu yayılma, vaktiyle dile getirilememiş “sapkın mezhep” söyleminin dolaşıma girmesine ve Hıristiyanlar arasında yaygınlık kazanmasına neden olmuştur (Yapıcı & Albayrak, 2002).

Yuhannâ ed-Dımaşkı'ye göre, Muhammed sahte bir peygamberdir. Çünkü, hem Tevrat (Eski Ahit) ve İncil'den (Yeni Ahit) edindiği bilgilerle, hem de Aryüşü bir rahip ile görüştükten sonra kendisinin peygamber olduğunu ileri sürmüştür. İnsanların duyguları ile oynayıp güvenlerini kazanarak sapık bir inanın temelinin atmıştır (Aydoğmuş, 2019: 76). Muhammed'in kitabı da (Kur'an ismini kullanmaz) saçma sapan gülünç ifadelerle doludur (Aydoğmuş, 2019: 100). Yuhanna'nın Hz. Muhammed için çizmeye çalıştığı “yalancı”, “sahtekâr”, “insanları saptıran”, “şehvet düşkünü” ve “kadınlara değer vermeyen” şeklindeki olumsuz imaj, kendisinden sonra gelen Hıristiyanlar tarafından tekrar tekrar üretilmiştir (Aydoğmuş, 2019: 78). Bu noktada şu hususun altını önemle çizmek gerekir: Hıristiyanlar arasında İslam dinine, Hz. Muhammed'e ve Kur'an-ı Kerim'e yönelik peşin hükümlü önyargıların başlaması, Hıristiyanların aleyhine Müslümanların ilerleme ve gelişme kaydettiği dönemde billurlaşmaya başlar. Örneğin, Kudüs'ün Müslümanlar tarafından ele geçirilmesinden sonra, Kudüs

Patriği Sophronius, Papa Honorius'a yazdığı bir mektupta "seracenli" olarak isimlendirdiği Müslümanları "vahşi", "acımasız", "zalim", "yıkıcı", "dinsiz" ve "tanrısız" olarak nitelendirir (Hoyland, 1997: 69). Nikiu Piskoposu Yuhanna, Mısır'ın İslam orduları tarafından fethedilmesinden sonra, o yörede İslamiyeti kabul edenleri "hayvanların dinine girmek" ile itham etmiştir (Hoyland, 1997: 155). Bu ifade doğrudan şunu çağrıştırmaktadır: İnsan olan İslam dinine giremez. Zira İslam olsa olsa hayvanların dini olabilir. Ayrıca, bu süreçte İslam'ın Hıristiyanlıktan kopmuş sapkın bir mezhep olduğu yönündeki iddialara yenilerinin eklenmeye başladığı görülmektedir. Bu kapsamda İslamiyet'in "Hıristiyanlardan intikam almak için İsa'nın can düşmanı şeytan tarafından Muhammed'e kurduurulmuş bir din" (Miles, 2000: 30-31; Yapıcı & Albayrak, 2002: 39) olduğu yönündeki önyargılı söylemler dolaşıma sokulmuştur. Hz. Peygamber'in yalancı ve sahtekâr olarak değerlendirildiği bu süreçte Kur'an-ı Kerim de "şeytanî bir niyetin ürünü, yalan yanlış, zararlı ve iğrenç," bir kitap olarak tanımlanmıştır (Adam, 2002; Miles, 2000; Yapıcı & Yapıcı, 2017; Watt, 1991).

İslamiyet'in ilk yayılış dönemine denk gelen 7. ve 8. yüzyıllarda Hıristiyan din adamlarının İslam'a ve Müslümanlara yönelik aşağılayıcı önyargılarını içeren çok sayıda örnek verilebilir. Örnekleri çoğaltmaktan ziyade onların neden böyle bir tavır sergilediklerine odaklanmak anlamlı ve işlevseldir.

İslam ile edindikleri kimliğin kendilerine kazandırdığı yüksek moral ve sürekli başarının doğurduğu güvenle fetih hareketlerine girişen Müslümanlar (Parry, 1988: 399), Kudüs ve Filistin başta olmak üzere Mısır ve İspanya'ya yani Hıristiyan-

ların topraklarına hâkim olmuştur. Bu durumu dinî sosyal kimliklerine yönelik ağır bir tehdit olarak algılayan Hıristiyanlar, “dinsiz” ve “barbar” diye nitelendirdikleri Müslümanlara karşı Haçlı Seferleri düzenleyerek mücadeleye girişmişlerdir (Coşar, 2000: 51). Kuşkusuz Haçlı seferleri siyâsî, ekonomik ve sosyokültürel pek çok nedene dayanmaktadır. Aynı dönemde, Müslüman Türklerin, askeri bakımdan zayıflayan Abbasiler için taze bir güç haline geldiği unutulmamalıdır (Parry, 1988: 402). Özellikle Selçuklu Türkleri, Hıristiyanlara karşı İslam’ın yeni hamisi konumuna yükselmiştir. Bu nedenle Haçlı seferlerini, bir yönüyle 1071 yılındaki Malazgirt Savaşı’ndan sonra iyice güçlenen Müslüman Türkleri Hıristiyanlarca kutsal sayılan topraklardan atmak için düzenlenen savaşlar olarak değerlendirmek mümkündür. Nitekim, Milton-Edwards İslamofobi olgusunu Haçlı seferleriyle başlayan tarihsel bir süreklilik bağlamında değerlendirmek gerektiğini, dahası bu sürekliliğin bugün de devam ettiğini söyler (2002: 33). Benzer şekilde, Watt, Batılıların İslam’a ve Müslümanlara yönelik olumsuz tutum ve davranışlarını, Hıristiyanların Orta Çağ’daki atalarından tevarüs eden önyargılardan kendilerini kurtaramamış olmalarına bağlar (1988: 45). Buna göre, Haçlı Seferlerinin acıları ve Müslümanlarla yapılan diğer savaşlar, Hıristiyanların Müslümanları, özellikle de Hz. Muhammed’i, tüm kötülüklerin tecessüm etmiş hali (kötülüklerin anası) olarak görmelerine sebebiyet vermiştir.

Müslümanlar Hıristiyanlara karşı zafer kazandıkça Hıristiyan dünyada İslam’ın “şiddete dayalı” ve “sapık” bir din, Müslümanların da “zalim” ve “barbar” olduğu yönündeki önyargılı kanaatler, özellikle papazların kışkırtmasıyla sertleşmiş; 11.

yüzyılda Haçlı seferleri ile zirveye ulaşmıştır (Miles, 2000: 31). Bu bağlamda, Papa II. Urban'ın Hıristiyan halkı Haçlı seferlerine davet ederken kullandığı ifadeler oldukça dikkat çekicidir:

“Bırakın! Özel hayatlarında iman sahiplerine karşı habişçe savaşmak alışkanlığında olanlar şimdi kâfirlere karşı savaşsın. Bırakın! Önceleri haydut olanlar şimdi düşmana karşı asker olsun. Bırakın! Önceleri birbiriyle çekişenler şimdi barbarlara karşı mücadele etsin.”

Bu konuşmasında, Müslüman Türkler “kâfir”⁶, “düşman” ve “barbar” olarak nitelendirilmektedir. Bu süreçte daha önce Müslüman Araplar için kullanılan “vahşi seraceni” imgesinin, “vahşi Türk” imgesine doğru evrildiği görülmektedir. Batılının zihnindeki seraceni imgesi, ister Arap ister Türk olsun her ikisi de Müslüman olduğu için Hıristiyanların öteki söylemi Müs-

⁶ Kuşkusuz Müslümanlar da Hıristiyanları dinî bakımdan “kâfirlik” ile itham etmiştir. Çünkü Lewis’in de (1996: 19) vurguladığı gibi, “Müslümanların gözünde gerek Hıristiyanlar gerekse Yahudiler, dinleri eksik ve bozulmuş olduğu halde, kendilerine sunulan en son ve en mükemmel dini bile bile ve aptalca reddeden kimselerdir.” Bununla birlikte şu hususun altını çizmek gerekir: Her ne kadar kâfir olarak algılandılar da, gerek Yahudiler gerekse Hıristiyanlar “cizyelerini vermek şartıyla” (Tevbe, 9/29) inanç ve ibadet hürriyeti kazanarak İslam toplumu içerisinde dışlanma ve fiili saldırılara maruz kalmadan hayatlarını rahatlıkla sürdürmüştür. Bu durumu Lewis, “Müslüman yönetimi altındaki Yahudi ve Hıristiyanlar, imanları uğruna şehit olmak zorunda bırakılmamış ve İspanya’da Müslüman ve Yahudilere yapıldığı gibi sürgün, din değiştirme ve ölüm arasında bir tercihe mecbur edilmemiştir” (1996: 17-18) şeklinde özetlemektedir. Bunun anlamı şudur: İnananlar, mensup oldukları dinin kendilerine verdiği saygınlık ve hakikati temsil iddiasıyla diğer din mensuplarını dinî anlamda ötekileştirebilir. Bu doğal bir süreçtir. Ancak, söz konusu ötekileştirme dinî alanın dışına çıkıp bireysel hak ve hürriyetleri ihlal düzeyine geldiği zaman patolojik bir hal alır. Esasen dinî gruplar arası ilişkilerin olumsuz bir seyir kazanması söz konusu patolojik durumdan beslenir.

lüman kimliği üzerine odaklıdır (Miles, 2000: 30). Zira Yurdusev'in de (1997: 104-105) belirttiği gibi, *Avrupalılar Türk kimliğini 19. yüzyılın sonuna kadar ağırlıklı olarak İslam ile birlikte algılamışlar, bu sebeple özellikle İslam'a yönelik önyargılarını ve olumsuz stereotiplerini Türklere yansıtmışlardır*. Nitekim Kula'nın (1992: 60) verdiği bilgiye göre, Papa II. Paschalis'in bazı belgelerinde Müslümanlar "Turci" kavramı ile nitelendirilmekte, böylece Türkler bütün Müslümanlarla özdeşleştirilmektedir. Protestan reformculardan Martin Luther ve John Calvin'in "Türk", "Osmanlı" ve "Müslüman" kavramlarını hemen hemen aynı anlamda kullandığı (Aydın, 2001: 57-58) dikkate alınacak olursa, o dönemdeki İslam düşmanlığının aynı zamanda Türk düşmanlığı şeklinde tezahür ettiği söylenebilir. Kardinal Newmann'ın Türklerle ilgili sözleri de bu bağlamda oldukça manidardır. Newmann'a göre, *Türkler hariç, Hıristiyanlık dini ile temasa geçen her ırk eninde sonunda Hıristiyanlığı kabul etmiştir. Dahası Türkler Hıristiyanlığı yok etmek için amansız bir mücadeleye girişmiştir. Bu nedenle, Papalık Devleti son bin yılını Türklerle savaşarak geçirmiştir* (akt. Güvenç, 1993: 315). Hatta Avrupa'da, neredeyse 19. yüzyıla kadar, sonradan Müslüman olan bir Hıristiyan için "Türkleşti" tabirinin kullanılması da bu anlamda ilgi çekicidir (Yurdusev, 1997: 104). Ayrıca, Almanların Türkler hakkındaki önyargılarını inceleyen Spohn (1996), "Dinin Belirlediği Türk İmajı" başlığı altında Batılıların Türkler hakkındaki görüşlerinin büyük oranda kendilerinin Hıristiyan, Türklerin ise Müslüman olmasından kaynaklandığını söyler. Bu nedenle, Hıristiyan dünyada İslam'a ve Müslümanlara yöneltilen bütün olumsuz sıfatlar Türklere yansıtılmıştır.

Başka bir deyişle, daha önce Müslüman Araplarla mücadele etmek zorunda kalan Hıristiyanlar, Türklerin Müslüman olmasıyla birlikte kendilerine yeni bir düşman daha bulmuştur.

Özellikle 12. ve 13. yüzyıllarda “barbar”, “zalim” ve “sapık inançlı” Müslüman imgesiyle birlikte, İslam’ın “sapık” ve “sahte bir din”, Hz. Muhammed’in ise “şiddet” ve “saldırganlığı” kendi süfli amaçları için hiç çekinmeden kullanan sahte bir peygamber olarak nitelendirilmesi ziyadesiyle yaygınlık kazanmıştır (Miles, 2000: 30-31). Bu ifadeden anlaşılacağı üzere, Hıristiyanların gözünde Hz. Muhammed sadece bireysel hataları olan bir kişi değildir. O bütün kötülükleri kendi kötü emellerine ulaşmak için gerçekleştirmiştir. Bu nedenle İslam, “cihat” adı altında İsa’nın yolundan giden masumları katleden, saldırganlık ve savaş üstüne kurulu şeytanî bir inanıştır (Yapıcı, 2004: 123; Yapıcı ve Albayrak, 2002: 39). Dahası, İslam çok eşliliğe, cinsel gevşekliğe ve eşcinsel eğilimlere izin veren ahlakî değerleri olmayan bir dindir. Müslümanlar da, bu dine inandıkları için vahşi, cani ve cinsel sapkın kişiler olarak algılanmıştır (Miles, 2000: 30-31). Hıristiyan din adamlarının kışkırtmasıyla kötü ve zalim Müslüman algısı halk arasında yayılmaya başlamıştır.

1453 yılında İstanbul’un fethi, Hıristiyan Avrupalıların Türklere yönelik olumsuz imaj ve önyargılarının sertleşmesinde merkezi öneme sahiptir. Zira Avrupa, İstanbul’un Türklerin eline geçişini hiçbir zaman unutmamıştır. Örneğin Papa II. Pius, Hıristiyanların Asya, Afrika, Anadolu, Balkanlar ve İspanya’da yenilerek toprak kaybettiğini; fakat, bunların hiç birisinin Konstantiniyye (İstanbul) ile mukayese edilemeyeceği

kanaatindedir (Kalın, 2016: 96). Nitekim İstanbul'un fethini içlerine sindiremeyen Hıristiyanların bazen açık bir öfke, bazen üzüntü ve serzeniş, bazen de temenniyle yeniden İstanbul'a sahip olma hayali kurdukları görülmektedir. Örneğin, Shakespeare *Beşinci Henry* oyununun bir sahnesinde, İngiltere ve Fransa'yı birleştirmek arzusuyla Fransız Kralı'nın kızı Prenses Katherine'e evlenme teklifinde bulunan İngiliz Kralı Henry'nin ağzından şöyle der: "Sen ve ben, Aziz Denis ile Aziz George günleri arasında yarı Fransız, yarı İngiliz bir çocuk dünyaya getirsek ve (o çocuk) Konstantiniyye'ye (İstanbul'a) gidip Türk'ü sakalından yakalasa." (akt. Kalın, 2016: 243). Anlaşılaçağı üzere, Shakespeare'in bilincinde İstanbul'un kaybedilmesinden kaynaklanan travma canlı bir şekilde durmaktadır.

Türklerin Viyana kapılarına kadar ulaşması Avrupalıların Hıristiyan kimliğine yönelik dinî, siyasî, askerî ve sosyokültürel tehdit algısını üst düzeye çıkarmıştır. Bu anlamda, Martin Luther'in İslam'a ve Kur'an-ı Kerim'e yönelik ithamları, Hıristiyanların İslam'a ve Türklere bakışının tarihsel köklerini gösterir mahiyettedir: "Kur'an" diyor Luther, "ne kadar Tanrı belası, ne kadar bozuk, ne kadar umutsuz yalanlarla ve uydurma efsanelerle dolu bir kitaptır." Kendi ifadesiyle, Kur'an'ın sahteliğini Hıristiyanlara göstererek hem Muhammed'e ve Türklere zarar vermek hem de Hıristiyanların moral motivasyonlarını yükseltmek istemektedir (Hıdır, 2007: 154). Luther'in İslam dini ve onun birinci kaynağı Kur'an'a yönelik bu tutumu, teolojik olmaktan ziyade Osmanlı Devleti'nin Viyana kapılarına ulaşmasıyla yakından ilişkilidir. Bir diğer deyişle, sosyo-politiktir. Esasen "Türklere karşı savaşmak istiyorsak şimdi onların en az

olduğu yer olan buradan [Viyana'dan] başlayalım” demesi bu bağlamda dikkat çekicidir (Hıdır, 2007: 166). Dolayısıyla, Luther'in İslam'a ve Türklere yönelik önyargılarının oluşmasında devrin ruhunun etkili olduğu söylenebilir.

Hıristiyanların öncelikle Hz. Muhammed'e ve Kur'an'a yönelik olumsuz önyargılarının temelinde hem askerî hem siyasi hem de coğrafi olarak Müslümanların Hıristiyanlık (Doğu Roma/Bizans) aleyhine ilerlemelerini önleme arzusu yatmaktadır (Aydın, 2001: 42). Zira çok sayıda Bizanslı Hıristiyanın Müslümanlığı kabul etmesini engellemek için nesnel bilgiye dayalı olmayan, ama Hıristiyan kimliğini korumayı hedefleyen aşığılayıcı önyargıların üretilmesi, yani Hz. Muhammed'in sahte ve yalancı bir peygamber olduğu fikrinin Hıristiyanlar arasında yayılması ilk planda hem geçerli hem de etkili bir çözüm olarak görülmüştür. Nitekim gelişmeler bu yönde devam etmiş, hatta daha sonraki devirlerde önyargılar ve düşmanlıklar edebiyat ve sanat eserlerine de yansımıştır. Mesela, Schimmel Dante'nin *İlahi Komedya'sında* Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin cehennemden en alt tabakasında tasvir edilmesinin, dünyada Hıristiyanlıktan sonra evrensel iddialara sahip ve kitleleri peşinden sürükleyen büyük bir dinin (İslam) ortaya çıkışını onaylamayan Hıristiyan çoğunluğun fikirlerini yansıttığını söylemektedir (akt. Aydın, 2001: 43-44). Miles'e (2000: 31) göre, Hıristiyanların zihninde var olan bu tür tasvirler, sadece Hz. Muhammed'in şahsına yönelik nitelendirmeler değildir. Onun yolundan giden Müslümanlar da, aynı Muhammed gibi şiddet ve cinsellik yanlısı, barbar ve sapık inançlı kişiler olarak algılanmıştır.

4) Haşyet: Korkuyla Karışık Saygı Duyma

Özellikle Osmanlı Devletinin Balkanların içlerine ve Güneydoğu Avrupa'nın sınırlarına doğru ilerlemesi Avrupalıların zihin dünyasında ikircikli duyguların filizlenmesine neden olmuştur. Bu dönemi detaylı bir şekilde tasvir eden Kalın'ın (2016: 225) aktardığı bilgilere göre, Avrupa kültür dünyasında edebiyattan resme, siyasî metinlerden halk şarkılarına kadar çok geniş bir yelpazede Türk imajı köklü bir yer edinmiştir. Örneğin, 15. yüzyılda Dionysius “Ey Rabbim! Türkler Roma'yı ele geçirecek mi?” diye haykırırken, Machiavelli ise *Mandragola* isimli eserindeki kahramanın dilinden “Sence Türkler bu yıl İtalya'ya kadar gelecekler mi?” diye sorar. Avrupalılar, Osmanlı Devleti'nin askeri gücü karşısında hem korkmakta hem de saygı duymaktadır. Dahası “korkunç Türk” imajının yanında, Osmanlı-Türk kültürünün yüksek kültür unsurlarını ihtiva etmesi, Avrupalılarda aşk ile nefret, hayranlık ile aşağılama, merak ile endişe arasında *haşyet*⁷ duygusu oluşturmuştur. Zira bir yandan ülkelerinin Türkler tarafından işgal edileceği endişesi taşıyan Avrupalılar, diğer yandan Türk kıyafetlerine, kahvesine, sanat eserlerine ve edebiyatına rağbet etmektedir. Adeta Avrupalıların sanatı ve modasını İstanbul belirlemektedir. Ricci'nin (2005) *Türk Saplantısı: Yeniçağ Avrupa'sında Korku, Nefret ve Sevgi* isimli eserinde, Batıların yaşadığı ikircikli duyguların izini sürmek mümkündür. Türkleri “korkunç” ve “kötü” olarak değerlendiren Batılı zihin, Kanuni Sultan Süleyman için “muhteşem” sıfatını ekler. Kalın'ın (2016: 214-215) ak-

⁷ İsfehâni'ye (2003: 155) göre haşyet, saygı ve hayranlıkla karışık bir korku halidir.

tardığına göre, Montaigne ve Bodin gibi Avrupalı düşünürler, Kanuni'nin adaletini örnek bir siyasî erdem ve model olarak sunmaktadır. Keza bu örnek de, Avrupalıların Türklere yönelik haşyet duygusunu gösterir mahiyettedir.

Avrupalı seyyahların kaleme aldıkları eserlerde, anne-baba ilişkileri, aile yapısı, temizlik, fakirleri gözetme ve misafirperverlik gibi insanî ve ahlakî değerler bakımından Türkleri övmesini de bu bağlamda vurgulamak gerekir (Üçel-Aybet, 2003). Bir İngiliz büyükelçisinin eşi olan Montagu (2009), *Şark Mektupları* isimli eserinde Türklerin insancılığını, nezaketini, ilme, sanata, kadına ve aileye verdiği değeri, İstanbul'daki camilerin ve orada yapılan ibadetlerin ihtişamını övgü dolu sözlerle aktarır. İstanbul'da çok farklı ırk, din ve dilin iç içe yaşadığını, en az üç-dört yabancı dil bilen çok sayıda Türk olduğunu gözlemleyen Montagu'ya (2009) göre, Avrupalıların tıp, sanat, devlet idaresi ve beşerî ilişkiler alanlarında Türklerden çok şey öğrenmesi gerekir. Hıristiyanların Müslüman Türklerle ilgili zihinsel şemalarına uymayan bu bilgiler, onlarda bilişsel dengesizlik durumu oluşturmuştur. Öyle ki, Hıristiyanların Türk imajı, tarihten tevarüs eden “zalim ve barbar” imgesi ile mevcut sosyokültürel şartlardan mülhem “Çok da kötü değerler” anlayışı arasında sıkışmıştır. Esasen bu sıkışmışlığın izleri, Goethe başta olmak üzere pek çok edebiyatçı ve düşünürde görülebilir. Örneğin, İslam ve Müslümanlar hakkında oldukça olumlu ifadeler kullanan Goethe'nin zaman zaman bilinç dışını yansıtan sözler sarf ettiğini görmekteyiz. Bu bağlamda, “Haçlı seferlerinin en iyi yönü, Türkleri sürekli zayıflatması ve onların Avrupa'nın efendisi olmalarını önlemiş olmasıdır.” der (akt. Kula, 2010: 519). Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak ama-

cımız örnekleri çoğaltmaktan ziyade, buradaki bilişsel yapıyı ortaya çıkartmaktadır. Anlaşılacağı üzere, Avrupalılar, Türklerin askerî, siyasî, kültürel ve psikolojik bakımdan güçlü oldukları dönemlerde, onlara karşı hem kimliklerini korumak için olumsuz önyargılar ile yola çıkmakta; hem de içten içe hayranlık duymaktadır. Bu arada şu hususu belirtmek faydalı olacaktır: *Bireysel haşyet* duygusuyla *toplumsal haşyet* duygusu birbiriyle yakından ilişkilidir. Bu nedenle, Goethe'de izleneceği gibi, Hıristiyan bir kişinin Türkler hakkında olumlu ve olumsuz duygu ve düşünceler taşıması *bireysel haşyet* kapsamındadır. Bununla birlikte, aynı ya da yakın dönemlerde yaşamış edebiyatçı ve düşünürlerden bazıları İslam'ı ve Türkleri överken, bazıları oldukça sert ifadelerle yermiştir. Burada da, *toplumsal haşyet* diyebileceğimiz toplumsal duygu karmaşası tezahür etmektedir.

5) Sömürgecilik Dönemi: Evrimini Tamamlamamışları Ehlileştirme

Avrupalılarda İstanbul'un fethinden sonra başlayıp Kanuni Sultan Süleyman döneminde iyice yükselen, hatta 1800'lere kadar şu ya da bu şekilde devam eden haşyet duygusu Osmanlı Devleti'nin ilmî, askerî, siyasî ve iktisadî bakımdan zayıflamasıyla birlikte kaybolmaya başlamıştır. Daha açık ifadeyle, Türkler Batı'nın kolektif hafızasında hâlâ korku unsuru olarak varlığını devam ettirse de, hayranlık unsuru olmaktan uzaklaşmıştır. Çünkü toplumsal duyguların oluşması da kaybolması da yavaş yavaş gerçekleşir.

Özellikle coğrafi keşifler ve sanayi devrimi, Batılılarda sömürgecilik ahlakını beraberinde getirmiştir. Rönesans ile birlik-

te yeniden Roma ahlakına dönen Avrupa, bu dünyanın inşasında *insan-metafizik-insan* ilişkisini reddederek, kapitalist ve dünyevî haz merkezli *insan-insan* ilişkisine geçiş yapmıştır (Miles, 2000: 30-31). Bu süreçte, Batılılar kendi kimliklerini Avrupa-merkezcilik üzerinden, Batı (biz) ve Doğu (onlar) şeklinde iki kısma ayırarak inşa etmiştir. Kökü kısmen Haçlı seferlerine daha ziyade Rönesans'a dayanan, bununla birlikte 19. yüzyılda yaygınlık kazanan Avrupa-merkezcilik, Avrupaî bakış açısı ve değerleri merkeze alarak hem Avrupa'nın hem de Dünya'nın yeniden kurulmasını amaçlayan bir zihniyet olarak değerlendirilebilir. Bu zihniyetin temel özelliği, uygarlık ve kültür bakımından Batı'nın üstünlüğüne duyulan sarsılmaz inançtır (Yüksel, 2014: 193). Dahası, Köse'nin de (2009: 11) vurguladığı üzere, sömürgecilikle birlikte Batı'nın bilinçaltına yerleşen üstünlük duygusu, "öteki" olarak kabul ettikleri Müslümanları yönetme ve hatta gerektiğinde onları cezalandırma hakkını kendilerine bahşetmiştir. Avrupa-merkezcilik ve üstünlük algısı, hem sömürgeciliğin hem şarkiyatçılığın hem de kapitalizmin bilişsel ve duygusal temellerini oluşturmuştur.

Bu süreçte, Avrupa'da rasyonalizm, pozitivizm ve evrimci anlayışlar, Kilisenin gücünün azalmasına ve sekülerizmin yeni bir dünya görüşü olarak zuhur etmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle sanayi devrimi, Avrupalı devletlerin hammadde ve insan gücü arayışlarını artırmıştır. Tüm bu gelişmelerin İslam dünyasında adeta tek bağımsız devlet olarak varlığını sürdüren Osmanlı Devleti'nin askerî, ilmî ve siyasî açıdan zayıfladığı bir döneme denk geldiğini özellikle vurgulamak gerekir. Gerçi Osmanlı Devleti tüm gücüyle sömürgecilere karşı mücadele etmiştir. Hatta zaman zaman onları kısmen durdurmuştur.

Ancak, sömürgecilik bitmeyen bir arzu olduğu için bütünüyle sonlandırılmamıştır. Bu süreç sadece Müslüman topluluklar açısından değil; Müslüman olmayan halklar açısından da oldukça acı ve travmatik sonuçlar doğurmuştur. Batıda yapılan şarkiyatçılık (oryantalist) araştırmaları, hem sömürgeciliği hem de ötekine yönelik düşmanca tutumları beslemiştir. Zira, İslam ve Müslümanlar başta olmak üzere, Asya ve Afrika'daki milletler sadece merak edilen, korkulan ya da nefret edilen “ötekiler” olmasının yanında, sömürülmeyi ve yeniden inşa edilmeyi bekleyen farklı bir dünyadır (Ar, 2020: 165). Yine Ar'ın (2020: 172) tespitlerini takip edecek olursak, Hıristiyan Batı kendisini Roma, Helen, Antik Yunan ve Hıristiyan uygarlıkları ile Aydınlanma değerlerinin bir çeşit sentezi olarak görüp üstünlük iddiası iddiasında bulunurken, Doğu'yu medeniyet ve terakki kabiliyetinden yoksun addedip ötekileştirmiştir. Bu ifadede geçen Doğu'dan maksat, genelde Batılı olmayan tüm halklar ve özelde Müslümanlardır. Doğu'nun mevcut nitelikleri, Batı'nın rasyonel değerlerine kıyasla antitez olarak görülmüş; sömürülmeye başlayan coğrafyalarda, özellikle İslam saf dışı edilmesi gereken bir din olarak algılanmıştır. Hülasa özünde sömürgeci bir mantık taşıyan oryantalist söylem, İslam dünyası dâhil Doğu toplumlarının gelişmemişlik, irrasyonellik, şiddet ve zorbalık gibi vasıflarla mahkûm edilmesine destek sağlamıştır. Şarkiyatçıların tamamı elbette bu düşüncede değildir. Ancak, şarkiyat araştırmalarının Batının öteki algısını güçlendirdiğini, hatta onlara medeniyet getirmek için sömürgeciliği içten içe beslediği söylenebilir. Said'in (2016) *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışı* eseri bu hususta oldukça değerlidir. Keza Kalın'ın (2016) çalışmasını da bu bağlamda anmak yerinde olacaktır.

Avrupa-merkezci söylem temelde sosyal evrimciliğe dayanır. Hıristiyan Batılı zihne göre, “biz” ve “onlar”, yani insanlar ve insanımsılar, evrimini tamamlamış olanlar ve tamamlamamışlar, beyni gelişmiş olanlar ve olmayanlar, efendiler ve köleler, Avrupalılar ve ötekiler, medeniler ve vahşiler, dolayısıyla medeniyet kuranlar ve medeniyet yıkanlar şeklinde kesin hatlarla birbirinden ayrılan ikili sınıflama içermektedir (Göka, 2016). Örneğin, hümanist ve bireysel ahlakçı bir yazar ve düşünür olan André Gide gibi bir şahsiyet bile, 1914’te İstanbul’a geldiğinde şöyle der: “Konstantiniyye (İstanbul) bütün önyargılarını doğruluyor... Türklerin kıyafetleri dünyanın en çirkin kıyafeti. Zaten Türkler de bu çirkin kıyafeti hak eden bir millet. Batı medeniyeti sadece güzel değil, aynı zamanda tek medeniyettir” (akt. Kalın, 2016: 245). Bu nedenle, İslamofobinin anlaşılmasında Batının kolektif bilinç dışını mutlaka hesaba katmak gerekir. Hıristiyanların 16. yüzyıla kadar Müslümanlar karşısında sürekli gerilemelerinin beraberinde getirdiği ağır travma ve kaygı yok olmamış; kolektif bilinç dışına süpürülmüştür (Göka, 2016: 102).

Dünyada yaşayan yegâne medeni topluluk olarak kendilerini kabul eden Avrupalılar, sömürgeci faaliyetlerini meşrulaştırmak için Batılı değerleri temel ölçüt almış; bunlara uymayanları vahşi, barbar, zalim, ahlaksız ve insanımsı gibi sıfatlarla algılamaya başlamıştır. Burada din temelli önyargı ve ayrımcılıktan ziyade, kıta Avrupası temelli yaklaşımların yani Avrupa ırkçılığının ön plana çıktığı görülmektedir. Zira bir siyah, Hıristiyan da olsa temelde Avrupalı olmadığı için ikinci sınıftır. Bu durum sömürgeci mantıkla birleşince zaten evrimini tamamlamamış kabul ettikleri Amerika, Afrika ve Asya halklarını

‘medeni hale getirme’ adına köleleştirme ve o topraklardaki zenginlikleri fütursuzca kullanma yönelimi tezahür etmiştir. Avrupalılar, gerek sömürgecilik sürecinde gerekse dünya savaşlarında yaptıkları zulümleri bilinç dışlarına itmişlerdir. Dahası sömürgecilik ve iki büyük Dünya Savaşı’nda ortaya çıkan vahşetin travmalarıyla da yüzleşmemiş/yüzleşememişlerdir. Hatta kendi aralarındaki gerilimi bastırarak ortak bir düşman yaratma (günah keçisi) arayışına girişmişlerdir. Özellikle iç grup bütünlüğünü korumanın elzem olduğu buhranlı zamanlarda devreye giren söylentiler, yalan haberler ve rivayetler, yani gerçek gibi görünen birtakım malumatlar üzerinden yansıtma mekanizmasıyla “günah keçileri” yaratılır. Farklılıktan korkma, kimliği koruma, iç grupta bütünleşme, böylece endişeyi azaltma güdüsüyle yoruma açık malumatlara temelde duygusal ancak görünürde rasyonel bir tutarlılık getirme çabasına girişilir. Sonuçta, “öteki” addedilen gruplar, yaşanan bütün kötülüklerin anası olarak etiketlenir (Bilgin, 1996: 78). Bu etiketlemenin sadece bilişsel düzeyde kalmadığını, duyuşsal bakımdan düşmanlık ve aşağılama hisleriyle de birleşerek korku ve nefret duygularını körüklediğini söylemek gerekir.

İşte bu süreçte en iyi günah keçisi İslam dini ve Müslümanlardır (Göka, 2016: 103-104). ABD ve Avrupa başta olmak üzere Hıristiyanlar, İslam’a ve Müslümanlara yönelik tarihsel önyargıları ile sömürgeci politikaları ve dünya savaşları dâhil insanlığa yaşattıkları vahşetleri önce inkâr etme mekanizmasıyla yok saymışlar; daha sonra yansıtma (projeksiyon) yoluyla kendi suçluluklarını Müslümanlara aktarmışlardır (Göka, 2016; Kirman, 2010; Yapıcı ve Yapıcı, 2017). Aktüel durum da onları bu hususta desteklemiştir. Çünkü küreselleşmeyle beraber

Müslümanlar bugün dünyanın dört bir yanında yaşamaktadır. Özellikle Avrupa’da Hıristiyanlardan sonra en büyük dinî grubu Müslümanlar oluşturmaktadır. Bu arada Avrupa’daki Müslümanların büyük bir çoğunluğunun Asya, Kuzey Afrika ve Ortadoğu kökenli olduğu bilinmektedir. Ayrıca, Avrupa’daki Müslüman halkın yaşadığı topluma uyumu ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir (Kirman, 2010; Yapıcı ve Yapıcı, 2017). ABD’de ılımlı İslam, Avrupa’da Euro-İslam kavramları geliştirilmiş; böylece onlar İslam’ı adeta kendi istedikleri şekilde ehlileştirilmek istemiştir. Bu projeler başarılı olamayınca, Müslümanlara yönelik ötekileştirme de hızlanmıştır. Zira Avrupalılara göre, İslamî değerler Batılı demokrasi ve insan hakları ile uyuşmamaktadır. Bunun da ötesinde, Müslümanlar iyi ve güzel olan Batılı değerleri yıkmak isteyen “öteki” olarak görülmektedir.

6) Güvenilmez Müttefik: Soğuk Savaş Döneminin Gizli Düşmanları

Özellikle 19. ve 20. yüzyıllar, Müslümanların bilimsel, siyasal, askeri ve toplumsal planda gerilediği ve tarihe yön veren aktörlük özelliğini kaybettiği dönemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte, Batılılar sömürgeleştirilme faaliyetlerini (petrol, doğal kaynaklar ve iş gücü) olanca hızıyla devam ettirmişlerdir. Müslümanlar II. Dünya Savaşından sonra başlayan Soğuk Savaş yıllarında, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ne (SSCB) karşı uygun ve elverişli bir koz ve silahlı kuvvet olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte Cezayir, Filistin ve Kıbrıs başta olmak üzere, İslam Dünyası’nın pek çok yerinde yaşanan olumsuz hadiseler, Avrupa ve ABD’ye olan güveni sarsmıştır. Hatta, Müslüman ülkeler bağımsızlıklarını ve toprak bü-

tünlüklerini korumak, sömürge ya da işgal altında bulunanlar ise, bağımsızlıklarını kazanmak için Avrupa ve ABD'ye rağmen yoğun bir mücadeleye girişmiştir. İlginçtir ki, Sovyetler tarafından işgal edilen (örneğin Afganistan) coğrafyalarda, Müslümanların yanında yer alan Hıristiyan Batı, Sovyet tehdidinin olmadığı yerlerde Müslümanlara karşı bir duruş sergilemiştir.

Özellikle İran-İrak savaşında her iki tarafa silah satması (İrangate skandalı), ABD'nin ilkesel değil faydacı (pragmatist) bir tavır takındığının göstergesi olarak algılanmıştır. Ayrıca Türkiye, İran, Pakistan, Suudi Arabistan, Mısır gibi ülkelerde askerî darbeleri desteklemesi ve seçilmiş iktidarları devirerek kendi çıkarlarına uygun yönetimler oluşturmaya çalışması, Soğuk Savaş yıllarının temel karakteristiği olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine bu dönemde, “Doğu, şayet müdahale edilmezse medenileşemez” algısının gerek basın-yayın, gerek oryantalist çalışmalar, gerekse ideolojik söylemlerle meşrulaştırılarak yaygınlaştığı görülmektedir. Bu algı, temelde Soğuk Savaş yıllarında sömürgeciliğin kılık değiştirerek devam ettiği şeklinde değerlendirilebilir.

Soğuk Savaş yıllarında özellikle Filistinli Müslümanların uçak kaçırma eylemleri, Doğulu toplumlarda kadının statüsü, töre cinayetleri ve kan davaları, “şiddete eğilimli”, “barbar” ve “vahşi” Müslüman imajının canlı kalmasına neden olmuştur. Özellikle 1915 Ermeni tehcirinin önce “katliam” daha sonra “soykırım” olarak basılı ve görsel medya üzerinden servis edilmesi, Türklere yönelik tarihsel önyargıların katılaşılarak devam etmesini beslemiştir. Tarihsel tortuların Batılıların İslam'a ve Müslümanlara yönelik tasavvurlarını etkilemeye devam ettiğini söyleyen Watt (1988: 45), Hıristiyan dünyada Budizm hak-

kında konuşacak güzel şeyler bulmanın, İslam hakkında güzel şeyler bulmaktan daha yaygın ve kolay bir tavır olduğundan bahsetmektedir.

Bununla birlikte, Soğuk Savaş yıllarında İslam ve Müslüman düşmanlığının açıkça yapılmadığı söylenebilir. Çünkü böyle bir tavır SSCB'ye karşı adeta yeşil kuşak oluşturan Müslüman ülkeleri rahatsız edecektir. Bu nedenle, Soğuk Savaş yıllarında Müslümanlar, Avrupa ve ABD için güvenilemez müttefik konumundadır.

7) İslamofobi: Ayrımcılık ve Düşmanlığın Alenileşmesi

1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla çift kutuplu dünya tek kutuplu hale gelmiş ve Soğuk Savaş dönemi sona ermiştir. Böylece, ABD merkezli liberal kapitalizmin tüm dünyaya hâkimiyetini ilan etmesiyle adeta ideolojiler iflas etmiş; Fukuyama'nın (2016) ifadesiyle "tarihin sonu" ilan edilmiştir. Yeni kurulan bu sisteme kuvvetli bir "öteki" bulma ihtiyacı hâsıl olunca, İslam ve Müslümanlar devreye sokulmuştur (Canatan, 2007: 48). Medeniyetler çatışması tezi de bu anlamda dikkate değerdir (Huntington, 2014). Aslında burada çatıştırılan başka medeniyetler değil, doğrudan doğruya İslam ile Hıristiyanlıktır. Batı, yeniden ürettiği "biz" ve "onlar" üzerinden kendini tanımlamaya başlamış; bu süreçte, kolektif bilinç dışlarında tortulaşmış tarihsel korkularını yeniden güncellemiş, böylece güçlü bir "öteki" yaratarak kendi sosyal kimliğini yüceltme yoluna gitmiştir. Kanaatimizce Batılılar, şu anda olmayan ancak olmaması için olacaktı gibi mücadeleye ettikleri bir düşman inşa etmişlerdir. Kısmen şöyle bir yorumda bulunmak da mümkündür: Hıristiyan dünya, kendi-

sine alternatif gördüğü İslam medeniyetinin yeniden inşasını engellemek için kuvvetli bir mücadele ile yoğun tedbirler almaktadır (Yapıcı ve Yapıcı, 2017).

Medeniyetler çatışması bağlamında düşünülecek olursa, 11 Eylül hadisesi İslamofobinin yükselişinde merkezi öneme sahiptir (Canatan, 2007: 51). Ancak bu tarih, Batılıların zihninde hiç olmayan İslamofobinin ortaya çıkışına değil, zaten var olan İslam karşıtlığının yeniden güncellenerek tüm dünyaya servis edilmesine işaret etmektedir (Okumuş, 2007: 240; Kirman, 2010: 24). Örneğin, 1997 yılında yayınlanan *Islamophobia: A Challenge For Us All* (İslamofobi: Hepimize Karşı Bir Meydan Okuma) başlıklı rapor, İslamofobinin sadece 11 Eylül'ün ürünü olmadığını, tarihsel olarak daha eski zamanlardan beri var olduğunu teyit edicidir. Bu rapora göre, İslam korkusu ve karşıtlığı, Batılı insanın bilincinde yüzyıllardır mevcuttur. Ancak, bunun tehlikeli boyutlara ulaşması son yirmi yılda gerçekleşmiştir. Çok sayıda saha araştırması, rapor ve istatistiksel veri, İslamofobik tutum ve davranışların alenileştiğini gösterir mahiyettedir (Sevinç, 2019).

İlk oluşumundan sonra sosyal öğrenme süreciyle nesilden nesile aktarılan önyargılar, toplumların kolektif şuurlarında sosyal temsiller olarak varlığını devam ettirir. Bununla birlikte, devrin ruhu ve yaşanan olaylar ötekine yönelik önyargıları daha da katılaştırabilir. İslamofobinin ırkçı bir nefret söylemiyle birlikte İslam ve Müslüman düşmanlığına dönüşmesinde devrin ruhu (tek kutuplu dünya) ve yaşanan olaylar (11 Eylül hadisesi) belirleyici işlev üstlenmiştir. Bu aşamada, önyargıların fiili ayrımcılığa ve şiddete dönüştüğü görülmektedir.

Sonuç Yerine

Tespitlerimize göre, tarihsel süreçte İslamofobi birbirini takip eden yedi aşamadan geçerek şekillenmiş bir olgudur. Bu aşamalar sırasıyla, 1) kimlik ve farklılık, 2) önyargı, 3) fiili çatışma, 4) haşyet, 5) sömürgecilik, 6) güvenilmez müttefik, ve son olarak 7) İslamofobi olarak isimlendirilebilir.

İlk vahiyle başlayan “kimlik ve farklılık” aşamasında, karşılıklı olarak “biz” ve “öteki” oluşmakta, öteki inanç grupları tarafından Müslüman dinî kimliğinin farklılığı idrak edilmektedir. Dinî gruplar arasında farklılığın idraki, iç grubun yüceltilmesini dış grupların aşağılanmasını içerir. Burada “önyargı” aşaması devreye girer. Dinî gruplar arası önyargıların şekillendiği bu dönemde, “öteki” sürekli kötülenirken gruplar arası sosyal mesafe kuralları belirlenir. Bu dönemde, Hıristiyan din bilginleri tarafından İslam dini, Hz. Muhammed ve Müslümanlar peşin hükümlerle aşağılanır.

Dinî gruplar arası önyargılı tutumlar ve sosyal mesafeler şekillenince taraflar birbirini tehdit unsuru olarak algılamaya başlar. Böyle bir algı “fiili çatışma” durumunu ortaya çıkarır. Çatışma küçük boyutlu olabileceği gibi büyük savaşlara da dönüşebilir. Fiili çatışma aşaması, bazen önceden var olan, bazen de bağlama uygun üretilen önyargılarla meşrulaştırılır. Haçlı seferleri bu anlamda dikkat çekicidir. Ayrıca, bu aşamada “vahşi Seracenli” imgesinden “vahşi Türk” imgesine doğru evrilme tezahür etmiştir.

Osmanlı Devletinin gerek Hıristiyan devletlere karşı kazandığı askeri zaferler gerek siyaset, sanat ve edebiyat alanlarında Batı kültüründen daha üst bir kültürü temsil etmesi, Hıristiyan

dünyada “haşyet” duygusunu beslemiştir. Korkuyla karışık saygıyı ifade eden haşyet hali özellikle 1453'teki İstanbul'un fethinden 1800'lü yıllara kadar devam etmiştir.

Rasyonalizm ve pozitivistimden beslenen bilgi anlayışı teknolojik ilerlemeyi ve sanayileşmeyi beraberinde getirmiştir. Ancak sanayileşme hammadde ve insan gücü gerektirir. Sosyal evrimci anlayışın eşlik ettiği bu süreç “sömürgecilik” şeklinde tezahür etmiştir. Bilişsel ve duyuşsal temelleri “sosyal evrimcilik” ile kurulan bu aşamada “şarkiyatçılık çalışmaları” sömürgeciliğe bazen açık bazen örtük destek sağlamıştır. Avrupa merkezçiliğin hâkim bir duygu ve düşünce haline geldiği bu aşamada, siyahiler (Afrika yerlileri) başta olmak üzere Doğulu toplumlar ve Müslümanlar evrimini tamamlamamış (insanımsı varlıklar) kabul edilmiştir. Böyle bir önyargı ile vahşileri ehlileştirme adı altında sömürgecilik faaliyetleri meşrulaştırılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, SSCB ile ABD arasında başlayan Soğuk Savaş yılları çift kutuplu bir dünya oluşturmuştur. Bu süreçte Müslümanlar, SSCB'ye karşı adeta güvenlik kalkanı olarak görülmüştür. Ancak, Batılı zihinde olumsuz İslam ve Müslüman algısı yok olmamıştır. “Güvenilmez müttefik” olarak adlandırdığımız bu aşamada Müslümanlar, Soğuk Savaş döneminin gizli düşmanlarıdır.

Son olarak, “İslamofî” aşamasında ise, özellikle 11 Eylül (2001) hadisesinden sonra zaten var olan İslam karşıtlığı güncellenmiş; İslam dinine ve Müslümanlara yönelik aşağılayıcı önyargılar, ayrımcılık, düşmanlık ve şiddet aleni bir hal almıştır.

Kaynakça

- Adam, B. (2002). *Yahudilik ve Hıristiyanlık açısından diğer dinler*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Ar, M. (2021). İslamofobik kurguda oryantalizmin rolü. *İlahiyat*, 5, 159-175.
- Aydın, M. (2001). *Monologdan diyaloga: Çağdaş Hıristiyan düşüncesinde Müslüman Hıristiyan diyalogu*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Aydoğmuş, R. (2019). *Yuhanna Ed-Dımeşki'nin eserlerinde İslam ve Müslümanlar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik eğitim ve psikoloji sözlüğü*. Ankara: Anı Yayınları.
- Bar-Tal, D. (1999). Croyances, ideologie et construction du groupes. J.C. Deschamps, J. F. Morales, D. Páez & S. Worchel (Der.), *L'Identité Sociale* içinde (ss. 43-66).Grenoble: PUG.
- Bauman, Z. (2000). *Postmodernlik ve hoşnutsuzlukları* (Çev. İ. Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bilgin, N. (1996). *İnsan ilişkileri ve kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bourhis, R. Y. ve Gagnon, A. (1994). Les préjugés la discrimination et relations intergroupes. R. J. Vallerand (Der.), *Les Fondements de la Psychologie Sociale* içinde (ss. 707-773). Paris: Gaëtan Morin.
- Budak, S. (2009). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları.
- Canatan, K. (2007). İslamofobi ve Anti-İslâmizm: Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım. K. Canatan & Ö.Hıdır (Der.), *Bati Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslâmizm* içinde (ss.19-63). Ankara: Eskiyei Yayınları.
- Coşar, F. M. (2000). *Din savaşları*. İstanbul: Büke Yayıncılık.

- Deschamps, J.C. & Devos, T. (1999). Les relations entre identité individuelle et collective ou comment la similitude et la différence peuvent covarier. J.C. Deschamps, J. F. Morales, D. Păez & S. Worchel (Der.), *L'Identité Sociale* içinde (ss. 149-171). Grenoble: Presses Universitaire De Grenoble.
- Dittes, J. E. (1969). Psychology of religion. G. Lindzey & E. Aronson (Der.), *The Handbook of Social Psychology* 5 içinde (ss. 602-659). London: Addison-Wesley.
- el-İsfahâni, R. (2003). *el-Müfredat fi garibi'l-Kur'an*. Kahire: el-Mektebetu't-Tevkîfiyye.
- Fukuyama, F. (2016). *Tarihin sonu ve son insan* (Çev. Z. Dicleli). İstanbul: Profil Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji* (Yay. Haz. H. Özel & C. Güzel), Ankara: Ayrac Yayınları.
- Göka, E. (2016). *Mutedil Müslümanların günümüzdeki düşmanları*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Güvenç, B. (1993). *Türk kimliği: Kültür tarihinin kaynakları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hıdır, Ö. (2007) Tarihte bir 'anti-islamist' olarak Martin Luther. K. Canatan & Ö. Hıdır (Der.), *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslâmizm* içinde (ss. 145- 178). Ankara: Eskiyeeni Yayınları.
- Hoyland, R. G. (1997). *Seeing Islam as others saw it: a survey and evaluation of Christian, Jewish and Zoroastrian writings on early Islam*. New Jersey: The Darwin Press.
- Huntington, S. (2014). *Medeniyetler çatışması* (Çev. M. Yılmaz). İstanbul: Vadi Yayınları.
- Kalın, İ. (2016). *Ben, öteki ve ötesi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Kirman, M. A. (2010). İslamofobinin kökenleri: Batılı mı Doğulu mu? *İslâmî Araştırmalar*, 21 (1), 21-39.
- Klineberg, O. (1967). *Psychologie sociale* (Çev. R. Avigdor-Coryell). Paris: PUF.

- Köse, A. (2009). *Avrupa ve İslam*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kula, O. B. (1992-1997). *Alman kültüründe Türk imgesi I*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Kula, O. B. (2010). *Batı felsefesinde oryantalizm ve Türk imgesi*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Lambert, Y. (1998). La définition de la religion et l'identité religieuse. P. Million (Der.), *Réligiosité Religions et Identités Religieuses* içinde (ss. 283-302). Grenoble: Université Pierre Mendès France.
- Lewis, B. (1996). *İslam dünyasında Yahudiler* (Çev. B.S. Şener). Ankara: İmge Kitabevi.
- Leyens, J.P. & Yzerbyt, V. & Schadron, G. (1996). *Stéréotypes et cognition sociale* (Traduction De: G. Schadron). Sprimont: Mardaga.
- Mannoni, P. (1992). *Korku* (Çev. I. Gürbüz). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Montagu, L. (2009). *Şark mektupları* (Çev. A. Savan). İstanbul: Lacivert Yayıncılık.
- Okumuş, E. (2007). ABD'de İslamofobi ve anti-islamizm: 11 Eylül öncesi ve sonrası. K. Canatan & Ö. Hıdır (Der.), *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslâmizm* içinde (ss. 235-257). Ankara: Eskiyeeni Yayınları.
- Parry, V. J. (1988). Savaşçılık (Çev. Y. Yazar), P.M. Holt, A.K.S. Lambton & B. Lewis (Der.), *İslam Kültür ve Medeniyeti V* içinde (ss. 399-422). İstanbul: Hikmet Yayınları.
- Ricci, G. (2005). *Türk saplantısı: Yeniçağ Avrupa'sında korku, nefret ve sevgi* (Çev. K. Atakay). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Rycroft, C. (1989). *Psikanaliz Sözlüğü* (M.S. Kayateğin). İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Said, E. W. (2016). *Şarkiyatçılık: Batı'nın şark anlayışı* (Çev. B. Yıldırım). İstanbul: Metis Yayınları.

- Sevinç, K. (2019). *Batı'da İslamofobi ve psikolojik temelleri*. Bursa: Emin Yayınları.
- Spohn, M. (1996). *Her şey Türk işi: Almanların Türklere hakkında 500 yıllık (ön)yargıları*. (Çev. L. Serdaroglu), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Şerif, M. & Şerif, C. W. (1996). *Sosyal psikolojiye giriş I* (Çev. M. Atakoy & A. Yavuz). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Tajfel, H. & Turner, J. C. (1986). An Integrative Theory of Intergroup Conflict. W.G. Austin & S. Worchel (Der.), *The Social Psychology of Intergroup Relations* içinde (ss. 7-24). California: Brooks-Cole.
- Tajfel, H. (1972). La catégorisation sociale. S. Moscovisi (Der.), *Introduction À La Psychologie Sociale I* içinde (ss. 272-302). Paris: Librairie Larousse.
- Troll, C. (1998). Hristiyanlık ve İslam'daki dinlerarası diyaloga kapalı düşünce tutumlar ve bunları aşmanın yolları: Bir Müslüman Hristiyan seminerindeki tartışmalar için bazı düşünceler. *Kültürler Arası Diyalog Sempozyumu* içinde (ss. 147-157). İstanbul. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Turner, J. C. (1979). Comparaison sociale et identité sociale: quelques perspectives pour l'étude du comportement intergroupes (Traduction De: J. Deschamps). W. Doise & J. C. Deschamps (Der.), *Expérience Entre Groupes* içinde (ss.151-184). Paris: Mouton.
- Yeni Şafak (27 Eylül 2013). *Obama da İslamofobiyi güçlendirdi*. <http://www.Yenisafak.Com.Tr/Roportaj/Obama-Da-İslamofobiyiGuclendirdi-568827>
- Üçel-Aybet, G. (2003). *Avrupalı seyyahların gözünden Osmanlı dünyası ve insanları*. İstanbul: İletişim yayınları.
- Watt, M. M. (1991). *Günümüzde İslâm ve Hıristiyanlık* (Çev. T. Koç). İstanbul: İz Yayınları.

- Watt, W. (2002). *Dinlerde hakikat: Sosyolojik ve psikolojik bir yaklaşım* (Çev. A.V. Taştan & A. Kuşat). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Watt, W. M. (1988). Hz. Muhammed (Çev. İ. Kutluer), P. M. Holt, A. K. S. Lambton & B. Lewis (Der.), *İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti I* içinde (ss. 45-70). İstanbul: Hikmet Yayınları.
- Yapıcı, A. & Albayrak K. (2002). Ötekini algılama bağlamında dinî gruplar arası ilişkiler. *Dini Araştırmalar*, 5, 35-60.
- Yapıcı, A. & Yapıcı, F. (2017). Önyargı ve ayrımcılık bağlamında İslamofobi: Dinî-sosyal kimlikler arası ilişkilerde değişim ve süreklilik. *İlahiyat Akademi*, 6, 1-26.
- Yapıcı, A. (2004). *Din kimlik ve önyargı: Biz ve onlar*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yapıcı, A. (2015). Biz ve onlar: İç ve dış dinî grupların oluşumunu besleyen faktörler ve aidiyet psikolojisi. H. Hökelekli & V. Bilgin (Der.), *Kur'an ve Toplumsal Bütünleşme: Mezhepler ve Dinî Gruplar Arası İlişkiler* içinde (ss. 247-279). Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Yapıcı, A. (2016). Dinî grup kimliği: Kimlik ve dinî aidiyet. A. Özbolat & M. Macit (Der.), *Din ve Kimlik* içinde (ss. 41-64). Adana: Karahan Kitabevi.
- Yavuz, K. (1997). Peşin hüküm kıskacındaki insan. N. Bilgin (Der.), *Cumhuriyet Demokrasi ve Kimlik* içinde (ss. 321-326). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Yurdusev, A. N. (1997). 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'da Türk kimliği. N. Bilgin (Der.), *Cumhuriyet Demokrasi ve Kimlik* içinde (ss. 101-115). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Yüksel, M. (2014). İslamofobinin tarihsel temellerine bir bakış: Oryantalizm ya da batı ve öteki. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 72 (1), 189-200.

İKİNCİ BÖLÜM

AMERİKA'DA İSLAMOFOBİ VE MÜSLÜMAN KARŞITLIĞI

Prof. Dr. Mehmet PAÇACI⁸

Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan Müslümanlar, yine bu ülkeden dünyaya dalga dalga yayılan İslam ve Müslüman karşıtı önyargılı ve ayrımcı tutumun yükünü 11 Eylül 2001'den sonra yoğun bir şekilde taşımak zorunda kaldılar. Dünyada olduğu gibi, Amerika Birleşik Devletleri'nde de bu tutumu tanımlamak için 11 Eylül sonrasında İslamofobi terimi oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra, daha çok temel insan hakları, inanç ve vicdan özgürlüğü temelinde 'Müslüman karşıtı nefret' ve 'Müslüman karşıtı ırkçılık' ifadeleri de kullanılmaktadır.

İslamofobi kelimesine dair bir çözümleme yapılacak olursa, kelimedeki 'fobi' ekinin, irrasyonel bir korkuyu ifade ettiği söylenebilir. Bununla birlikte, söz konusu karşıtlığı ve nefret ile ayrımcılık içeren dışlayıcı tutumu tetikleyen etmenlerin daha da köklü olduğunu, korkunun bu etmenlerden belki sadece biri olduğunu ve bu tutumu besleyen tarihten gelen toplumsal ve

⁸ AGİT Dönem Başkanı Müslümanlara karşı Müsamahasızlık ve Ayrımcılıkla Mücadele Özel Temsilcisi.

kültürel kalıplar ve önyargılar olduğunu da tespit etmek gerekir. Yine İslamofobi kelimesindeki İslam, onun sadece İslam'ı, dini ve Müslümanları ilgilendiren bir şey olduğunu ifade etmektedir. Ancak 'İslamofobi', farklı etnik ve kültürel kökenden gelse ve hatta İslam dinini farklı yorumlarla kabul etse de, Müslüman toplulukları bir bütün olarak kabul eden ve söz konusu bütüne toptan yöneltilen nefreti ve ayrımcılığı ifade etmektedir (Bleich, 2012: 180). Aslında bu tutum sadece bütün farklılıklarıyla Müslümanları değil, aynı zamanda İslam inancına sahip olsun olmasın Asya ve Afrika kökenli birçok farklı dini ve etnik toplumu da aynı grup içinde gören ırkçı bir tutum olarak karşımıza çıkar. Mesela, Hıristiyan kökenli Orta Doğuların ve Sih dinine mensup Asyalıların da İslamofobik şiddete maruz kaldığı pek çok olay biliyoruz. Bu yüzden, İslamofobi analizlerinin çoğu İslam dinine ve Müslümanlara odaklansa da, olgunun güçlü bir ırkçı içeriğinin bulunduğu da dikkate alınmalıdır. Etnik ve kültürel geçmişleri ne olursa olsun, bugün Kuzey Afrika ve Orta Doğu'dan gelen göçmenler, genellikle ırkçı bir dışlayıcılık ve ötekileştirmeye karşılaşmaktadırlar (Love, 2017: 19).

Ülke tarihinde çok daha erken dönemlere giden köklerine karşın, İslam düşmanlığı Amerika Birleşik Devletleri'nde 2000'li yıllara kadar özellikle ilgi çeken bir olgu olmamıştı. Kuşkusuz 11 Eylül 2001 terör saldırıları, İslam karşıtı nefret suçlarında ve ayrımcılıkta olağandışı bir artışa yol açmış ve Müslüman karşıtlığı ve nefreti çok daha görünür ve doğal olarak da dikkat çeker hale gelmiştir. Ne var ki, ABD'deki Müslüman karşıtlığını 11 Eylül ile başlatmak ve terörist saldırılar

sonrasında ortaya çıkan bir olgu olarak sunmak, asırlardır süregelen bir toplumsal sorunu, Müslüman Amerikalılara karşı yapılan ayrımcılığın ırkçı kökenlerini gözden kaçırmamıza neden olabilir. Esasen beyaz üstünlüğü ideolojisi ve İslamofobi aynı kültürel kökenlere sahiptir ve dolayısıyla her ikisi de Amerikan kurumlarının temellerinde başından beri gömülü olarak bulunmaktadır (Love, 2017: 4).

Amerika'da, Ortadoğu kökenlileri dışlamanın ve dolayısıyla İslamofobinin 11 Eylül 2001'den çok daha derinlere uzanan köklerine sahip olduğunu söylemek yanlış olmaz. Yeni Dünya'ya yerleşen Avrupa'lılar daha en başta Avrupa'nın Arap ve Müslüman algısını buraya taşımışlardı (Gottschalk ve Greenberg, 2013: 21-51). 17. yüzyıldan 1900'lere kadar Amerikan popüler kültüründe Müslümanlar, Yahudiler ve Ortadoğu'nun diğer halklarının çoğu ayrıştırılarak, Doğulu toplumlar olarak etiketlenmiş; geri, yozlaşmış ve güvenilmez olarak tasvir edilmişlerdi. Aslında onların sarıklı, cübbeli, somurtkan, esmer ten renginde çizdiği Doğulu insan, 20. ve 21. yüzyılın “radikalleşmiş” şiddete eğilimli, hatta kana susamış ve Amerikan karşıtı, Ortadoğulu basmakalıp tiplerine çok benziyordu. Bu önyargılı görüntüler, çağdaş Amerikan kültürünü yansıtan romanlarda ya da Hollywood filmlerinde de boy göstermiştir ve hala da hüküm sürmektedir. Bu algının bir göstergesi olarak, 11 Eylül'den çok önce, Amerikan Adalet Bakanlığı'nın 1986'daki bir belgesi buna bir örnek olarak verilmiştir. Bu belgeye göre, 1980'lerde terör saldırısı kaygısı sırasında, Reagan yönetimi, terörle mücadele “acil durum planının” bir parçası olarak ciddi

bir şekilde Arap Amerikalı göçmenleri tutuklamayı düşünmüştü (Love, 2017: 49).

Bu ırkçı önyargıların sonucu olarak, Amerika Birleşik Devletleri tarihi boyunca Kuzey Afrika'dan ve Orta Doğu'dan gelen göçmenler, vatandaşlık ve katılım konusunda adeta aşılması engellerle karşı karşıya kalmıştır. Bu tutum 1960'ların ortalarına gelinceye dek sürecektir. Ancak sivil haklar hareketinin zirvesine ulaştığı sıralarda, 1965 yılında ABD Kongresi'nin göçmenlik yasalarındaki açık ırkçı kotaların ve istisnaların çoğunu kaldırmasıyla bu politikada dikkate değer bir değişim olacaktır (Elfенbein, 2021: 22-24). 1965 Göçmenlik ve Vatandaşlık Yasası, bu tarihten sonra göç politikasını değiştirmiş ve bu alandaki yasa çeşitli küçük değişiklikler dışında başlangıçtaki karakterini koruyarak bugüne kadar varlığını sürdürmüştür. Bu yasa aslında, “iyi karakterli” ve “çalışkan” göçmenleri ülkeye çekmeye odaklanan bir politika ortaya koyuyordu. 1965'ten sonra profesyonel ve beyaz yakalı göçmenler, işçi sınıfı göçmenlere göre daha kolay vize alır oldular ve yine bu tarihten sonra çoğunluğu Müslüman olan Orta Doğu'dan Amerika'ya yönelik göç, ekonomik fırsatlar peşinde koşan eğitimli ve meslek sahibi bireylerin “beyin göçü” şeklinde gerçekleşti (Love, 2017: 49-50).

Temel hakların kabul gördüğü bu yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'ne gelen Ortadoğulu göçmenler, entegrasyonun artık asimilasyon olarak algılanmadığı bir dönemde ABD'ye girmişlerdi. Bu durum çokkültürlülüğe kapı aralamıştı. 1965 yılı sonrasında ülkeye gelen göçmen toplumlar, anavatanlarından getirdikleri kültürel gelenekleri sürdürme çabalarını kabul et-

meye daha istekli olan bir kültürel bağlam buldular. Böylece, etnik ve kültürel dernekler ve örgütler kurarak kültürel, etnik ve dini miraslarını sürdürmek ve gelecek nesillere aktarabilmek için çalışabilecekleri sosyal alanlar kurmaya başladılar. Bunun bir yansıması olarak, inandıkları dinlerin ibadethanelerini inşa etmeye başladılar. Bu dönemde, daha fazla kilise, Sih tapınağı, cami ve diğer dinlere ait ibadet yerleri inşa ettiler (Love, 2017: 50).

Ne var ki, 11 Eylül 2001, yukarıda anlatılan bu gelişmelere rağmen, son dönemde ırkçılık ve ayrımcılık bakımından bir dönüm noktası oluşturmuştur. 11 Eylül 2001, terörizm ile “Müslümanlar”ı bağdaştıran ırkçı kalıbın Amerika Birleşik Devletleri’nde yeniden gün yüzüne çıkmasını ve baskın bir ana akım haline gelişini tarihlendirir hale gelmiştir. Söz konusu kalıp o kadar etkili bir karakter kazanmıştır ki, bir Müslüman tarafından işlenen herhangi bir şiddet olayı derhal ve doğrudan ve sorgulanmaksızın bir “terör saldırısı” olarak etiketlenir olmuştur. Böylelikle, 11 Eylül sonrasında Müslümanlar ve daha genel olarak Asya, Ortadoğu ve Kuzey Afrika kökenli Amerikalılar, yeniden, yirminci yüzyılın başlarındakine benzer bir ırkçı ayrımcılıkla karşı karşıya kaldılar (Love, 2017: 50).

Birleşik Devletlerde, 11 Eylül sonrasında hazırlanan terörle mücadele programları da adeta Müslüman Amerikalıları hedef almış; onları ayrımcı ve önyargılı bir şekilde doğaları gereği tehlikeli ve terörist olma eğilimi yüksek olan bir toplum olarak görmüştür. Federal Hükümetin terörle mücadele programları görünüşte ırk, din veya etnik köken gözetmeksizin teröristleri yakalamak için tasarlanan programlardır. Ancak uygulamada,

bu programların çoğu neredeyse her defasında ve yalnızca Müslüman Amerikalıları hedef almak için kullanılmıştır. Bunun nedeni de, gerek terörle mücadele programlarını oluşturanların ve gerekse uygulayanların sahip olduğu ırkçı önyargıdır. Ötekileştirilen Müslümanların veya genel olarak Ortadoğuluların şiddete eğilimli ve aşırılığa herkesten daha yatkın olduklarını destekleyecek hiçbir belirgin kanıt bulunmamasına karşın, İslam'ın terörizmin temel nedeni olduğuna dair ırkçı ve ayrımcı önyargı, polis, asker ve istihbarat kurumlarının son çeyrek asır boyunca oluşturulan terörle mücadele programlarında Müslümanlara bakışlarına ve tutumlarına damgasını vurmuş görünmektedir. Aslında, vakalara bakıldığında, şiddet ve terörizmle mücadele programları yapılırken aşırı sağcı, radikal beyaz üstünlükçü Amerikalıların daha fazla ölümcül olaya yol açtığı, politika yapıcılar, istihbarat teşkilatları ve kanun uygulayıcı diğer kurumlar tarafından gözlerden kaçmış ya da kaçırılmış görünmektedir (Love, 2017: 11, 94; Elfenbein, 2021: 32-41).

Bir başka sorun da, söz konusu terörle mücadele programlarının uygulayıcılara geniş yetkiler tanımış olmasıdır. Bu yetkiler içinde, terör zanlılarını yargılamadan ve neredeyse süresiz olarak tutuklama, terörist olduğundan şüphelenilen kişilerin sorguları sırasında işkenceye başvurma, sınır dışı etme duruşmalarında gizli deliller kullanma, sivil toplum örgütlerini kolayca terörizme parasal destek sağlayanlar olarak tanımlama, terör zanlılarını yargılanmadan öldürmek için insansız hava araçlarının kullanılması, restoranları, kafeleri, bütün mahalleleri ve tabii ki ibadethaneleri gizli gözetleme gibi insan haklarını hiçe

sayan uygulamalar sayılabilir (Love, 2017: 10-12). Bu programların ve politikaların her biri, uygulayıcılardaki ırkçı önyargılar nedeniyle Müslüman Amerikalılara karşı orantısız bir şekilde kullanılmıştır. Gizli statüdeki muhbirlerin Müslüman Amerikalıları bu kadar sık hedef almalarının nedeni de, Müslümanların terörizmin en olası kaynağı olduğu klişe önyargısından kaynaklanmıştır (Love, 2017: 11-13).

Esasen Müslümanlara yöneltilen “Müslümanlar terörizme yatkındır” şeklindeki ırkçı ve ayrımcı basmakalıp önyargı, toplumun kültür kodlarında öteden beri bulunan ırkçılığın yeniden önünü açmış ve yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak da, Müslüman Amerikalılara yönelik bireysel saldırılar ve nefret suçları nitelik ve nicelik olarak artmıştır.

Bu programlara yöneltilen eleştirilere verilen cevaplar bile, aslında var olan ırkçılığın ve ayrımcılığın açık göstergeleri olmaktadır. Politika yapımcılar ve yöneticiler, bu tür politikaların yalnızca teröristlere zarar vermeyi amaçladığını iddia etseler de, esasen bunlar yalnızca Müslüman Amerikalıları ve beyaz olmayan diğer toplulukları etkilemiştir. Çünkü, onlara göre sıradan/Beyaz Amerikalıların işkence, gözetim veya süresiz gözaltı uygulamalarından korkmasına gerek yoktur (Love, 2017: 15). Bu politikalar ve programlar, son kertede Orta Doğulu ırk kategorisini daha da pekiştirmeye hizmet etmiştir.

1960'lardaki temel bireysel ve toplumsal haklar hareketinin etkisiyle, nefret suçlarına ve ayrımcılığa karşı yasal ve toplumsal koruma mekanizmaları oluşmuş ve 1960'lar öncesinde uzun süren ırkçı şiddet döneminden ayrılan bir döneme girilmiştir.

Böylece Amerikan toplumunda da ırk ayrımcılık ve doğrudan ırkçı bağnazlık yasal ve sosyal olarak zayıflamış ve bunun sonucu olarak birçok Amerikalı artık gerçekten ırkçılıktan arınmış bir toplumda yaşamak ister hale gelmişti. Gerçekten de, temel hak ve özgürlükleri savunanların çabalarıyla bu konuda belli bir ilerleme sağlanmıştır. Bugünün Amerika Birleşik Devletleri'nde ırkçılığın açıktan yapılması genel olarak kabul görmemektedir. Ancak bütün bu ilerlemelere karşın, 1964 tarihli Medeni Haklar Yasası'nın yürürlüğe girmesinden yaklaşık elli sekiz yıl sonra, 1980'lerden başlayarak, temel hakların korunmasında giderek bir aşınma olduğu da bir gerçektir ve hala ayrımcılığın ve eşitsizliğin özellikle İslamofobi ve Müslüman karşıtlığı söz konusu olduğunda, birçok açıdan kendisini gösterdiği bütün örnekleriyle ortadadır (Love, 2017: 20).

Temel haklar hareketinin yasaları da belirleyen tutumunun birçok şeyi başardığını söylemek mümkünse de, toplumda ırkçı kültür özellikle belli kesimlerde devam ettirilmek istenmektedir. 1960'larda temel hak ve özgürlükler hareketinin zirveye ulaşmasından bu yana geçen on yıllarda, söz konusu hakları savunan sivil toplum, kültürdeki gizli ırk temelli ayrımcılıkları ortaya çıkarmaya, toplumun bağnazlıklarıyla yüzleşmesine ve ayrımcı politika ve uygulamaların sona erdirilmesine yönelik birçok başarıya imza atmıştı. Amerika'da bu amaçla Asyalı, Latin ve Afrikalı göçmenler ile Afrikalı Amerikalıların ve Amerikan yerlilerinin temel hak ve özgürlüklerini savunan yüzlerce sivil toplum örgütü kurulmuş ve etkinlik göstermişti. Ancak, 11 Eylül ırkçı ve ayrımcı kültürü daha etkin bir şekilde aşabil-

mek için yapılacak daha çok iş olduğunu ortaya koyuyordu (Love, 2017: 19).

Bugün ırkçılığın popüler bir biçimi olarak İslamofobinin tezahürleri politikada açıkça kendini gösteriyor. Atlantik'in doğu yakasında ve hatta dünyanın diğer coğrafyalarında da görüldüğü üzere, seçim kampanyaları bu tezahürlerin sıklıkla ve yoğun olarak görüldüğü dönemler olmaktadır. Özellikle bu dönemde siyasi liderler, açıktan ırkçı İslam ve Müslüman karşıtı ve nefret suçu sayılabilecek açıklamalar yapmaktadırlar. Bu türden açıklamalar, hemen her düzeydeki kişiden, hatta Birleşik Devletler Başkan adaylarından bile gelmektedir. 2016 yılının Başkanlık kampanyası, İslamofobik siyasi söylemin son zamanlardaki en olumsuz örneklerinden bazılarını üretmiştir. Donald J. Trump, kampanya sezonunun en geniş kapsamlı terörle mücadele politikası bildirisini sunma arayışına öncülük ederek, Müslümanların ABD'ye girişlerinin tamamen durdurulmasını istemiştir. Bu öneri, Mart 2016'da yapılan ankete katılan Amerikalıların çoğunluğunun desteğini almış ve çarpıcı bir şekilde Cumhuriyetçilerin %81'inden kabul görmüştür. Cumhuriyetçi adaylar arasındaki yarışta rakibini dengelemeye çalışan Senatör Ted Cruz da bu İslamofobik söyleme katılarak, radikalleşmeden önce Müslümanların oturdukları mahallelerde devriye gezmek ve güvenliği sağlamak için kolluk kuvvetlerini güçlendirme önerisiyle öne çıkmaya çalışmıştır. Aslında Cruz, FBI ve yerel kolluk kuvvetlerinin buna benzer birçok uygulamayı zaten hayata geçirdiğinden habersizdi. O da bu söylemleriyle Cumhuriyetçilerin %74'ünü, Amerikalıların da yaklaşık

%45'ini bu öneriye katılmaya ikna etmeyi başarmıştı (Love, 2017: 20-21).

Basın yayın dünyası da Müslüman karşıtı söyleme hemen her defasında katılmakta ve hatta bu söylemi daha da ileri götürmektedir. Politikacıların Müslüman karşıtı nefret söylemleri öncelikle siyasi yorumcular tarafından dile getirilmektedir (Love, 2017: 22). Popüler FOX News televizyon sunucusu Brian Kilmeade, dinleyicilerine “bütün Müslümanların terörist olmadığını, ancak tüm teröristlerin Müslüman olduğunu” söyledi. Bu ırkçı ve ayrıştırıcı sözleri için özür dilemek zorunda kalmasına rağmen, sonrasında yine Müslümanlara karşı ayrımcılık çağrısında bulunmaya devam etti. Diğer fikirlerinin yanı sıra, aynı sunucu terör soruşturmalarında “ırksal profillemeye” kullanımının yaygınlaştırılmasını önerdi ve gizli teröristleri bulmak için “camileri dinlemeyi” önerdi. Aslında Müslümanlar hakkında hemen hemen hiç olumlu bir yazının ve haberin yapılmadığı yayın dünyasından sayılamayacak kadar çok örnek verilebilir (Love, 2017: 22).

Siyaset ve basın alanında bunlar olurken, İslamofobiyi destekleyen bir endüstriden söz etmek de mümkündür. Bu konudaki çalışmalar, hibe ve iyi ücret karşılığında İslamofobiyi desteklemeyi özendirenlere milyonlarca dolarlık destek sağlayan bir endüstrinin varlığını ortaya çıkarmıştır. Bu meblağın cömert desteği nedeniyle “Müslüman tehdidi” hakkında konuşmak kârlı bir iş olarak bile kabul edilir hale gelmiştir. İrkçılığın hoş görülmediği bir toplumda, bir yandan da bunun gibi açıkça bağnaz ifadelerin toplumsal olarak kabul edilebilir olması ve hatta tanınmış vakıflar, organizasyonlar ve parasal destek veren

varlıklı kişiler tarafından desteklenmesi oldukça çelişik bir durum yaratmaktadır (Lean, 2012: 23).

Bütün bunlar karşısında, Amerika Birleşik Devletleri'nde görülen ve derin kökleri olan Müslüman karşıtlığı ile mücadele, büyük oranda sivil toplum örgütleri tarafından temel insan hakları ve yine bu bağlamda ırkçılığa karşı durma temelinde yürütülmeye çalışılmaktadır. Bu mücadelenin hukuki temeli de esasen, 1960'lardan itibaren yine temel insan haklarını korumaya yönelik olarak çıkarılan yasalara dayanmaktadır. Başka bir deyişle, yürütülen mücadelenin İslamofobik tezahürleri, din özgürlüğünün ve temel insan haklarının ihlali olarak ve hatta bunun ötesinde ırkçılık olarak tanımlanabilmesinin hukuki gerekçesini bu yasal zemin oluşturmuştur. Ayrıca, Birleşik Devletlerin de üyesi olduğu, temel insan hakları, din ve vicdan özgürlüğü konularında destek verdiği Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gibi kuruluşlar da uluslararası düzeyde bu temeli pekiştirmede ve olguyu izlemede önemli unsurlardır (ABD Uluslararası Dini Özgürlükler Komisyonu Raporu, 2010: 345). Uzun süredir devam eden sivil haklar hareketinin ilerleme kaydettiği bir bağlamda bu haklar ve ilkeler, İslam karşıtı nefrete karşı yürütülen mücadelede, Müslüman Amerikalıların ve temel insan haklarını savunan ırkçılık karşıtı diğer sivil toplumun üzerinde durabilecekleri en güçlü dayanağı oluşturmaktadır. Diğer taraftan, İslamofobiyi bir ırkçılık türü olarak adlandırmak, Müslümanların, yine ırksal olarak ayrımcılığa uğramış diğer topluluklarla birlikte hareket ederek mücadelesine başka ortakları da katma fırsatı vermektedir. Çünkü bu

durumda, Müslüman karşıtlığı ile mücadele, ırkçı önyargılarla mücadele eden ve Müslüman olmayan çok sayıdaki başka topluluklardan da destek alabilmekte ve onlara destek sağlayabilmektedir.

Nitekim bunun farkında olan ve Müslüman karşıtı nefret ve ırkçılıkla mücadele eden kimi sivil toplum, ırk temelinde bir strateji belirleyerek ilerlemeyi seçtiler. Bunun bir örneği, insan ve kadın hakları savunucusu olarak da bilinen Filistin asıllı Linda Sarsour'un yönetimindeki New York Arap Amerikan Derneği'nin mücadelesidir. Sarsour, 2010'larda Arap, Müslüman, Sih ve Güney Asya Amerikan örgütleriyle koordinasyon sağlayarak ve diğer renkli topluluklarla birleşerek bu koalisyonları genişletme yolunu tercih etti. Örneğin, 2014 yılında Missouri'de Afrika kökenli Amerikalı genç Michael Brown'un beyaz bir polis memuru tarafından vurularak öldürülmesinin ardından polis vahşetine karşı düzenlenen "Siyahların Hayatı Önemlidir" protestolarına katılarak söz konusu mücadelesini sürdürme yolunu seçmişti.

Sarsour, kendini ahlaki zeminde reform talep eden bir sivil haklar protestocusu olarak konumlandırarak ırkçılığa karşı duran bir adalet hareketi içinde yer almayı seçmiştir. 2014 yılındaki başka bir kampanyada Sarsour, polisin şüpheli gördüğü herkesi durdurup arama uygulamasının ve New York City devlet okullarında Müslüman tatillerinin tanınmamasının ırkçılık temelli olduğunu gündeme getirdi. Bu konuların beyaz olmayan/renkli topluluklara karşı yapılan ayrımcılıktan kaynaklandığını savundu. Çok ırklı bir sivil toplum koalisyonu içinde, Afrikalı Amerikalılar ve Latinlerle birlikte şehir yöneti-

mine bu iki konudaki politikalarını değiştirmesi için baskı yaparak sonuç almayı başardı. En sonunda, New York Polis Departmanı’nın (NYPD) ‘dur ve ara’ politikalarında büyük değişiklikler yapmasını ve devlet okulu takvimine iki Müslüman tatilinin eklenmesinin kabul edilmesini sağlayarak önemli reformlara imza attı (Love, 2017: 27).

Kimi sivil toplum örgütleri de mücadele zeminini daha çok din kavramı zemininde ele almakta ve mücadeleyi Müslümanlara karşı ayrımcılık temelinde yürütmeyi seçmektedir. Mesela hak savunucusu bir sivil toplum örgütü olan Amerikan İslam İlişkileri Konseyi (CAIR), 2010’da “yüksek riskli” listesine alınan ve Küba dışında tümü Müslümanların çoğunlukta yaşadığı ülkelerden seyahat eden havayolu yolcularının ayrıntılı üst aramasından geçmesini öngören programı kaldırmakta başarı sağladı. Ulaştırma Güvenliği İdaresi, 25 Aralık 2009’da El Kaide bağlantılı bir militanın Detroit üzerinde uçan bir jet uçağında iç çamaşırında bomba patlatmaya çalışmasının ardından, hızlı bir şekilde bu ülkelerden seyahat eden tüm yolcuları daha detaylı aranacağını duyurmuştu. Bu kararın duyulmasının ardından, CAIR ve diğer bazı sivil toplum örgütlerinden avukatlar, kurumun bu programının “dini ve etnik profil oluşturmaya” dayalı olduğunu belirten bir bildiri yayınladılar. CAIR ve diğer kuruluşlardan gelen değişiklik dilekçelerine yanıt olarak, söz konusu kurum, uygulama başladıktan beş aydan daha kısa bir süre içinde bu ayrımcı programı sonlandırdığını duyurdu (Love, 2017: 25-26).

Sonuç olarak, Amerika Birleşik Devletleri’nde, 1960’larda güç kazanan Müslüman karşıtı ırkçılığın yeniden gün yüzüne

çıkmasında 11 Eylül terör saldırılarının etkin bir rol oynadığı ortadadır. Ancak, temel insan hak ve özgürlükleri savunusunun gerek kanunlara yansıyan tarafıyla ve gerekse uluslararası örgütler ve sivil örgütlenmeler yoluyla ırkçılığın aşılmasında çok önemli bir yol kat ettiği de açıktır. Bu yüzden, 11 Eylül sonrasında kendini yeniden gösteren ırkçı ve ayrımcı tutum ile başa çıkma yolunda temel insan hakları ve özgürlüklerini savunan Müslüman Amerikalıların çok önemli bir role sahip olacaklarını öngörmek zor değildir.

Kaynakça

- ABD Uluslararası Dini Özgürlükler Komisyonu Raporu (United States Commission of International Religious Freedom) (2010). Washington, DC. (Erişim Linki: <https://2009-2017.state.gov/j/drl/rls/irf/2010/148659.htm>).
- Bleich, E. (2012). Defining and Researching Islamophobia, *Review of Middle East Studies*, 46 (2): 180-189.
- Elfenbein, C. I. (2021). *Fear in Our Hearts: What Islamophobia Tells us About America*. New York: New York University Press.
- Lean, N. (2012). *İslamofobi Endüstrisi*. (Çev. İ. Yılmaz). Ankara: DİB Yayınları.
- Love, E. (2017). *Islamophobia and Racism in America*, New York: New York University Press.
- Peter Gottschalk, P. ve Greenberg, G. (2013). Common Heritage, Uncommon Fear: Islamophobia in the United States and British India, 1687–1947. C.W. Ernst (Der.), *Islamophobia in America: The Anatomy of Intolerance* içinde (ss. 21-52). New York: Palgrave Macmillan.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖNYARGI VE AYRIMCILIĞIN PSİKOLOJİSİ

Prof. Dr. M. Hakan TÜRKÇAPAR⁹

F.'nin SD kentinde X bir grubun Türk ailesine saldırması sonucu 4 kişi yaralandı. K Mahallesi'nde gerçekleşen saldırı sırasında yaklaşık 40 kişilik X bir grup, Türk ailenin evine girerek saldırı gerçekleştirdi. Alınan bilgiye göre, aile üyelerinden S.Ç. 24 Nisan Cumartesi günü X grubundan bir çocuğun yeğeninine üzerine araba sürdüğünü, ardından ikisinin arasında tartışma yaşandığını söyledi. Çocuklar arasında çıkan tartışmadan sonra 8 kişinin 2 arabaya doluşarak mahalleye geldiğini anlatan Ç., "Biz tesadüfen o gün abim A.Ç.'nin evine gelmiştik. Bu adamlar 17 yaşındaki yeğenimizi dövmeye kalkınca araya girdik, çocuğun dövülmesine izin vermedik. Biz tepkimizi gösterince bu şahıslar evlerine gitti." şeklinde konuştu. (Gerçek bir gazete haberinden alınmıştır).

Gün geçmesin ki dünyanın farklı bir yerinden buna benzer türde toplumsal, dini, etnik veya gruplar arası ayrımcılığın yol açtığı şiddet olaylarının haberleri gelmesin. Sadece günümüz değil, insanlık tarihi de ayrımcılığın yaşattığı büyük trajedilere

⁹ Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Psikoloji Bölümü Bölüm Başkanı ve Rektör Yardımcısı.

tanıklık ediyor. Bütün bu trajik olayları ortaya çıkaran etkenler arasında en önde geleni, belki de en temel etken, gruplar arası önyargılar ve ayrımcılıktır.

Neden Saldırganlık ve Şiddet var?

“İnsan neden saldırganlık gösterir?” sorusunun mutlak bir şekilde cevabını vermek oldukça zordur ve aslında tüm insan davranışlarının doğasına yönelik bir tartışmayı gerektirir. Hayvanlar için saldırganlığın biyolojik ve davranışsal karşılıklarını, eşlik edenlerini bulmak o kadar zor değildir. Ancak insan söz konusu olduğunda, biyolojik yapıyı aşan birçok etken işin içine girdiğinden iş zorlaşmaktadır. İnsan davranışının doğası, araya giren sosyal kültürel etkenler nedeniyle son derece karmaşıktır. Saldırganlık insanın doğasında/yapısında olan bir şey midir, yoksa yaradılışında olmayıp, sonradan öğrenilmiş ya da sonradan içinde bulunulan çevrenin etkisiyle ortaya çıkan bir şey midir? (Gil, 1996). Şu anki bilgilerimize göre en uygun cevap her ikisi de olacaktır. Birinci sorunun cevabı, saldırganlığın biyolojik yönüne işaret ederken, ikinci sorunun cevabı sosyal etkenleri öne çıkarmaktadır. Tarih boyunca bu iki cevaptan birinden yana tavır alanlar olmuştur. Örneğin, psikanalitik kuram, kurucusu Sigmund Freud’un ortaya koyduğu ilk şekliyle, bütün insan psikolojisini biyolojik temelli iki dürtüyle, yani saldırganlık ve cinsellikle açıklar (Gabbard, 1995). Freud, teorisinin erken dönemlerinde tüm insan davranışlarının kökeninde eros veya libidonun, yani yaşam enerjisinin, olduğunu öne sürmüştü. Ona göre saldırganlık da libidinal dürtülerin doyurulmasının engellenmesinden doğan ikincil bir tepkiydi. Ancak Birinci Dünya Savaşı’nın trajik günlerini takiben, Freud

bu görüşü terk ederek insan saldırganlığının *tanatos* adını verdiği libidodan farklı ve ona tam ters bir işlev gösteren asli bir içgüdüden kaynaklandığını öne sürdü. *Tanatos* – ölüm içgüdü-sü – adını verdiği bu içgüdü, yaşamın tahrip edilmesine ve sona erdirilmesine yönelik enerjidir. Freud'a göre, saldırganlık da dahil olmak üzere tüm insan davranışları *eros* ve *tanatos* arasındaki karmaşık ilişkiden ve gerilimden doğmaktadır. Ölüm içgüdü-sü eğer kısıtlanamazsa kişinin kendini tahrip etmesiyle sonuçlanır. Ölüm içgüdü-sünü kısıtlayabilmek amacıyla insanlar değişik savunma mekanizmalarına başvururlar. Bu savunma mekanizmalarıyla, örneğin yer değiştirme savunmasıyla, bu enerji dışarıya aktarılır ve böylece saldırganlık ortaya çıkar. Freud'un bakış açısına göre, saldırganlık birincil olarak kişinin kendisini tahrip etmeye yönelik ölüm içgüdü-sünün diğer insanlara yönlendirilmesinden kaynaklanmaktadır (Lion, 1995).

Psikanalizi takiben ortaya çıkan davranışçı kuramlar ise, Freud'un aksine saldırganlığı öğrenilen bir davranış olarak açıklar. Davranışçı kuram, insanın dünyaya geldiğinde bomboş olduğunu (*tabula rasa*), hemen her şeyin – bu arada saldırganlığın da – çevre tarafından belirlendiğini savunur (Mueller ve Nkosi, 2017).

Sosyal öğrenme kuramıyla birlikte bilişsel kavramları psikolojiye getiren öncülerden Albert Bandura, saldırganlığın insanın yapısından değil; çevre koşulları ve öğrenmeyle gerçekleştiğini ve klasik davranışçılığın savunduğu doğrudan koşullanma yerine gözlemsel öğrenme ve model almanın saldırgan davranışın gelişiminde daha önemli olduğunu savundu. Bu bakış açısına göre, saldırganlık da diğer sosyal davranışlar gibi öğrenilmiş, yani sonradan kazanılmış bir tutumdur. Bandura'ya göre (1978), insan

saldırğanlığının kökeninde, ne şiddete yönelik içsel istek ne de engellenmeye bağlı olarak doğan saldırğanlık dürtüsü bulunmaktadır. İnsanların birbirlerine karşı saldırğan tutumlar göstermelerinin nedenleri: 1) *geçmiş deneyimleri sonucunda saldırğan davranışlar kazanmaları*, 2) *bu türden tepkileri yüzünden takdir görmeleri veya ödüllendirilmeleri*, 3) *özel sosyal ve çevresel şartlar tarafından doğrudan teşvik edilmeleri* gibi nedenlerdir. İlgüdü ve dürtü teorilerinin tersine, sosyal öğrenme teorisi, saldırğanlığa yol açan bir veya birkaç potansiyel neden olmadığını, çok çeşitli nedenlerle saldırğanlığın ortaya çıkabileceğini savunur; saldırğanlık davranışının altında kişinin geçmiş yaşantıları ve öğrenmelerinden birçok dışsal ve durumsal etkene uzanan geniş bir spektrumda yer alan nedenlerin yattığını öne sürer (Bandura, 1978).

Bilişsel kuramlar, insan davranışları ve psikolojik tepkilerinde algı, tanımlama, anlamlandırma, yorumlama gibi bilişsel etkenlerin rolünü merkeze alan kuramlardır. Bilişsel model, çevre ile duygusal tepki ve davranışlarımız arasında bilişsel sistemin bir aracı olduğunu ve tepkilerimizi biçimlemede belirleyici bir rolü olduğunu savunur. Öfke ve saldırğanlık durumunda bilişsel alanda kişinin haksızlığa uğradığı, haklarına veya değerlerine saldırıldığı, ve bu durumun gereksiz yere ve kasıtlı olarak yapıldığı biçiminde temalar hakim olur. Bilişsel sistem, anlık düşünce ve imgelerden oluşan otomatik düşünceler ve bunlara kaynaklık eden şemalardan (inançlardan) oluşur. Şemalarımız geri planda durarak algı, anlamlandırma ve yorumlarımıza rehberlik ederler. Bunları bir bilgisayarın içindeki programlara benzetebiliriz. Otomatik düşünceler ve imgeler ise, bu programın ekranda izlediğimiz ürünleridir. Şemalar, ara inanç adı da verilen kurallar (örneğin: *benim isteklerim yerine*

getirilmelidir) ile koşullu inançlardan (örneğin: *eğer bir kişi benden bir şey istiyorsa bu benim haklarıma saldırıdır*) ve koşulsuz temel inançlardan (örneğin: *insanlar kötüdür, çıkarıcıdır, ben yetersizim, vb.*) oluşur.

Beck'in (1999), öfke, düşmanlık ve şiddet olgularının bilişsel temellerine yönelik olarak yazdığı *Prisoners of Hate* (Nefretin Tutsakları) adlı kitabında, bireysel saldırganlık ve şiddetle, siyasi şiddet, soykırım ve terörün düzenekleriyle ilgili bilişsel kuramın penceresinden açıklamalar getirmiştir. Beck, saldırganlığın bilişsel açıklamasını kavramlaştırırken öncelikle klinik gözlemlerinden hareket etmiş ve saldırgan kişilerin zihinsel içeriklerini oluşturan otomatik düşüncelerinde ortak özellikler saptamıştır. Örneğin, komşusunun evde dolaşırken çıkarttığı seslerden rahatsız olan ve "*kasten yapıyor*" biçiminde bir otomatik düşüncesi olan birisi kolaylıkla kızarken, "*normal bir kişinin evinde yaptığı şeyleri yapıyor*" diye düşünen bir kişi bu durumdan rahatsız olmayacaktır. Bireyin iç iletişim sistemini oluşturan otomatik düşünceler kişinin kendisi, diğerleri, onların davranışlarının yorumu ve daha sonra ne olacağının beklentisine ilişkin bir ağın parçasıdır. Konuşurken arkadaşı başka bir yere baktığında "*bana saygı göstermiyor*" diye düşünmek, arkadaş buluşmaya geç gelen birinin "*beni adam yerine koymuyor*" diye düşünmesi öfkeyi tetikleyebilir. İç iletişim sistemindeki iletiler olan bu otomatik düşünceler, bireyin inançlarından kaynaklanır. İnançlar kişinin kendine ve diğerlerine yüklediği beklentileri ve talepleri de içerir. Bu yasaklamalar ve emirleri tanımlamak çok önemlidir. Katı beklentiler veya diğerlerinin davranışlarını düzenlemek için aşırı tekrarlayan girişimler, hayal kırıklığı ve engellenmeye yol açar. "*Eğer insanlar benim*

yoluma çıkarsa bunun anlamı saygısızlıktır”; “Eğer arkadaşım istediğimi yapmazsa bu beni önemsememesindedir.” Bilişsel kuramın bir diğer kurucu ismi Albert Ellis’e göre, öfkenin altında, kişinin dünya ve diğer insanlara ilişkin yerine gelmeyen katı bir dayatması yatar. Albert Ellis’in “dayatmacılık” adını verdiği ‘-meli’, ‘-malı’ tarzında düşünceler özellikle öfkeyle bağlantılıdır (Ellis ve Lange, 2017).

Saldırganlığın bu bireysel boyutuyla ilişkili ama onun da ötesine geçen sosyal psikolojik nedenleri de vardır. İnsanın grup veya topluluk içindeki kimi etkileşimleri saldırganlık davranışını biçimler ve bunların başında da gruplar arası ayrımcılık gelir.

Önyargılar ve Stereotipler

Gruplar arası önyargılar ve ayrımcılık, insan psikolojisinin en karanlık ve sorun doğurmaya yatkın alanlarından birisidir. Önyargı, herhangi bir somut veri-kanıt olmaksızın bir olguya olumsuz bir özellik atfetmektir. Kanıtları değerlendirmeden bir kişi, bir grup insan veya durum hakkında olumsuz sonuçlar çıkarmak anlamına gelen önyargılar, grupları, toplumları veya ırkları konu aldığında bireysel önyargılardan çok daha güçlü ve çok daha sorunludur. Kadınlar, yaşlılar, çocuklar, gençler, beyazlar, siyahlar, Afrikalılar, İngilizler, Almanlar veya uzun saçlılar, küpe takanlar gibi belirli bir grup insana karşı olumsuz bir önyargımız varsa, bu durum onlar hakkında erken ve olumsuz bir sonuca vardığımız – örneğin, onları tembel, fırsatçı, zayıf, ahlaksız, çıkarıcı, vb. şeklinde nitelediğimiz – anlamına gelir.

Önyargının altyapısını anlamak için klişe (kalıpyargı) veya stereotip kavramına bakmamız gerekir. Gruplarla ilgili önyargıların doğal sonucu, o gruba ilişkin oluşturulan stereotiplerdir.

Stereotip, bir grubun çoğu üyesine uyguladığımız, bir grubun özellikleriyle ilgili olumlu veya olumsuz bir inançtır. Bir diğer deyişle, stereotip genel olarak grubun çoğu üyesini tanımladığı kabul edilen inançlardır. Bilgiyi işlememize yardımcı olmaları bakımından aynen diğer alanlardaki, örneğin fizik dünyayla ilgili şemalar (*brakılan şey düşer, su ıslatır, vb.*) gibidirler. Birçok zihinsel kısayol gibi, stereotipler de tipik olarak aslında bizim dünyaya olumlu anlamda uyum sağlamamıza yardımcı olan psikolojik süreçlerden kaynaklanır. Stereotipler, ten rengi, milliyet, cinsiyet veya din gibi tek bir özelliği paylaşan çok sayıda insanı tek bir kategoride toplayarak, genellikle kafa karıştıran karmaşık sosyal dünyalarımızı anlamlandırmamıza yardımcı olur (Macrae ve Bodenhausen, 2000). İnsan karşısına çıkan her yeni uyarı, durumu veya kişiyi sıfırdan değerlendirip onunla ilgili bir sonuca ulaşırsa bu son derece zaman alıcı ve ağır işleyen bir değerlendirme sistemi olurdu. Bilişsel sistem bu kısa yollar veya şemalar aracılığıyla bize hız kazandırarak hayatta kalma şansımızı arttırır. İnsanın bilişsel sistemi onun doğada öncelikli ve özellikli bir yerde olmasını sağlarken, bir yandan da bazı zayıflıklarla maluldür. Bu zayıflıklar, genellikle daha hızlı değerlendirme yaparak çabuk eyleme geçmeyi sağlamak adına gelişmiş olmakla beraber, bir yandan da bu hızın getirdiği birtakım hatalara da yol açar.

Stereotipler, olumsuz önyargıların da çekirdeğini oluşturur. Bir grubun tüm üyelerinin stereotipik belirli bir özelliği paylaştığını varsaydığımızda, bir yandan grubun tamamını tanımlarken, diğer yandan onların benzerliklerini abartıp yanılgıya düşebiliriz. Ayrıca stereotiplere çok katı bir şekilde bağlı kaldığımızda, onları çürütücü veya aykırı kanıtları ya yok sayarız ya

da aykırı verilere rağmen, onları değiştirmeye isteksiz oluruz. Bu da gerçekliği algılamamıza engel olur. Bu gibi durumlarda, klişeler bizden farklı olan insanlar hakkında gelişen olumsuz yanlılığı körükler. Stereotipler, tıpkı şemalar gibi, diğer grupların üyeleri hakkında hatalı olumsuz bilgiler yaymamıza da yol açabilir. Hatta tam net olmayan belirsiz uyarılara ilişkin anlık yorumlarımızı bile etkileyebilir. Bu nedenle, belli stereotipik dış özellikler olduğunda, karşımızdaki kişiyle ilgili çok kolay olumsuz sonuçlara ulaşım çabuk tepki verme eğiliminde oluruz.

Önyargı insan doğasındaki bazı eğilimlerden köken alır. Önyargı oluşumuna yol açan yapısal etkenlerin başında uyum sağlamaya dönük koruyuculuk (adaptive conservatism) adı verilen evrimsel bir ilke vardır. Bu ilke, yeni bir uyarana veya tanıdık olmayan biriyle veya farklı biriyle karşılaştığımızda, güvenmemeye yönelik bir eğilim olması anlamına gelir. Bu eğilim, bireyin kendisini zarar görmekten korumaya dönüktür. Önyargıları açıklayan bir diğer sosyal psikolojik kavram, kendi grubumuzdaki bireyleri tercih etme eğilimi anlamına gelen grup içi önyargıdır. Yani, bireyler kendi grubundan olan bireyleri önceler, kayırır veya tercih ederler ve diğer gruptakileri dışlarlar. Bu ise, üçüncü bir kavram olan grup dışı ayrımcılık algısıyla daha da pekişir. Grup dışı ayrımcılık, kendi grubumuz dışındaki tüm bireyleri oldukça benzer-eş görme eğilimidir (Lilienfeld vd., 2018).

Önyargının doğal sonucu olan ayrımcılık (*discrimination*) bireyin içinde olduğu grup dışındakilere – dış grup üyelerine karşı – olumsuz davranış ve tutumları anlamına gelir. Önyargı ve ayrımcılık gerek toplumsal gerekse bireysel planda ele alınması gereken fenomenlerdir. Ayrımcılığı besleyen önemli bir

bilişsel özellik, “nihai yükleme hatası” adı verilen, bir grubun bireysel üyeleri arasındaki davranışların onların içsel eğilimlerinden kaynaklandığı varsayımdır.

Sonuç

Kadın, yaşlı, çocuk istismarı ve şiddete maruz bırakılma, kişisel, ailevi ve ulusal önyargılar, ayrımcılık ve ırkçılık hala bütün toplumlarda rastlanan durumlardır. Toplumsal çatışmalardaki grup şiddetinde, karşıdakinin olumsuz özelliklerini görme, olumluyu yok sayma, siyah-beyaz düşünme, etiketleme ve aşırı genelleme gibi düşünce hataları yatar. Biz hep iyiyken, öteki hep kötüdür. Karşıdakinin özü itibarıyla kötü olduğu ve sahip olduklarımıza tecavüz etmek için fırsat kolladığı bir dünyada dikkatli, güçlü ve misillemeci olmak önemlidir. Diğerinin niyetine ilişkin felaketleştirici yorumlar, çatışılan grubu olumsuz etiketleme (kötü, hain, cani, insanlık dışı, barbar, vb.), dini veya ulusal önyargılar ideolojik saldırganlığın ve tahammülsüzlüğün özünü oluşturur; olumsuz sosyal stereotipi pekiştirir. Kişinin diğer bireye sahici bir empati duyarak aynı zamanda ona karşı şiddete başvurması çok zordur. Bu nedenle saldırı ve savaşlarda “karşı taraf” hep kötü, hiç bize benzemeyen, hatta insanlıktan çıkmış biçimde tanımlanır. Çatışma içindeki grupları oluşturan insanlar tehdidin varlığı ve kaynağıyla ilgili de gerçekdışı değerlendirmeler yaparlar. Bu sabit olumsuz tasarım, şu andaki ve geçmişte yapılan yanlışların, kötü tutum ve davranışların seçici bir şekilde algılanması ve hatırlanması ile güçlenir. Eklenen her bir olumsuzlukla beraber güçlenir ve saldırı haklılaşır. Etnik ulusal ve uluslararası çatışmalarda düşmanla ilgili efsaneler yayılır ve düşmanın imajına yeni kötü boyutlar eklenir.

Maalesef günümüzde bu tür ayrımcılığın dünya ölçeğinde hem var olduğuna hem de olumsuz sonuçlar ürettiğine tanıklık ediyoruz. İnsanın yapısında bulunan paylaşımcılık ve dayanışmanın, bu karanlık yanı sınırlaması çabasını diri tutmak ve beslemek bütün insanlığın yüksek yararına bir tutum olacaktır.

Kaynakça

- Bandura, A. (1978). Social Learning Theory of Aggression. *Journal of Communication*, 28(3), 12–29.
- Beck, A. (1999). *Prisoners of hate: The cognitive basis of anger, hostility, and violence*. New York: Perennial.
- Ellis, A. ve Lange, A. (2017). *Anger: How to live with and without it*. New York: Citadel Press/Kensington Publishing Corp.
- Gabbard, G.O. (1995). Psychonalysis. İçinde Kaplan, H.I. ve Sadocks, B.J. (Der). *Comprehensive Textbook of Psychiatry* (6. Baskı) (ss.431-478). Baltimore: Williams&Wilkins.
- Gil, D.G. (1996). Preventing violence in a structurally violent society: Mission impossible. *American Journal of Orthopsychiatry*, 66 (1), 77-84.
- Lilienfeld, S.O., Lynn, S.J. ve Namy, L.L. (2018). *Psychology: From inquiry to understanding*. NewYork: Pearson.
- Lion JR. (1995). Aggression. İçinde Kaplan, H.I. ve Sadocks, B.J. (Der). *Comprehensive Textbook of Psychiatry* (6. Baskı) (ss.311-317). Baltimore: Williams&Wilkins.
- Macrae, C. N. ve Bodenhausen, G. V. (2000). Social cognition: Thinking categorically about others. *Annual Review of Psychology*, 51, 93-120.
- Mueller, M. M. ve Nkosi, A. (2017). Behavioral Explanations of Aggression and Violence. *The Wiley Handbook of Violence and Aggression*, 1–12.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DAMGA TEORİSİ VE SOSYAL KİMLİKLERE DAYALI NEFRET SÖYLEMİ: ABD VE KANADA'DA TÜRK GÖÇMENLERE YÖNELİK AYRIMCILIK VE NEFRET SUÇLARININ ANALİZİ

Prof. Dr. Şebnem KÖŞER AKÇAPAR¹⁰

Dr. Erman EROĞLU¹¹

Aysima ÇALIŞAN¹²

Elif Banu VARLI¹³

Tuna KILINÇ¹⁴

Giriş

Aristoteles ile temelleri atılmış olan insanların eşit olması gerekliliği ideası geçmişten günümüze daima saldırıya maruz kalmaktadır. Bu saldırılarla mücadele edebilmek ve her türlü

¹⁰ Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi ve Küresel Göç Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi Müdürü.

¹¹ Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Doktor Öğretim Görevlisi.

¹² Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Araştırmalar Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi.

¹³ Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Asistanı ve Doktora Adayı.

¹⁴ Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Araştırmalar Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi.

eşitsizliğin ve ayrımcılığın önüne geçmek için, başta ayrımcılık yaşı olmak üzere ulusal ve uluslararası hukukta çeşitli düzenlemeler yürürlüğe konmuştur. Mevcut düzenlemeler, bir yandan insanların ayrımcılıkla mücadelesini göstermekteyken, öte yandan ayrımcılığın çeşitli boyutlarda yeniden üretildiğinin de bir işaretidir. Ayrımcılığın en vahim hali, esasen önyargı ve ırkçılık ekseninde gelişen ve nefret söyleminin de dahil olduğu nefret suçlarıdır. Ayrımcılık, nefret söylemi ve nefret suçu gibi olumsuz pratiklerin varlığı farklı ülkelerdeki devlet kurumlarının veya insan hakları alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının raporlarında düzenli olarak belgelenmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da da her yıl bu konuda önemli veriler toplanmaktadır. Son kırk yılda Kuzey Amerika'da yaşanan olayları göz önüne alan birçok politikacı, kanaat önderi ve lobi grubu, nefret suçu vakalarını ulusal bir sosyal sorun olarak tanımlamaktadır (Disha vd., 2011). Bu sorunların tespiti ve mücadelesi için, ABD'de 1990'dan itibaren Federal Soruşturma Bürosu (FBI) tarafından nefret suçlarının takibi yapılmaktadır. Nefret suçuyla mücadele için gösterilen çabalara rağmen, FBI verileri vakaların yıllar içinde azalmadığını; aksine, 11 Eylül 2001'den itibaren özellikle Arap ve Müslüman kökenli Amerikalılara yönelik saldırıların ciddi bir biçimde arttığını göstermektedir (FBI, 2001). Aradan neredeyse yirmi yıl geçmesine rağmen, FBI'nın yayınladığı istatistikler hala alarm vericidir. Örneğin, 2019 yılına ait veriler incelendiğinde, rapor edilen nefret suçu vakalarının, son on yılın en yüksek seviyesine ulaştığı görülmektedir. Bu veriye göre, 2019'da 7.314 nefret suçu işlenmiş; bunlar arasında ırk ve etnik köken motivasyonlu saldırıların %7'si Arap ve Asya kö-

kenlileri hedef almıştır. Ayrıca, din ve inanç temelli nefret suçları 2019 yılında bir önceki yıla göre %7 oranında artarken; 2020 yılında bu artış oranı %13,3'ü bulmuştur (FBI, 2020). Amerikan İslam İlişkileri Konseyi (CAIR) de, bu alanda eşitlikleri ve din özgürlüğünü muhafaza etmek amacıyla ülke çapında raporlar yayınlamakta, ABD'de Müslümanları hedef alan saldırıları ve nefret suçlarını belgelemektedir.¹⁵

ABD ile benzer şekilde, 11 Eylül saldırılarından sonra Kanada'da özellikle Müslümanları hedef alan saldırılar hızla çoğalmıştır. Kanada İslam Kongresi (Canadian Islamic Congress) isimli kuruluşun yayınladığı rapora göre, 2000 yılında Müslümanlara karşı 11 nefret suçu vakası varken, 2002'de bu sayı 170 olarak kayda geçirilmiştir.¹⁶ 2019 yılında yayınlanan başka bir rapora göre, Kanada'da işlenen nefret suçları, bir önceki yıla göre %7 oranında artmış ve 1.946 vaka kayıtlara geçmiştir (Moreau, 2021). Bu vakalardan Afrika kökenlileri, Arapları veya Batı Asyalıları hedef alanların sayısı yıllara göre sürekli artmaktadır. İlginçtir ki, doğrudan Yahudi toplumu hedef alan saldırıların azalmasına ve bazı dini azınlık gruplarına yönelik nefret suçlarında bir düşüş görülmesine rağmen, Müslüman toplumu hedef alan saldırılar azalmamış; tam aksine %9 oranında bir artış kaydedilmiştir. Buna göre, yeni antisemitizm Batı toplumlarında yaşayan Müslümanları hedef almaktadır.

¹⁵ <https://www.cair.com/report/>

¹⁶ <https://www.cbc.ca/radio/day6/lelah-fernandez-s-great-week-islamophobia-after-9-11-the-man-behind-the-card-counter-levar-burton-and-more-1.6171292/it-s-like-living-in-a-nightmare-canadian-muslims-describe-their-experiences-after-9-11-1.6171380>

Yukarıda bahsedilen bu raporlar, Kuzey Amerika'da Müslüman toplumun nefret suçlarına ne ölçüde maruz kaldığına dair önemli veriler sunmaktadır. Etnik köken ve milliyet özetinde veriler yayınlanmadığı için, bu ülkelerde yaşayan Türk toplumunun mağduriyetine ilişkin net bir bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Oysa ki, yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları da İslam düşmanlığı ve ırkçılık temelinden beslenen nefret saikli saldırılara hedef olmaktadır. Örneğin, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın (YTB) 2020 yılına ilişkin yayınladığı raporda, yurtdışındaki Türk ve Müslüman topluma yönelik saldırıların 2019 yılına göre %53,7 oranında arttığı vurgulanmaktadır (YTB, 2021). Buna göre, yaklaşık 213 bin Türk kökenli nüfusun olduğu Amerika Birleşik Devletleri'nde ve 64 bin Türk kökenli nüfusun olduğu Kanada'da, Türk ve Müslüman kökenli kişilere yönelik yapılan saldırıların oranı, tüm saldırılar içinde, %2,57 olarak saptanmıştır (Statistics Canada, 2016; US Census Bureau, 2019; YTB, 2021). YTB'nin raporu dışında, Kuzey Amerika'da yaşayan Türk kökenli göçmenlerin ayrımcılık, yabancı düşmanlığı ve İslam karşıtlığı gibi nefret temelinde üretilen sosyal pratiklerine ne ölçüde maruz kaldıkları ve bunları nasıl deneyimlediklerine ilişkin kapsamlı bir çalışma eksikliği vardır. Ayrıca, nefret söylemi ve nefret suçu kavramlarının muğlaklığı, her bir ülkenin konuyu farklı bir hukuki çerçevede ele alması; buna bağlı olarak eksik raporlama, yetersiz veri üretimi, mahkeme sürecinde bu tür suçların önyargı ve nefret motivasyonları ile işlendiğinin göz ardı edilmesi gibi sebeplerle mevcut istatistiklerin gerçek vaka sayısının çok altında kaldığına işaret edilmektedir (Janhevich, 2001).

Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'daki nefret suçunun kapsamının ve doğasının, Türk ve Müslüman toplulukların nasıl ve neden hedef alındığının politika yapıcılar, devlet yetkilileri, akademisyenler ve sivil toplum kuruluşları tarafından analiz edilmesi gerekmektedir. Eksik ve yetersiz belgeleme yapılması mevcut sorunun tespitini ve çözümünü yavaşlatmaktadır (Janhevich, 2001). Dolayısıyla, tüm kamuoyunu ilgilendiren bu konu ile ilgili veri üretmek, mevcut politikaları ve yönergeleri incelemek; elde edilen bulgulara dayanarak bu sosyal sorunların çözümü noktasında işbirliğine dayalı adımlar atmak son derece önemlidir.

Sorunsalın ele alındığı bu kapsamlı giriş bölümünü takiben, bir sonraki alt bölümde çalışmanın amacı ve önemi sunulmaktadır; araştırma yöntemine ve sınırlılıklarına yer verilmektedir. Daha sonra, Kuzey Amerika'da diaspora oluşumunun tarihsel arka planına odaklanılarak, Türkiye'den ABD ve Kanada'ya yönelik göçlerin kısa bir tarihine değinilmekte ve bu iki ülkede ayrımcılık ve nefret suçlarını içeren yasal düzenlemeler, cezai yaptırımları, uygulamadaki boşluklar ve eksiklikler ele alınmıştır. Kuramsal ve kavramsal tartışmanın yapıldığı alt bölümde ise, nefret söylemi, ötekileştirme, yeni ırkçılık, damgalama tanımları, Van Dijk (2013), Goffman (1963) ve Balibar (2017) gibi kuramcılara atıfla değinilmiştir. Bu kuramsal çerçevede analiz edilen araştırma bulguları, eğitim hakkı, seyahat özgürlüğü, çalışma ve sosyal güvenlik hakları, mülkiyet ve miras hakları, hak arama hürriyeti, siyasi haklar ve siyasi katılım olmak üzere altı ana hak türü ve alt başlıklar altında irdelenmiştir. Sonuç bölümünde, nefretten üreyen ve önyargılarla beslenen ırkçılık, İslam karşıtlığı, yabancı ve Türk düşmanlığı gibi

ayırıcı tutum ve şiddet içeren davranışlara karşı demokratik mücadele ve girişim biçimleri önererek Kuzey Amerika’da yaşayan Türk ve Müslüman kökenli göçmenlerin bireysel hak ve özgürlüklerden daha bilinçli bir şekilde yararlanmalarının önünü açmak için bazı öneriler sunulmuştur.

Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Bu çalışma, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada’da yaşayan Türk göçmenlerin özellikle Türk ve/veya Müslüman kimlikleri üzerinden maruz kaldıkları nefret söylemi ve nefret suçlarına ilişkin anlayışımızı geliştirmek, mevcut istatistikleri ve mahkeme kararlarını toplayarak değerlendirme amacıyla kaleme alınmıştır. Araştırma sürecinde, temelinde ırkçılıktan beslenen bu sosyal sorunun, 1) tarihsel kökeni ve nasıl ortaya çıktığı, 2) hangi kanallar ve semboller aracılığı ile yeniden üretildiği, 3) nefretin ve ötekileştirmenin üretim sürecinde söylemin nasıl bir rol oynadığı, 4) nefret suçlarıyla mücadeleye yönelik atılan yasal, politik, kültürel ve sosyal adımların ne olduğu ve nasıl bir etki yarattığı incelenmiştir. Bu nedenle, 2021 yılına ait nefret suçları, hak ihlalleri ve saldırıları derleyen bu çalışma, bu alanda var olan bilgi boşluğunu doldurmayı hedeflemektedir.

Bu çalışma, veri eksikliğini doldurmanın yanı sıra birkaç açıdan önem taşımaktadır. Bunlardan ilki, elde edilen bulguların bu sosyal sorunun boyutunu ölçmemize ve değerlendirmemize olanak tanıyacak olmasıdır. İkinci önemli nokta, bu alanda toplanan kanıtların, Kuzey Amerika’daki politika yapıcılarının, yargının ve ilgili devlet görevlilerinin ayrımcılık ve nefret suçlarıyla mücadele etmek için ayıracakları kaynağın

düzeyinin belirlenmesinde yol gösterici olmasıdır. Üçüncüsü, hangi grupların daha sık hedef alındığı, hangi şehirlerde/eyaletlerde nefret suçu oranlarının daha yüksek olduğu, mağdurların nasıl bir demografik dağılım gösterdiği gibi şemaların oluşturulması ile hem adalet sisteminin hem de toplumun verdiği tepkilerin etkinliği ölçülebilecektir (Janhevich, 2001). Son olarak, bu çalışmada nefretten üreyen ve önyargılarla beslenen ırkçılık, İslam karşıtlığı, yabancı düşmanlığı gibi ayrımcı tutum ve davranışlara karşı demokratik mücadele ve girişim biçimleri önerilerek, Kuzey Amerika'da yaşayan Türk ve Müslüman kökenli göçmenlerin bireysel hak ve özgürlüklerden daha bilinçli bir şekilde yararlanmalarının önünün açılması hedeflenmiştir.

Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları

Nitel araştırma yöntemi benimsenerek kurgulanan bu çalışmada, ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da yaşayan Türk kökenli nüfusun ayrımcılık, nefret söylemi ve nefret suçu gibi olumsuz sosyal pratikleri nasıl deneyimlediklerine ilişkin verinin toplanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, Kuzey Amerika'daki duruma ilişkin verilere sahip olan ve süreçleri takip eden kilit katılımcılar ile Zoom ve Whatsapp üzerinden yüz yüze mülakat tekniği ile yarı-yapılandırılmış bir soru formu üzerinden veriler toplanmıştır. Bu kilit katılımcılar, dış temsilciliklerde çalışan görevliler, sivil toplum yöneticileri ve hukuk danışmanlarından oluşmaktadır. Görüşmelerden edinilen veriler, nitel araştırmanın doğasına uygun olarak, temalar halinde organize edilip, mevcut bağlama göre anlamlandırılmaya çalışılmıştır (Creswell, 2013). Buna göre çıkarılan

sonuçlar, araştırma konusu hakkında ayrıntılara sahip bir kesit sunarak zengin bir veri birikimi içerse de, herhangi bir genelleme yapmayı hedeflememektedir (Kümbetoğlu, 2012). Bunun yerine, gruplar arası etkileşim ve davranışların siyasi, sosyal ve kültürel bağlam ile tarihsel çerçeve içinde şekillendiğini göz önünde tutarak Kuzey Amerika'daki mevcut duruma ilişkin yorumlamalar içermektedir.

Ayrıca, bu çalışmada söylem kavramına ve söylem analizi metoduna odaklanılmıştır. Bir dil ve iletişim pratiği olan söylem, sürekli dönüşüm halinde olan toplumsal alandaki iktidar ilişkilerini ve toplumsal gerçeklikleri dil üzerinden anlamlandırma noktasında kilit bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Durna ve Kubilay, 2010). Söylem, seçkinlerin bireyler üzerinde tahakküm kurarak onlara belirli bir ideolojiyi dikte etmelerine neden olabilmektedir. Aynı zamanda, belirli bir zaman ve bağlamda kabul gören ideolojiyi değiştirme gücüne sahiptir. Dolayısıyla, toplumsal gerçekliğin anlaşılmasında etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu etkili aracın nasıl kullanılabileceğine dair bir yol haritası olarak söylem analizi tekniği geliştirilmiştir.

Bu tekniğin geliştirilmesinde en çok katkı sunanlardan biri olan Teun van Dijk, yazılı ve görsel basındaki haber metinlerine odaklanarak, metin ile içerik arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışmaktadır. Van Dijk (2013), sembolik seçkinlerin, bireyler üzerindeki tahakkümü yeniden üretmek için araç olarak kullandığı her türlü sözlü ve yazılı yapının söylem analizinin kapsamına girdiğini ifade etmektedir. Bu yapıların çözümlenmesi için, makro ve mikro yapılara odaklanılması gerekmektedir. Makro yapı söylemin nasıl verildiğine ilişkin tematik ve şema-

tik boyutlara odaklanırken; mikro yapı sözcük seçimlerini ve cümle yapılarını inceler. Söylem analizini uygularken, (1) bağlamın incelenmesi, (2) iktidar ilişkilerinin çözümlenmesi, (3) zihinsel temsillerdeki 'biz' ve 'onlar' karşıtlığı temelinde ortaya çıkan olumlu ve olumsuz görüşlerin belirlenmesi, (4) varsayılanların ve ima edilenlerin ortaya çıkarılması ve (5) farklı kutuplardaki grupların kanaatlerini vurgulayan biçimsel yapıların incelenmesi hususlarına dikkat edilmesi gerekmektedir (Durna ve Kubilay, 2010).

Sözlü ve yazılı söylem yapılarının çözümlenmesinde önemli bir referans olan van Dijk söylem analizinin benimsendiği bu çalışmada, Kuzey Amerika'da yaşayan Türk kökenli göçmenlere yönelik ayrımcılık, nefret söylemi ve nefret suçu gibi vakaların tespiti için geleneksel ve sosyal medya platformlarına odaklanılmıştır. Bu kapsamda, ABD, Kanada ve Türkiye merkezli haber siteleri ile Facebook, Twitter, Youtube ve Instagram gibi sosyal medya platformlarında belirli anahtar kelimeler ve etiketler kullanılarak taramalar yapılmıştır. Ayrıca, ABD Adalet Bakanlığı, Kanada Adalet Bakanlığı, Bloomberg Law, Lexisnexis, Westlaw, New York Eyaleti Hukuk Raporlama Bürosu gibi veri tabanlarından tespit edilen vakalara ilişkin hukuki metinler taranarak analiz edilmiştir.

Bu aşamada sosyal medya taramalarında karşılaştığımız bazı metodolojik zorlukların belirtilmesinde fayda vardır. İlk olarak, bu platformlar topluluk kurallarını ihlal eden, bir diğer deyişle, bir kişiye ya da bir gruba ilişkin nefret söylemine sahip paylaşımlarda bulunan kişi ve grupların hesaplarına kısıtlama getirmekte ve/veya bu hesapları tamamen kaldırmaktadır. Bu denetim mekanizması, belli bir sosyal grubu hedefleyen nefret söy-

lemlerinin yayılmasını engellemektedir. Bunun araştırmacılar açısından zorluğu ise, yaptığımız taramalarda tespit edip kaydettiğimiz bazı gönderilere ya da hesaplara bir süre sonra ulaşamamız ve dolayısıyla oradaki verileri kullanamamız olmuştur. İkinci zorluk, hem Google gibi temel arama motorları hem de sosyal medya platformlarının kendi arama motorları üzerinden yaptığımız geriye dönük taramalarla ilişkilidir. Örneğin, Twitter’da belirli bir tarih aralığını taramak gelişmiş arama ile mümkünken, Instagram’da böyle bir tarama yapmak olanaklı değildir. Dolayısıyla, Facebook’ta ve Instagram’da hesapların ya da etiketlerin manuel olarak taranması veriye ulaşımı etkin hale getirememiştir. Karşılaştığımız üçüncü zorluk ise, sosyal medya taramalarında hesabın ABD ve/veya Kanada merkezli olup olmadığına ilişkin bir kontrol yapamamızdır. Örneğin, Youtube hesabında bir videoya yorum yapan kişinin hangi ülke vatandaşı olduğunu ya da nerede yaşadığını – o kişi biyografisinde belirtmediği sürece – bilmek mümkün değildir. Bu sebeple, taramalar yapılırken, hesaplarında ABD veya Kanada vatandaşı olduklarını ve/veya bu ülkelerde yaşadıklarını belirtenlerin gönderileri kaydedilmiştir. Youtube için ise, ABD’de ve Kanada’da geçen olayların olduğu videoların altındaki yorumlar arasından sadece araştırma amaçlarıyla örtüşenler derlenmiştir. Ancak, tekrar belirtmelidir ki, bu yorumları yapan kişilerin bu ülkelerin vatandaşları olup olmadığını ya da bu ülkelerde yaşayıp yaşamadığını öğrenmek mümkün değildir. Dolayısıyla, yansız ve doğru verinin üretilmesi için, birçok yorum ve gönderiler konumuzla ilgili olmasına rağmen bu çalışmaya dahil edilmemiştir.

Bir sonraki alt bölümde, Türkiye'den Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'ya yönelik göç hareketlerinin kısa bir geçmişi belgelere ve daha önce yürütülen akademik çalışmalara dayanarak sunulmuş; sonrasında araştırmamız nefret söylemi, yeni medya, ötekileştirme ve kültürel ırkçılık tartışmaları doğrultusunda kavramsal ve kuramsal bir çerçeveye oturtulmuştur.

Türkiye'den ABD ve Kanada'ya Yönelik Göçlerin Kısa Tarihi

Türkiye'den Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelen göçlerin serüveni Osmanlı Devleti zamanına kadar dayanmakta; ilk göçlerin kayıtları 1820'li yılları işaret etmektedir. Bu yıllardan itibaren 1800'lü yılların sonuna doğru düzenli olarak artan göçmen sayısının toplamı 1900 yılında 34.912'yi bulmuş; 1910'da ise neredeyse beş kat artarak 157.369 olarak kayda geçirilmiştir. İlk göçmenlerin çoğunlukla Osmanlı pasaportu taşıyan Sefarad Yahudileri, Rumlar, Ermeniler, Boşnaklar, Arnavutlar, Sırlar, Asuriler, Hıristiyan Araplar ve Bulgarlar gibi Müslüman olmayan Osmanlı vatandaşları olduğu ve bu kişilerin kendilerini etnik kökenleri ve dinleri üzerinden tanımladıkları ifade edilmektedir (Halman, 1980; Bali, 2004; akt. Akçapar, 2012: 30).

Çoğunlukla düşük sosyo-ekonomik statüye sahip kişilerden oluşan, yoksulluktan ve/veya zorunlu askerlikten kaçanların yer aldığı bu ilk göçler, önce 1917 yılında çıkan Göç Yasası (Immigration Act of 1917), ardından Birinci Dünya Savaşı ve 1924 yılında Çıkan Göç Yasası (Johnson-Reed Quota Act of 1924) gibi göçü kısıtlayıcı etkenler ve yasalarla kesintiye uğramıştır (Karpas, 1985). Bu gelişmelere Büyük Buhran'ın etkisi

ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin çekici faktörü eklenince, ABD'ye giden göçmenlerin sayısı yıllar içinde azalarak, 1920 yılında 134.066, 1930'da 33.824, 1940'da 1.065 ve 1950 yılında 798 olarak kayda geçirilmiştir (2004 Yearbook of Immigration Statistics; akt. Akçapar, 2012: 31). Bazı kaynaklar, 1820-1950 arasındaki dönemde ABD'ye giden göçmenler arasında Müslüman kökenlilerin toplam sayının %10'undan daha azını oluşturduğunu; diğer kaynaklar 1900-1920 arasında Müslüman Türklerin sayısının 45.000 ila 65.000 arasında seyrettiğini; bir diğeri ise, bu sayının ancak 15.000-20.000 arasında olduğunu tahmin edildiğini ifade etmektedir (Kurtuluş, 1999; Ahmed, 1993; Karpat, 2006; akt. Akçapar, 2012: 31-33).

Bu ilk göçmen gruplar arasında Türk ve Müslüman olanların çoğunluğunu, okur-yazar olmayan, daha önce tarım ve hayvancılıkla uğraşan ve yeterli parayı biriktirdiklerinde anavatanına geri dönme gayesi içinde oldukları için Amerikan toplumu ile bütünleşme arzusu taşımayan kişiler oluşturmaktaydı (Akçapar, 2009). Özellikle New England, New York, Detroit, and Chicago gibi büyük şehirlerde yaşayan ve düşük ücret karşılığında sanayi sektöründe çalışan bu kişiler arasında İslam, dini kimliklerinin ve Amerika'daki sosyal yaşamlarının temsilinde çok önemli bir rol oynamıştır (Akçapar, 2009). Grup içi güçlü bağları olan bu ilk Müslüman Türkler, yine Osmanlı topraklarından gelen Rum ve Ermeni kökenli göçmenler ile zaman zaman gerilimler yaşamışlardır (Akçapar, 2009).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından, savaşlar nedeniyle ortaya çıkan demografik açığı kapatmak ve daha homojen bir ulusal kimlik oluşturulması amacıyla Türk ve

Müslüman göçmenlerin ABD'den anavatana dönmeleri teşvik edilmiştir. Diğer etnik grupların aksine, Müslüman Türkler çok yüksek bir oranda gönüllü geri dönüş hareketine katılarak, Mustafa Kemal Atatürk'ün gönderdiği gemilerle anavatana ulaşmışlardır (Akçapar, 2009). Geri dönenler Cumhuriyet'in ilanı ile yaratılan ulusal kimliği hızlıca benimserken, ABD'de kalan az sayıdaki Müslüman ve Türk kökenli göçmen ise bu kimliği üstlenememiş ve asimile olmuştur.

Türkiye'den ABD'ye yönelen göçlerin ikinci dönemi, 27.000 kişinin geldiği 1951-1980 yılları arasındaki döneme tekabül etmektedir. İlk dönemin aksine, bu dönemin göç hareketlerinde yüksek eğitilmiş ve vasıflı kişilerin sayısının yüksek olduğu görülmektedir. İş insanları, doktorlar, mühendisler ve bilim insanlarından oluşan bu göçmen profili genç, üniversite eğitilmiş, iyi derecede İngilizce bilen kişilerden oluşmaktaydı. Özellikle 1965 yılından sonra, göç yasalarındaki liberal gelişmelerle doğru orantılı olarak hızla artan sayıda Türk vatandaş ABD'ye gelmiştir. 1940-1950 yılları arasında yılda 100 göçmen gelirken, bu oran 1965 sonrası yılda 2.000-3.000 kişiye ulaşmıştır (Akçapar, 2012). İlk göçmenlerin özelliklerinin çoğunu paylaşmayan bu grup, kendilerini tanımlarken özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin laik ve demokratik özelliklerini vurgulamışlardır (Akçapar, 2012). Bu dönem gelen Türk kökenli göçmenler arasında Türkiye'ye dönüşler olsa da, 1970'li yıllarda yapılan nüfus sayımına göre ABD'de vatandaş olan, kalıcı ikamete sahip, düzensiz göçmen statüsünde veya ikinci-üçüncü nesilden yaklaşık 100.000 Türk'ün yaşadığı tespit edilmiştir (Akçapar, 2009). Bu oldukça vasıflı göçmen profilinin yanı sıra, 1960'lı yılların sonları ve 1980 arasında yarı vasıflılar da

göç kervanına katılmıştır. New York Eyaletinin Rochester kentinde Bond Tekstil Şirketi'nde çalışmak için Türkiye'den aileleriyle gelip yerleşen ve sayıları yüzleri geçen terziler bulunmaktadır (Akçapar, 2012).

1980 yılları, Türkiye'den ABD'ye yönelen göçlerin üçüncü döneminin başladığı süreyi simgelemektedir. 1981-2000 yılları arasında ABD'ye gelen ve sayıları 61.455'i bulan Türk göçmen profili, yüksek vasıflı göçmenlerle birlikte, vasıfsız veya yarı vasıflı Türk göçmen işçileri de içermektedir. Daha çok New York, California, New Jersey, Florida ve Massachusetts eyaletlerinde yaşayan, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan çeşitlilik gösteren bu grup üyelerinin bazıları kendi etnik işletmesini açarken, bazıları da market, benzin istasyonu, restaurant gibi yerlerde çalışmıştır (Akçapar, 2012). Giresun'un Yuva mahallesi ve Yağlıdere ilçesinden ABD'ye yönelik zincirleme göç sosyal ağları üzerinden gerçekleşmiş (Di Carlo, 2008; Özcan, 2020); Belediye Başkan Yardımcısı da Türk kökenli olan New Jersey Eyaletinin Paterson kentinde yaklaşık 30 bin Türk vatandaşının oluşturduğu sosyal ve ticari mekanlar ise Berlin'deki Kreuzberg'e benzer özellikler göstermiştir (Akçapar, 2009). Amerikan toplumuna uyum sağlama sürecinde, akrabalık ve/veya hemşerilik bağları oldukça etkili olmuştur. Bu uyum sağlama süreci, sadece Türklerin kendi arasında gösterdiği dayanışmayla ile değil, aynı zamanda Amerikan toplumu ile kurdukları temas ve sosyal etkileşim yolu ile de gerçekleşmiştir. Türk göçmenler ile ABD'de yerleşik diğer etnik gruplar arasındaki evlilikler bu dönemde artmıştır. Vatandaşlık süreçleri de daha hızlı ilerlemiş; çifte vatandaşlık opsiyonu olduğu ve çok kültürlü bir toplumda tireli kimlikler kolayca tanındığı için Amerikan vatan-

daşlığını almak asimilasyon korkusundan beslenmemiş, daha ziyade işlevsel bir kolaylaştırıcı unsur olarak görülmüştür. Bununla ilgili olarak, 1994-2007 yıllarını kapsayan bir veriye göre 24.313 Türk asıllı göçmen, Amerikan vatandaşı olmuştur (Akçapar, 2009).

Yukarıda anlatılanların daha sağlam bir zemine oturabilmesi için, Amerika'nın göç politikalarından bahsetmek gerekmektedir. 1917 ve 1924 yıllarında çıkan göç yasalarının ırkçı doğası, etnik azınlıklara karşı daha hak temelli bir atmosfer yaratan 1964 tarihli Sivil Haklar Yasası (Civil Rights Act of 1964) ve 1965 tarihli Oy Hakları Yasası'nın (Voting Rights Act of 1965) kabul edilmesiyle tartışmalı bir hale gelmiştir (Yang, 1995). Akabinde yürürlüğe giren, 1965 tarihli Göçmenlik ve Vatandaşlık Yasası (U.S. Immigration and Nationality Act of 1965) Doğu Yarımküre'ye 170.000, Batı Yarımküre'ye 120.000 göçmen sınırı koymuş; ancak, milliyet temelli ayrımcı göç kotalarını kaldırmıştır (Yang, 1995). Ayrıca, aile birleşimi yoluyla göçün önü açılmıştır. 1990 ve 1995 tarihli Göç Yasaları ise, mevcut göçmenlik sistemini genişletmiş ve düzenli göçmen kotasını yıllık yaklaşık 700.000 olarak belirlemiştir. Bu dönemde, göçmenler aile birleşimi, istihdam veya insani vize kategorileri altında değerlendirilip seçilmektedir.

2019 yılı nüfus sayımı verilerine göre, Amerika'da Türk kökenli olduğunu belirten kişi sayısı 212.489 olarak hesaplanmıştır (U.S. Census Bureau, 2019). Amerika'da yaşayan Türklerin sayısı kesin olarak bilinmemekle beraber, öğrenciler ve ikinci nesil dahil olmak üzere gayri resmi rakam 500.000 kişi olarak tahmin edilmekte; çifte vatandaşlıkları ve uzun süreli oturma izni bulunan yeşil kart sahibi olup da dış temsilciliklerimize

kayıt yaptıranların sayısı ise 299.390'dır.¹⁷ Günümüzde ABD'deki Türk göçmen profili, geçici işçiler ve stajyerler (H vizesi alanlar), şirket içi rotasyonla gidenler ve aileleri (L vizesi alanlar) ve değişim programlarıyla gidenler ve aileleri (J vizesi alanlar) gibi döngüsel ve profesyonel göçmenleri de içermektedir. Bunlara ek olarak, vasıflı göçmen kategorisi içinde değerlendirilebilecek olan lisansüstü öğrencilerden bahsetmek mümkündür. Örneğin, 2019-2020 öğretim yılı için 9.481, 2020-2021 yılı için ise 8.109 öğrenci üniversite için ABD'ye gitmiştir (OpenDoors, 2021).

Türklerin ABD'deki göç serüveni incelenirken dikkat edilmesi gereken konulardan birisi de kurdukları dernekler yoluyla sosyal kimliklerini ve ulusötesi ağlarını koruma çabalarıdır. Siyasi katılım ve hak arama süreçlerinde dernekleşme ve örgütlenme önemli bir dönüm noktasıdır. Buna göre, göçmen dernekleri makro, mezo ve mikro düzeyde olmak üzere üç farklı alanda gelişirler: 1) Makro düzeyde, göçmenlere yönelik politikalar ve toplumsal kabul; 2) Mezo düzeyde, yerel halk ve ev sahibi ülkede bulunan diğer göçmen gruplarla etkileşim; 3) Mikro düzeyde ise, göçmenlerin statüsü, göç etme nedenleri, ailevi, profesyonel ve kişisel nedenler öne çıkar (Akçapar, 2012: 29). 1950'li yıllara kadar olan dönemde, uzun süre boyunca başarılı ve etkili örgütlenmeler kuramayan Türkler, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Chicago, Detroit, New York ve Massachusetts'te dernekler kurmaya, gazete çıkarmaya, anavatanına işçi dövizini göndermeye ve lobicilik faaliyetlerinde bulunmaya başlamışlardır (Akçapar, 2009). Bu dönemde ayrıca, New

¹⁷ ABD Vaşington Dış Temsilcilik yetkilisi ile çevrimiçi görüşme notları, 18 Nisan 2022.

York ve Chicago'da, Türk ve Sefarad Yahudi dernekleri arasında iş birlikleri geliştirilmiş ve bağlar kuvvetlenmiştir. Ancak, 1950'li ve 1960'li yıllarda ikinci nesil ve yeni gelenler bu etkin faaliyetleri yürütmeye istekli olmadığı için dernekler güçlü örgütsel yapılarını koruyamamıştır. Bunun sonucu olarak, 1970'li yılların sonuna doğru neredeyse 100'ü bulan Türk-Amerikan derneklerinin büyük çoğu, aktif üyesi ve iyi bir koordinasyon sistemi olmayan organizasyonlara dönüşmüştür (Akçapar, 2012: 36-37).

2000'li yıllarla birlikte, gönüllülük esasına göre faaliyetlerini sürdüren 200'ü aşkın Türk-Amerikan derneği olduğu raporlanmıştır. Bu derneklerin çatı kuruluşlarından biri olan ve 1979'da Türk Amerikalılara yönelik hakaret ve saldırılarla mücadele etmek amacıyla kurulan Assembly of Turkish American Associations (ATAA) 50'den fazla yerel şubeyi temsil ederek ABD'deki en etkili Türk-Amerikan örgütü konumuna ulaşmıştır (Akçapar, 2012: 37-38). Bir diğer çatı örgüt olan Federation of Turkish American Associations (FTAA) ise, 40'ın üzerinde üye derneğe ev sahipliği yapmakta ve çeşitli kültürel aktiviteler yürütmektedir. Türk Amerikan Dernekleri Federasyonu (FTAA) Birleşmiş Milletler civarında Türk Evi'nde yer almaktadır. Farklı sosyo-ekonomik statülere sahip üyelerin olduğu dernek, Yunan ve Ermeni lobisine karşı birleşmeyi, Türk-Amerikalıların çıkarlarına hizmet ederek onların seslerini Amerikan makamlarına duyurmayı amaçlamaktadır (Akçapar, 2012: 38).

Türk-Amerikan derneklerinin bazıları ise, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşuyla işbirliği içinde, anavatana işçi dövizi göndermekte, bilgi, birikim ve fikirleri bu kuruluşlarla paylaşarak

kalkınma projelerini ve ticaret faaliyetlerini desteklemektedir. Ayrıca, Amerika'daki Türkler arasında aidiyet hissini artırmayı ve dayanışmayı güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu dernekler aynı zamanda politik faaliyetler de yürütmektedir. 1970'li yıllardan sonlarına doğru Yunan ve Ermeni lobisinin Türkiye'ye karşı düşmanca suçlamaları ve Türk diplomatların öldürülmeleri sonucu, Türk-Amerikan dernekleri siyasi olarak harekete geçme ve Amerikan politikalarını Türkiye lehine etkileyerek ülkelerini savunma gereği duymuşlardır (Akçapar, 2012: 41).

Son 20 yıl içinde ABD'deki göçmen derneklerinin de yapısı ve faaliyet alanları değişmiştir. Türk-Amerikan Dernekleri arasında TASC (Turkish American National Steering Committee) ve ATAA daha aktif roller üstlenirken,¹⁸ bazı dernekler ise grup içindeki kırılmalar, kutuplaşmalar ve görüş ayrılıkları, ikinci neslin fazla aktif olmaması, Türk Amerikan sivil toplumunun faaliyetlerinin gönüllülük esasına dayanması ve profesyonelleşme eksikliği gibi nedenlerle dağılmışlardır. Bir diğer dernek ise, Maryland'da 60 dönümlük büyük bir arazide 2015'ten beri hizmet veren Diyanet Kültür Merkezi'dir.¹⁹ Ramazan aylarında günde 800-1.000 kişinin iftarda ağırlandığı bu cami ve kültür merkezine gidenlerin yüzde 5 ila 10'unu Türkler, geri kalanını ise bölgede yaşayan Afganistan, Pakistan, Endonezya, Malezya, Somali ve diğer Afrika ülkelerinden gelen Müslüman göçmenler oluşturmaktadır.²⁰

¹⁸ TASC hakkında detaylı bilgi ve websitesi için bkz. <https://ourtasc.org>; ATAA hakkında detaylı bilgi için bkz. <https://www.ataa.org>.

¹⁹ Diyanet Camii ve Kültür Merkezi için bkz. <https://diyanetamerica.org>.

²⁰ ABD Vaşington Dış Temsilcilik yetkilisi ile çevrimiçi görüşme notları, 18 Nisan 2022.

ABD'deki Türk göçmenlerin göç tarihi, profilleri ve dernek yapılanmaları incelendikten sonra, Kanada özeline odaklanıldığında, ilk göçlerin izinin 1880'li yıllara kadar uzandığı görülmektedir. O tarihten itibaren, kayıt altına alınan göçmenlerin sayısı 1900-1904 yılları arasında 156, 1906-1914 yılları arasında 3.922, 1915-1955 yılları arasında 1.262 ve 1956-1975 yılları arasında 5.710 olmuştur (Shaker, 2019). Türkiye'den 1960-1970 yılları arasında Kanada'ya gidenlerin çoğunlukla, tıp ve mühendislik alanlarında yetkin vasıflı göçmenler ve aynı alanlarda eğitim gören öğrenciler olduğu belirtilmektedir (Özçürümez, 2009). 1980'lerden sonra ise, Türkiye'den Kanada'ya göç edenlerin profilleri kırsal kesimlerden gelenleri ve sığınmacıları da içermeye başlamıştır. Bunların yanı sıra, aile birleşimi, iş fırsatları, daha iyi bir eğitim, yatırım ve ticaret gibi motivasyonlarla göç edenlerin sayısı da yıllar içerisinde artmıştır.

Genellikle Montreal, Toronto, Ottawa ve Vancouver gibi büyük şehirleri tercih eden Türk göçmenler, siyasi ya da dini olarak farklı görüşlere sahip olsalar da, Türkiye ile bağlarını korumak için bir dernek çatısı altında birleşmeyi amaçlamışlardır. Kanada Türk Dostluk Derneği (1964), Türk Kültür ve Folklor Derneği (1976) ve Quebec Türk Kültür Derneği (1979) gibi derneklerin kurulması ile milli ve dini bayramlar kutlanmaya başlamış ve Türk kültürünü yaşatmak için etkinlikler düzenlenmiştir (Özçürümez, 2009). Bu dernekler, aynı zamanda, Türk göçmenler için haklarını arayabilecekleri bir platforma da dönüşmüştür. Örneğin, 1980'li yıllarda Kanada'ya Türkiye'den gelen ve aralarında sığınmacıların da olduğu kitlesel göçler, bu kişilerin sığınma taleplerinin meşruluğunun sorgulanmasına neden olmuş ve haklarında geri gönderme

işlemleri başlatılmıştır. Bu karara itiraz eden 125 Türk, 4 Nisan 1988 tarihinde Montreal'den Ottawa'ya bir protesto yürüyüşü düzenlemiştir; aralarından bazıları geri gönderilse de daha sonra Kanada'ya dönüp Quebec Kültür ve Dostluk Derneği'ni (1993) kurmuşlardır (Ferris, 1998; Özçürümez, 2009). Derneklerin kurulması ve göçmen ağlarının da etkisi ile, Kanada'daki Türklerin sayısı 2001 yılında 24.910'a çıkmıştır (Statistics Canada, 2001). 2016 yılındaki nüfus sayımında ise güncel veri 63.955 olarak kayda geçirilmiştir (Statistics Canada, 2016). 2016 yılında tespit edilen nüfusun yarısından fazlası (34.165) Ontorio'da, 15.065'i ise Quebec'te ikamet etmektedir. Kanada'daki Dış Temsilciğimizde görevli yetkililer, ülkede yaşayan Türk vatandaşların sayısının gayri resmi olarak 100 bin civarında olduğunu, kayıt yaptıranların ise 60-70 bin olduğunu belirtmiştir.²¹

Kanada'nın göç ve göçmen politikaları incelendiğinde, 1967 Göç Yasası'nın Türkiye'den giden göçlerin seyrinin anlaşılması açısından önemli olduğu görülmektedir. Öncesinde Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Kuzeybatı Avrupa ülkeleri dışındaki ülkelerden gelen çok az göçmeni kabul eden Kanada, bu yasa ile birlikte savaş sonrası zayıflayan ulusal ekonominin ihtiyacı olan işgücü talebini karşılayabilmek için ırk, ulusal köken, din veya kültür temelinde ayrımcılık yapmayan yeni bir sistem yaratmış ve diğer ülkelerden gelen göçün önü açılmıştır (Esses ve Gardner, 1996). Kanada'nın mevcut göç politikasına göre, sponsorlu ve bağımsız olmak üzere iki farklı kategoriden göçmen kabul edilmektedir. Sponsorlu (kefilli)

²¹ Ottawa, Kanada dış temsilcilik yetkilisi ile çevrimiçi mülakat, 22 Nisan 2022.

göçmenler, Kanada'da yaşayan birinci dereceden aile ve/veya akrabaları olan kişileri işaret ederken; bağımsız göçmenler, sponsoru (kefili) olmayan ancak işgücü piyasasına katkı sağlayacak ve sosyal refah sistemine yük olmayacak kişileri ifade etmektedir (Day, 2018). Bağımsız göçmenler yaş, eğitim, iş deneyimi, meslek, Kanada'daki bir işyerinden kabul alma, İngilizce ve/veya Fransızca bilme gibi kriterleri olan puanlama sistemine göre seçilmektedir (Shachar, 2006). Kanada'daki yüksek vasıflı ve girişimci göçmenleri hedefleyen bu puanlama sistemi sonucu, Kanada'daki Türk göçmenlerin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel profilleri, Avrupa'daki genellikle kırsal bölgelerden gelen ve daha muhafazakar olan yarı vasıflı/vasıfsız işçi sınıfına ait göçmenlerden farklıdır. Üstelik, büyük şehirlerden gelen ve profesyonellerden oluşan bu grubun eğitim ve gelir seviyeleri, ABD'de olduğu gibi, Kanada ortalamasının üstünde kalmaktadır (Kayaalp, 2014).

Bir sonraki alt bölümde, ABD ve Kanada'daki ayrımcılık ve nefret suçları ile mücadele kapsamında ABD ve Kanada'daki hukuki gelişmelere ve uygulamalara tarihsel bir bakış açısıyla değinilecektir.

Hukuki Çerçeve: ABD ve Kanada'da Ayrımcılık ve Nefret Suçu Tanımları ve Cezai Yaptırımları

Kuzey Amerika'da nefret söylemi ve nefret suçu ile ilgili ulusal ve uluslararası hukukta belirli düzenlemeler yapılmıştır. Nefret suçuna yönelik ilk düzenlemeler, 1960'lı yıllarda, Yahudilere yönelik saldırıların artması sonucu ABD'de gündeme gelmiş ve ardından 1985 yılında Nefret Yasası çıkarılmıştır. İlerleyen yıllarda, yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, engellilik, ırk,

etnik köken ve din gibi değişkenleri de içerecek şekilde kapsamı genişletilen bu yasa, özellikle kırılğan grupları bu tür saldırıların hedefi haline gelmekten korumayı amaçlamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri Açısından Ayrımcılık ve Nefret Suçu

Bu bağlamda, öncelikle Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'ne değinmek gerekmektedir. 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi (*The American Declaration of Independence*) “tüm insanların eşit yaratıldığı” gerçekliğine inandığını açık bir biçimde deklare etmektedir. Bu bildiri tüm insanlık ailesini kucakladığını iddia ederken, 1857 tarihli Amerikan Yüce Mahkemesi kararı aksini ispat etmekteydi. O dönemde ırkçılığın devam ettiğinin belgelenmiş bir göstergesi olarak, Amerikan Yüce Mahkemesi Dred Scott kararında şöyle belirtmişti:²² “Köleştirilmiş Afrika ırkının buna dahil edilmemesi amaçlanmıştır ... siyah ırk, beyaz ırktan yasalar oluşturulmadan çok önce silinmez bir izle ayrıldı.”

Ancak, zaman içerisinde bu tutum hukuki açıdan değişmiştir. Fakat, 19. ve 20. yüzyılda Amerikan Anayasası'nda yapılan birtakım düzenlemelerle eşitlik ilkesinin sağlanması için önemli adımlar atılmasına karşın, ayrımcılık varlığını sürdürmeye devam etmiştir. 20. yüzyılın sonlarına doğru ayrımcılığa karşı koruma boyut değiştirmiş ve hem bireysel anlamda hem de kamusal anlamda Yurttaş Hakları Yasası (*Civil Rights Act*) ile yeni bir şekile kavuşmuştur. Sonrasında kabul edilen İstihdamda Yaş Ayrımcılığı Yasası (*Age Discrimination in Employment*

²² Dred Scott v Sandford 60 US 393 (1857).

Act), Eşit Ücret Yasası (*Equal Pay Act*), Göç Reformu ve Kontrolü Yasası (*Immigration Reform and Control Act*), Genetik Bilgiye Dayalı Ayrımcılık Yasağı Yasası (*Genetic Information Nondiscrimination Act*) gibi yeni yasalarla ayrımcılığı önlemeye ilişkin önemli düzenlemeler yürürlüğe konmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri ayrımcılığa karşı uygulamaları ve nefret suçlarını müstakil kanunlar çerçevesinde düzenlemiştir. En üst düzeyde Anayasa nezdinde koruma ve yasalar nezdinde müstakil korumayı haiz hale getirilmiştir. Nefret suçlarına ilişkin olarak federe devletler nezdinde kanunlar çıkarılmış olmasına karşın, federal düzeyde ilk düzenleme 1989 yılında ABD Temsilciler Meclisi'nde onaylanan ve 1990'da Senato'da ezici bir çoğunlukla kabul edilip yürürlüğe giren Nefret Suçları İstatistikleri Yasası (*Hate Crime Statistics Act*) olmuştur. Keza sonrasında 1994 yılında Nefret Suçlarında Cezaların Artırılması Yasası (*Hate Crimes Sentencing Enhancement Act*), 1994 yılında Şiddet Suçlarını Kontrol ve Kolluk Yasası (*The Violent Crime Control and Law Enforcement Act*), 2007 yılında kabul edilen Nefret Suçlarını Önlemede Yerel Yasaların Güçlendirilmesi Yasası (*Local Law Enforcement Hate Crimes Prevention Act*) nefret suçuyla mücadelede nirengi noktalarıdır. 1968'de Yurttaş Hakları Yasası'nda özellikle belirtilen nefret suçları sonrasında 1994 yılında kabul edilen Kilise Kundaklamayı Önleme Yasası ile sistematik olarak müeyyideler öngörülmüş ve 2009 tarihli Nefret Suçlarını Önleme Yasası ile katı yaptırımlara tabi tutulmuştur. ABD'de nefret söylemi ise, nefret suçu bağlamında yasal düzenlemeler kapsamına alınmamış; aksine, ifade özgürlüğü çerçevesinde değerlendirilmiştir. Zira bu durum Amerikan Anayasası'nın 1. Ek Maddesi ile güvence kazanmıştır.

Kuzey Amerika'nın başat ülkelerinden olan Kanada'da ABD'ye benzer paralel bir gelişme söz konusu olmuştur. Bu bağlamda, Kanada'da ayrımcılık ve nefret suçlarının ele alınışını incelemek yerinde olacaktır.

Kanada Açısından Ayrımcılık ve Nefret Suçu

ABD ile aynı zamanlarda, Kanada'da da nefret söylemi ve suçu ile ilgili düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Kanada Haklar ve Özgürlükler Şartı'nın İkinci Bölümü'nde ifade hürriyetinin temel bir hak olduğu belirtilmiş olmasına karşın, bunun belirli sınırları olduğunun altı çizilmiştir. Bu sınırlardan birisini de nefret söylemi oluşturmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan süreçte ayrımcılıkla ilgili düzenlemeler müstakil bir karakter kazanmıştır. Din, dil, ırk, cinsiyet gibi doğuştan gelen çeşitli özelliklere dayalı unsurların gözetilerek farklı muameleye tabi tutulması öncelikle ceza yasaları bağlamında müeyyidelere maruz kalmıştır. Bu husus, Kanada'da 1965 yılı itibari ile gündeme gelmiş; 1970 yılında Ceza Kanunu değiştirilerek nefret propagandasını suç sayılmış ve 1996 yılında önyargı veya nefret saikiyle işlenen suçların etkisinin tanınması için yürütülen lobi faaliyetlerinin sonucu olarak, bu sosyal sorun suç olarak resmen tanınmıştır (Janhevich, 2001). 2001 tarihli Kanada'da Nefret Suçu: Sorunlara ve Veri Kaynaklarına Genel Bir Bakış (CCJS) başlıklı rapora göre, "toplumsal/cezai politika kaygısı" olarak "nefret" kavramı 1965 yılında Kanada'da Nefret Propagandası Özel Komitesi (Cohen Komitesi) tarafından Adalet Bakanlığı'na sunulan rapor bağlamında belirgin hale gelmiştir. Cohen Komitesi'nin raporunda nefret suçunun sonuçlarının yalnızca birkaç kurbanı doğrudan

etkileyebileceği, ancak “böyle bir faaliyetin toplumun değerlerine karşı bir kötülük ve yıkıcılık ortamı yaratabileceği” savunulmuştur (Janhevich, 2001).

Kanada’da “nefret suçu ve ayrımcılık” hukuki ekseninde bu konuda uzmanlaşan polis birimleri, yapılan araştırmalar ve mevzuat çalışmaları ile korunmaktadır. Kanada hukuk sisteminde, nefret suçu bağlamında mevzuata dair gelişmeler birden fazla uluslararası anlaşma ekseninde olmuştur. Örneğin, 1948 yılında Kanada Ayrımcılıkla Mücadele mevzuatının temeli olan İnsan Hakları Evrensel Beyannameşi imzalanmıştır. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme ise 1966 yılında imzalanmış ve 1970 yılında yürürlüğe girmiştir.

Nefret suçu, Kanada Ceza Kanunu'nun (R.S. 1985, c.C-46) 318 ve 319. maddeleri ile 718.2 (a)(i) maddesinde bulunan ceza hükümleri aracılığıyla ele alınmaktadır.²³ Buna göre, Kanada Ceza Kanunu'nun 318. maddesi “tanımlanabilir bir gruba karşı soykırımı savunma” başlığı altında soykırımı savunan ve teşvik edenlerin 5 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılması, aynı kanunun 319. maddesi ise, halkı tanımlanabilir bir gruba karşı nefret suçuna teşvik etmek başlığı altında kasıtlı olarak nefret suçuna teşvik edenlere 2 yıldan fazla olmamak şartıyla hapis cezası ve para cezası öngörmüştür. Her iki maddede de, “halkın renk, ırk, din, etnik köken veya cinsel yönelim ile ayırt edilen herhangi bir kesimi” olarak tanımlanan “tanımlanabilir grup” terimini kullanılmıştır. Ayrıca, aynı kanunun 430.4(1) Maddesi’nde dini ibadet için kullanılan mala zarar verilmesine ilişkin özel bir hüküm bulunmaktadır. Buna göre “Kilise, cami, sinagog

²³ Criminal Code of Canada, <http://tinyurl.com/y7fcc98w>

veya tapınak dahil olmak üzere dini ibadet için kullanılan mülke zarar veren, yok eden, kullanılmasını veya işletilmesini din, ırk, renk veya etnik kökene dayalı önyargı saikiyle engelleyenlere 10 yıla kadar hapis cezası...” verilmesi öngörülmüştür.

Kanada açısından nefret propagandasına teşvik edenlerin amacı bir grubu aşağılamak ve/veya tehlikeli olarak göstermektir. Bu tür davranışlar, toplumun değerlerini etkisizleştirerek bireyleri ve grupları birbirine düşürme potansiyeline sahiptir. Nefret propagandasının nefret suçunu işlemeye yönelten en büyük güdüsü karmaşık sorunlara “basit” nedenler sunmasıdır. Örneğin, ekonominin kötüye gitmesinin nedenini göçmenlerin ülkelerinde olmasına bağlayabilir; tüm sosyal sorunları ötekileştirilen bireyler veya belirli bir grup üyesine atfederek onları günah keçisi ilan edebilirler.

Kavramsal ve Kuramsal Tartışma: Nefret Söylemi ve Ötekileştirme

Üretilen bilginin hedef kitleye yayılma sürecinde kullanılan gazete, dergi, televizyon, radyo gibi kitle iletişim araçları, internetin ortaya çıkışı ile birlikte çeşitlenmeye ve dönüşmeye başlamıştır. Geleneksel medya denilen bu tür teknik araçların yanı sıra akıllı cep telefonları, bilgisayarlar gibi dijital teknolojilerinin yaygınlaşması yeni medyanın doğuşunu simgelemektedir. Geleneksel medyanın tek kanaldan gelen bilgi aktarımından farklı olarak, yeni medyanın etkileşimsellik özelliği çok sayıda bilginin toplanmasına, dolaşıma sokulmasına, işlenmesine ve saklanması-na olanak verir (Binark, 2007).

Dijital kodlar ile üretilen yeni medya ortamına bireylerin, bilginin sadece pasif alıcısı olarak değil, aynı zamanda aktif üreti-

cisi olarak dahil olmasıyla, yeni medya sonuçları bakımından iki temel argüman etrafında tartışılmaya başlanmıştır (Tunç, 2004). İlk argümana göre, internet demokrasi kültürünü geliştirmektedir. Bu argümanı savunanlar, internetin gelişiminin tüm yurttaşların direkt olarak dahil olabildiği bir kamusal alan yarattığını ifade etmektedir. Bu kamusal alan, ulus-devletin veya tekelleşmiş medya endüstrisinin kontrolünden bağımsız ve özgürlükçü bir yapıya sahiptir (Tunç, 2004). Böylelikle, ana akım medyada ve politikada temsil hakkı bulamayan dışlanmış bireyler ve gruplar, kendi görüşlerini ve fikirlerini ortaya koyarak hem görünür olmakta hem de mevcut bilginin zenginleşmesine katkı sunmaktadır (Kellner, 2004). İkinci argüman ise, milyonlarca insanın yaygın olarak kullandığı yeni medya araçlarının, aslında hem ulus-devletlerin hem de uluslararası büyük kapitalist şirketlerin bireylere ait her türlü veriyi toplamasına ve depolamasına hizmet ettiğini savunmaktadır (Kellner, 2004). Böylelikle, yeni bir gözetim mekanizması oluşmakta ve bireyler üzerindeki denetim artmaktadır. Bu denetim, mevcut ideolojinin söylemlerini yeni medya ortamında yeniden üretmesi ile oluşmaktadır. Dolayısıyla, yeni medya kırılğan grupların ifade özgürlüklerinin kısıtlanacağı, yeterince temsil hakkı bulamayacakları ve hatta nefret söyleminin ve nefret suçlarının hedefi haline getirilecekleri bir ortam haline dönüşür.

Bu noktada, söylem, nefret söylemi ve nefret suçu kavramlarının ne olduğunun açıklanmasında fayda vardır. Söylem, yazılı ya da sözlü olarak bir şeyi ifade etmekten ve açıklamaktan öte, toplumdaki iktidar ilişkilerinin ve tarih boyunca değişen toplumsal gerçekliklerin anlaşılmasında önemli bir araç olarak görülmüştür (Durna ve Kubilay, 2010). Foucault'ya göre (1971),

söylem, tarih boyunca dil aracılığıyla bilginin üretilmesinde ve bu bilgi temelinde farklılıkların belirlenmesinde kullanılmıştır. İktidarlar için bilgi, kitleleri yönetmeyi ve onlar üzerinde tahakkümlerini sürdürmelerini sağlayan benzersiz bir gücü ifade etmiştir. Özellikle modern toplumlarda, gücü elinde bulunduranlar, söylem aracılığıyla toplumda neyin *normal* kabul edileceğini, kimin *öteki* olacağını ve nasıl davranılacağını dikte etmiştir. Böylelikle iktidar, örtük olarak toplumsal pratiklere gizlenmiş ve kendini kitlelere kabul ettirmiştir (Foucault, 2004).

Bu tespit ile benzer şekilde, Van Dijk (2013) tarih boyunca söylem ve ideoloji arasında sıkı bir ilişki olduğunu öne sürmüştür. Bu ilişki sarmalı sonucu, iktidar ve seçkinler her zaman çeşitli sözlü ve yazılı metin formlarını kullanarak ideolojilerini halka iletmış ve böylelikle toplumdaki sosyal pratikleri etkilemiştir. İdeolojilerini bu şekilde söylemlere empoze eden *sembolik seçkinler*; sahip oldukları güç sayesinde, söylemlerin içeriğini belirleyebilmekte ve bağlamını da kontrol edebilmektedir. Söylemin bağlamının insanların kendi zihin şemalarında yaptıkları öznel yorumlamalar olduğunu savunan Van Dijk (2013), bireylerin bu yorumlamalar sonucu hem ideolojileri biçimlendirdiklerini hem de kendi söylemleri, tutum ve davranışlarının ideolojiler tarafından biçimlendiğini ifade eder. İşte bu karşılıklı etkileşim, toplumda sosyal kimlikleri ve sosyal ilişkileri sürekli olarak yeniden inşa etmektedir.

İdeolojiler, söylem üzerinden kişilerin duygularını da dönüştürür. Örneğin, nefret duygusu kimi zaman hegemonya tarafından kendi ideolojisinin bekası için bir araç haline dönüştürülür. Nefret söylemleri yaygınlaştırılarak kişilerin kimlikleri *biz* ve *onlar* ayrımı temelinde yapılandırılır. Bu noktada nefret

söyleminin literatürde herkes tarafından kesin kabul görmüş bir tanımının olmadığı belirtilmelidir. Ancak, bazı çalışmalar, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 97(20) sayılı Tavsiye Kararını bir referans noktası olarak kullanmaktadır (Weber, 2011). İlgili karara göre nefret söylemi kavramı şöyle tanımlanmaktadır:

“İrkçi nefreti, yabancı düşmanlığı, Yahudi düşmanlığını veya azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli insanlara yönelik saldırgan ulusalcılık ve etnik merkezcilik, ayrımcılık ve düşmanlık şeklinde ifadesini bulan, dinsel hoşgörüsüzlük dâhil olmak üzere hoşgörüsüzlüğe dayalı başka nefret biçimlerini yayan, kışkırtan, teşvik eden veya meşrulaştıran her türlü ifade biçimini kapsayacak şekilde anlaşılacaktır. Bu anlamda “nefret söylemi” muhakkak belirli bir kişiye veya gruba yönlendirilmiş yorumları kapsamaktadır.”

Nefret söylemleri, kaba, küçümseyici, saldırgan, ayrımcı, küfürlü, damgalayıcı sözcüklerin olduğu dilsel pratikler ile gerçekleşir. Bu dilsel pratikler, genellikle *öteki* olanı hedef alır. Bu durum, yukarıda bahsedildiği gibi, *öteki* olan ile olmayan, *biz* ve *onlar* arasında bir ayrımın çizildiğini göstermektedir. Ötekiler, mevcut sisteme tehdit olarak görüldüğü için söylem ile marjinalleştirilmektedir. Bunun sonucu olarak önyargılar, ayrımcılık, ırkçılık, İslam karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı gibi pratikler oluşmaktadır.

Nefret söyleminin üretimindeki temel araçlar olarak karşımıza sıklıkla kalıpyargılar ve damgalamalar çıkmaktadır. Kalıpyargı kavramı, belirli bir grup hakkında, ona atfedilen özelliklere dayalı olarak genellemeler ve betimsel kestirimler yapmayı ifade etmektedir. Olumlu ya da olumsuz olabilen kalıpyargılar, bir sosyal grup için genelleme yapıyorsa buna “sos-

yal kalıpyargı” denmektedir (Kopytowska ve Baider, 2017). Toplumdaki içerdekiler-dışarıdakiler ayırımında, arzu edilme-yen ve istenmeyen özelliklerin genellikle dış gruplara ait oldu-ğuna ilişkin bir algı vardır. Bu algı kimi zaman olumsuz kültü-rel klişelerin ve yabancı düşmanlığının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Sosyal etkileşimde ayrımcılığa etki eden bir başka unsur damgalamadır. Goffman’a göre (1963), damga, bir bireyin içinde bulunduğu toplumun diğer üyeleri tarafından tam ola-rak kabul görmesini engelleyen, kişinin değerini düşüren işaret-lerdir. Goffman (1963), Damga (Stigma) Teorisi’nde üç farklı damga(lama) türünü tanımlar: (1) cücelik, engellilik gibi be-densel deformasyonlar, (2) alkolizm, işsizlik, suç işlemek, eşcin-sellik, radikalizm gibi toplumun zayıf irade, sapkınlık ve ahlak-sızlık olarak tanımladığı “bireysel karakter bozuklukları”, (3) ırk, etnik köken ve din gibi etnolojik farklılıklar. Bazı damgalar görünür nitelikteyken, bazıları görünmezdir (Goffman, 1963). Örneğin, bazı toplumlar için başörtüsü ya da ten rengi görünür bir damga iken, eşcinsellik veya göçmenlik görünmez bir dam-gadır. Görünür damgalar, görünmez damgalara göre bireyler için daha olumsuz sonuçlar yaratabilmektedir.

Goffman, damgayı bir sıfat olarak değil, bir ilişki biçimi ve toplumsal bir süreç olarak işaret etmektedir. Bu ilişki, Goff-man’ın *normaller* ve *damgalılar* olarak belirlediği iki toplumsal kategori arasında gerçekleşmektedir. Şöyle ki, bireyler, yabancı biri ile karşılaştıklarında bu ikili toplumsal kategori üzerinden onun *normal* mi yoksa *damgalı* mı olduğuna – yani toplumsal kimliğinin ne olduğuna karar vermektedir. Bu karar neticesin-de, bireyler arasındaki etkileşimin seyri belirlenmektedir. Bu

etkileşimde damgalanan taraf, ‘normaller’ tarafından hedef gösterilmekte, ayrımcılığa uğramakta ve toplumdan dışlanmaktadır. Ayrıca, ortaya çıkan ayrımcı ve dışlayıcı tutum ve davranışlar, damgalanan grupların temel hak ve özgürlüklerinden yararlanmalarını engellemektedir. ‘Normaller’, damgalılar karşısındaki hiyerarşik üstünlüklerini korumak ve yaptıkları düşmanlığı meşrulaştırmak için bir ideoloji inşa ederler (Goffman, 1963). Bu ideoloji ise, söylem aracılığı ile empoze edilmek istenilen toplumsal bilgiyi yaygınlaştırır.

Söylem aracılığıyla yaygınlaştırılan toplumsal bilgi, ‘normaller’ ve damgalılar arası temaslar sırasında semboller aracılığı ile ortaya çıkan damga(lama)ları içermektedir. Buna göre, statü sembollerine sahip olanların karşısına, damga sembollerine sahip olanlar konumlandırılır. Böylelikle, bir kere daha damgalıların toplumsal sapkınlar olduğu teyit edilmiş olur. Goffman, “toplumsal sapkın” olarak nitelendirdiği bu kategoriye etnik, dini ve ırk temelli azınlıkları da dahil etmektedir. Bu gruplar, vatandaş dahi olsalar, ev sahibi toplumda nefret söylemine maruz kalarak sosyal dışlanmaya maruz kalmakta, kendi içlerine kapanmakta ve toplumun kırılğan kesimini oluşturmaktadır.

Goffman’ın bahsettiği ten rengi ve dini semboller üzerinden yapılan damgalamalar, Fransız sosyolog Etienne Balibar (2017) tarafından farklılık işaretleri olarak ele alınmakta ve ırkçılığın bu işaretlerin oluşturduğu toplumsal bir olgu etrafına eklemendiği ileri sürülmektedir. Balibar’a göre (2017) ırkçılık, *biz* ve *onlar* arasındaki her türlü melezeleşmeyi engelleyerek toplumsal bütünlüğünü sağlama hayali taşımaktadır ve bu hayalini şiddet, aşağılama ve sömürü gibi söylemlerde ve pratiklerde göstermektedir. Irkçılığı, aynı zamanda toplumsal bir ilişki biçimi

olarak her tarihsel dönem için kimin ırkçılığa maruz kalacağını belirleyen kapitalist sistem üretmektedir. Balibar, günümüzün yeni ırkçılığının hedefinde göçmenlerin olduğunu ileri sürmektedir. Yeni ırkçılık, kültürel farklılıklara savaş açmakta ve bu farklılıkların aşılmasını savunmaktadır. Buradaki vurgu, kültürlerin birbirlerine üstünlüğünden ziyade, aynı sınırlar içindeki kültürel farklılıkların bir sorun olarak tanımlanmasıdır. Yeni ırkçılık, ırk ve ulus kavramlarını birbirinden farklı olarak görmez ve bu sebeple, ulusal sınırların kaldırılmasının sakıncalı olduğunu savunur (Balibar, 2017). Dolayısıyla, göçmenlerin göç ettikleri ülkelerin ulusal sınırları içerisinde varlık göstermesi tehdit edici bir durum olarak görülür. Bu tehdit algısı ise, gruplar arası teması engelleyerek korku ve önyargıları artırır.

Ulusal sınırlar içinde, göçmenin yaşadıkları topluma uyumlarını sağlayacak politikalar üretilmektedir. Bir göçmen ya da mülteci, sosyal uyum için gerekli bütün aşamalardan geçse bile, içinde yaşadığı toplum tarafından tam anlamıyla kabul edilmeyecektir; çünkü, yeni ırkçılık kültürel farklılıkların hiçbir zaman değişmeyeceğini dikte etmektedir (Balibar, 2017). Dolayısıyla, bu kişiler her zaman “sahte yurttaş” kategorisi altında değerlendirilmektedir. Herhangi bir toplumsal kriz döneminde, bu “sahte yurttaşlar” hedef gösterilerek varlıkları bir sorun olarak algılanmaktadır. Sorunun çözümü için ise, göçmenlerin sınır dışı edilmeleri, göçün azaltılması ve engellenmesi gibi insani olmayan, hatta demografik ve ekonomik nedenlerle gerçekçi olmayan öneriler ileri sürülmektedir.

Goffman ve Balibar’ın bahsettiği özneler, tarihsel ve mekansal bağlama göre değişse de, mağduriyetleri toplumsal kimlikle-

ri üzerinden şekillenmektedir. Bu tür tartışmalarda, öznenin hedef olarak gösterilmesi nefret söylemi gibi olumsuz sosyal pratiklerin çarpıcı bir şekilde çoğalmasına neden olmaktadır. Bu bireylerin ya da grupların maruz kaldıkları nefret içerikli söylemler incelenmek istendiğinde altılı bir kategorik ayrıma başvurulmaktadır (Balibar, 2017): (1) siyasi nefret söylemi, (2) kadınlara yönelik nefret söylemi, (3) yabancılara ve göçmenlere yönelik nefret söylemi, (4) cinsel eğilim temelli nefret söylemi, (5) engeli olan ve çeşitli hastalıklara sahip kişilere yönelik nefret söylemi ve (6) dini inanç ve mezhep temelli nefret söylemidir. Bu kategorilerden ilki, bir ideolojinin, siyasi partinin ve siyasi örgütlenmenin üyelerini veya takipçileri hedef alır. İkinci kategori, cinsiyetçi terimler kullanarak kadınların erkekler karşısında ikincil konumda olduğunu vurgulayan bir söylem inşa eder. Üçüncü kategori, ırkçılıktan beslenerek yabancuları, göçmenleri, mültecileri ve/veya azınlık grupları, toplumun *düşmanları* veya *tehdit unsurları* olarak hedef alır. Dördüncü kategori, cinsiyetçi söylemler üreterek ikili cinsiyet ayrımının dışında kalan cinsel kimliklere sahip geyleri, lezbiyenleri, biseksüelleri ve transseksüelleri *sapkın* veya *ablaksız* olarak etiketler. Beşinci kategori, fiziksel veya zihinsel engeli olan veya belirli hastalıklardan muzdarip kişileri hedef alır. Son kategoride ise, toplumun egemen dininin dışında kalan, farklı bir dine ya da mezhebe mensup kişileri hedef alan karşıtlık ya da düşmanlık üzerinden yapılan söylemler bulunmaktadır.

Nefret söyleminde hedef grupların incitilmesi, insan yerine konulmaması, taciz edilmesi, aşağılanması ve mağdur edilmesi amaçlanırken, onlara karşı hoşgörüsüzlük ve gaddar olma, şiddet uygulama teşvik edilmektedir (Cohen-Almagor, 2011).

Böylelikle, nefret söylemi sadece ayrımcılık ve hoşgörüsüzlüğe dayalı bir söylem pratiği olmaktan çıkmakta, suç potansiyeli olan ve toplumdaki gruplar arasındaki hiyerarşiyi vurgulayan önemli bir unsura dönüşmektedir. Nefret söyleminin hedefini ve şiddetini, toplumsal hiyerarşide iktidara sahip olan grup ya da gruplar belirlemektedir. Bunlar, bir diğer deyişle, ötekileri belirleyen ve onları hedef haline getiren gruplardır.

Nefret söylemi, kimi zaman ifade özgürlüğü ile karıştırılmaktadır. Birleşmiş Milletler, Rabat Eylem Planı ile eleştirel bir ifadenin nefret söylemi olup olmadığının anlaşılması için bir eşik testi oluşturmuştur (OHRC, 2012). Buna göre, nefret söylemi ve ifade özgürlüğü arasındaki ayrımı belirlemek için ifadenin bağlamı, konuşmacının toplumdaki statüsü, ifadenin ne niyetle yapıldığı, içeriği ve biçimi, ifadenin ulaşacağı kitlenin büyüklüğü ve ulaştığı kişileri suça teşvik etme potansiyeli temel ölçütler olarak esas alınmıştır. Bir ifadenin, belirli bir kimliği hedef alarak nefret söylemine dönüşmesi, nefret suçlarının oluşmasını tetikler (Demirbaş, 2017). Dolayısıyla, bir suçun oluşmasına sebebiyet verdiği için nefret söylemi de başlı başına bir suç olarak kabul edilir.

Nefret suçları ise iki temel bileşenin varlığında ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, ortada temel bir suçun yani ceza gerektiren bir eylemin olması gereğidir. İkincisi ise, suçun hedefinin, kimliğinden dolayı fail tarafından önyargı ve nefret içeren bir motivasyonla kasıtlı olarak seçilmesidir. Fail, suçun hedefini bireysel olarak değil, kişinin mensup olduğu grup üzerinden seçer (Atagün, 2019). Dolayısıyla, burada hedef

alınan sadece bir kişi değil, bütün bir sosyal gruptur.²⁴ Nefret suçları etnik temizlik, radikal sağ terörizm, cinayet, vandalizm ve mülkiyet suçu gibi çeşitli türlerde ortaya çıkar (Bjorgo, 1994). Bir diğer deyişle, nefret suçu bir sosyal grubun üyelerini ya da onların ibadet yerlerini, işletmelerini, mal ve mülklerini hedef alabilir. Örneğin, göçmenlere ait evlerin ve dükkanların kundaklanması, başka dine ya da ırka mensup bireylerin mezarlıklarının veya ibadet yerlerinin tahrip edilmesi ya da saldırıların düzenlenmesi nefret suçu kapsamına girmektedir.

Nazilerin “Yahudi sorununun son çözümü” olarak gördüğü Holokost’ta, Ruanda Soykırımı’nda, Bosna Savaşı sırasındaki etnik temizlik/soykırım suçlarında da görülebileceği gibi, nefret suçları tarihsel olarak daha eski zamanlara dayansa da, kavram olarak yenidir. Bunun yanı sıra, nefret söylemi gibi, nefret suçları ile ilgili evrensel olarak kabul görmüş bir tanım yoktur. Ancak, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı’nın (AGİT) nefret suçu tanımı (2009), bu konuda genellikle referans olarak alınmaktadır. Buna göre:

“Mağdurun, mülkün ya da işlenen bir suçun hedefinin, gerçek veya hissedilen ırk, ulusal ya da etnik köken, dil, renk, din, cinsiyet, yaş, zihinsel ya da fiziksel engellilik, cinsel yönelim veya diğer benzer faktörlere dayalı olarak benzer özellikler taşıyan bir grupla gerçek ya da öyle algılanan bağı, bağlılığı, aidiyeti, desteği ya da üyeliği nedeniyle seçildiği, kişilere veya mala karşı suçları da kapsayacak şekilde işlenen her türlü suçtur.”

²⁴ Roberts, J.V. (1995). Disproportionate Harm: Hate Crime in Canada – An Analysis of Recent Statistics. https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/csj-sjc/crime/wd95_11-dt95_11/wd95_11.pdf

Nefret suçu, yabancı düşmanlığının bir tezahürüdür. Nefret suçunun amacı, bir gruba tehdit altında olduklarına ve yaşadıkları bölgede istenmediklerine dair bir mesaj göndermektir. Grupların etkileşim içinde olduğu yapısal ve kültürel bağlam içinde meydana geldiği için, nefret suçları, yapıyı ve failliği içeren, toplumsal olarak konumlanmış dinamik bir süreçtir (Bowling, 1993). Ayrıca, nefret suçunun benzer suçları tetikleme ve hızla yayılma potansiyeli vardır. Nefret suçunun verdiği zarar, sadece kurbanla sınırlı kalmayarak, mağdurun ailesine, grubuna ve toplumun bir kesimine yayılmaktadır. Bu zararın maliyeti, maddi hasarlar veya tıbbi harcamalara ek olarak, insanlardaki güven, onur ve özgürlük algısında yarattığı kayıp ile ölçülmektedir (Petrosino, 1999).

Bulgular ve Tartışma

Bu alt bölümde, ABD ve Kanada'daki ayrımcılık, nefret söylemi ve nefret suçlarının tarihsel izdüşümüne yayınlanan raporlar, belgeler ve siyasetçilerin söylemleri analiz edilerek yer verilmiş; 2021 yılına ait medya ve sosyal medyada yer alan Müslüman ve Türklere yönelik çeşitli hak ihlalleri belli başlı başlıklar üzerinden mercek altına alınmış ve örneklerle sunulmuştur.

ABD ve Kanada'daki Nefret Suçlarının Tarihsel Gelişimi

Amerika Birleşik Devletleri'nde nefret suçlarının tarihine ilişkin ilk kayıtlar, 16. ve 17. yüzyılda Yeni Kıta'yı keşfeden Avrupalıların, kendilerine karşı çıkan Amerikan Yerlilerine karşı yürüttüğü katliamları işaret etmektedir. Avrupalıların önce barbarlar ve vahşi insanlar olarak hedef gösterdiği yerlilere

yönelik yapılan katliamlarda, 32 yıl içinde Yuki Kabilesinin %90'ı öldürülmüş; Cheyenne Kabilesi üyeleri de katledilmiştir (Petrosino, 1999). Benzer şekilde, İngilizlerin putperest ya da Müslüman da olsalar 'barbar' olarak işaret ettiği Afrikalı Amerikalıların ataları köleleştirilmek için Afrika'dan Amerika'ya taşınırken 100.000 kişi yolda ölmüş; birçoğu Yeni Kıta'da işkence, tecavüz, zorla çalıştırma, taciz, insanlık dışı muamele ve linç kurbanı olmuştur. Örneğin, 1882 – 1903 yılları arasında 3.337 Afrikalı Amerikalı linç edilerek öldürülmüştür (Petrosino, 1999).

ABD'deki nefret suçu kurbanı olan bir diğer grup ise Asyalılardır. Öncekilere benzer şekilde, Asyalılar ilk olarak kafir, vahşi, güvenilmez, ahlaksız, şehvet düşkünü olarak damgalanmışlardır. Bu damgalamalar, zaman içinde nefret söylemine dönüşerek politikacıların açıklamaları, gazete haberleri ve karikatürlerle kitlelere yayılmıştır. Bu tür söylemler, kaçınılmaz olarak, Asyalılara yönelik şiddet olaylarını artmış; birçok Asyalı darp edilmiş, hakarete uğramış ve öldürülmüştür (Petrosino, 1999). 1940'lı yıllarda bu tür önyargıların ve damgalamaların II. Dünya Savaşı'nın doğurduğu siyasi ortam ile artması sonucu, 120.000 Japon kökenli Amerikalı, vatandaş olup olmamaları fark etmeksizin tutuklanarak kamplara gönderilmiş ve bütün servetlerini kaybetmişlerdir.²⁵

Son iki yüzyıla bakıldığında, Ku Klux Klan'ın Afrikalı Amerikalıları hedef alan şiddet eylemlerinin ve Yahudi sinagoglarına düzenlenen saldırıların, nefret suçlarının en bilindik örneklerini oluşturduğu görülmektedir. 1980'li yıllardan itibaren ise, Ya-

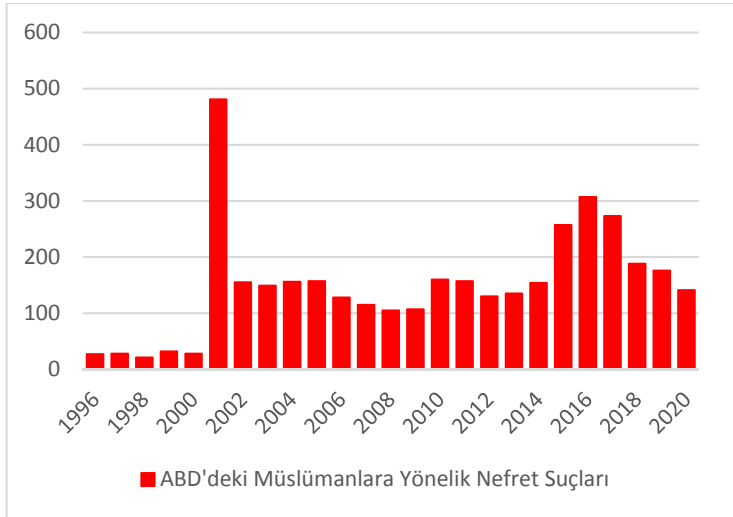
²⁵ <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/japanese-american-incarceration>

hudi bir radyo programcısının öldürülmesi, Afrikalı Amerikalı bir çiftin askerler tarafından öldürülmesi, azınlıklara ait kiliselerin yakılması gibi infial yaratan birkaç olayın akabinde beyaz üstünlüğünü savunan gruplar tarafından işlenen nefret suçları kamuoyunun ve siyasi gündemin üst sıralarına taşınmıştır (Bureau of Justice Assistance, 1994). 2000'li yılların başına kadar, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki nefret temelli olayların büyük ölçüde ırksal ve dini temelli önyargılardan beslendiği ve Afrikalı Amerikalıların bu tür olayların kurbanı olma ihtimalinin diğer gruplara nazaran oldukça yüksek olduğu ortaya konmuştur. Örneğin, FBI'nın 1994 yılında ait raporunda, nefret suçlarının %40'ının *siyahi ırka* yönelik önyargıdan kaynaklandığı belirtilmiştir (FBI, 1994).

2001 yılına kadar olan istatistiklerde, Müslüman ve Arapları hedef alan nefret suçlarının sayısında yıllara göre bir azalma olduğu görülmektedir. Ancak, 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra ırksal ve etnik güdümlü nefret suçlarının çoğunluğu (yani Afrikalı Amerikalı karşıtı, Asyalı karşıtı, Hispanik karşıtı) azalırken, Müslümanları ve Arapları hedef alan sözlü ve fiziksel saldırılar keskin bir hızla artmıştır (Disha vd., 2011). 2001 yılında raporlanan Müslümanları hedef alan nefret suçlarında, bir önceki yıla göre %1600'lük bir artış saptanmıştır (FBI, 2001). Bu ciddi artış, 1996-2017 yılları arasında Müslümanları hedef alan istatistiklerin gösterildiği aşağıdaki grafikte (Şekil 1) göze çarpmaktadır. Nefret temelli vakaların yanı sıra, Müslümanları ve Arapları terörist olarak gösteren klişeler ve söylemler artmış ve 11 Eylül saldırılarının yıldönümünde Kuran-ı Kerim kopyalarının yakılacağı gibi söylentilerin yayılarak bu gruplar kasıtlı olarak rahatsız edilmiştir (FBI, 2001). Bu durum, birçok

beyaz Amerikalının Arap ve Müslümanları *yeni bir düşman* olarak belirlediğini ve bu kişilere karşı işlenen nefret saldırılarını normalleştirdiğini göstermektedir (Wang, 2002).

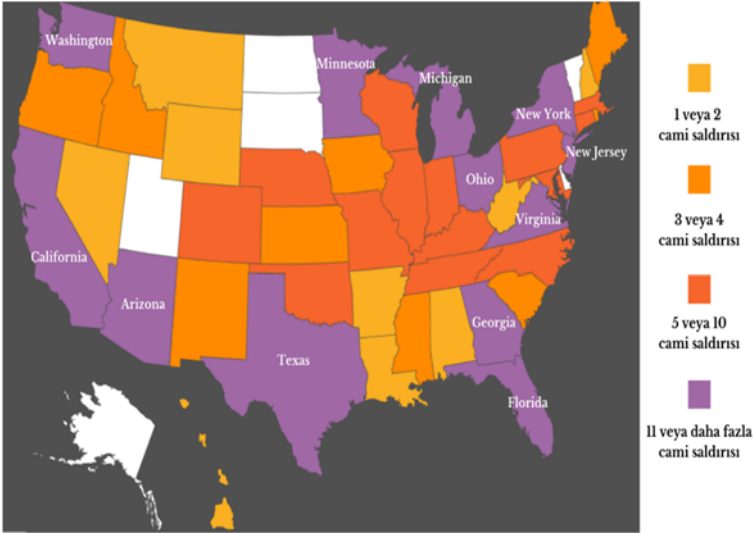
ABD'deki nefret suçları her geçen yıl artma eğilimini sürdürmektedir. 2014 yılında 5.479 olarak raporlanan vakalar, 2017'de 7.175 ve 2019 yılında 7.314 olarak bildirilmiştir (Şekil 1). FBI'ın 2020 raporunda ise yine endişe verici bir tablo ortaya çıkmıştır. Buna göre, ırk, etnik köken, soy, din, cinsel yönelim, engellilik, cinsiyet ve cinsiyet kimliğine yönelik önyargılar nedeniyle 8.263 nefret suçu vakası ve 11.129 ilgili suçu içeren saldırılar raporlanmıştır. Bu saldırıların %61.8'inde mağdurlar, ırk/etnik köken/soyları nedeniyle; % 13,3'ü ise dini inançları nedeniyle hedef alınmıştır.

Şekil 1: ABD'deki Müslümanlara yönelik nefret suçu vakalarının yıllara göre dağılımı²⁶

²⁶ <https://www.fbi.gov/services/cjis/ucr/publications#Hate-Crime%20Statistics>

2005 yılından itibaren ABD'deki cami saldırılarının eyaletlere göre dağılımı aşağıda verilmiştir (Şekil 2). Buna göre, doğu-batı, kuzey-güney sınır eyaletleri en fazla sayıda vakanın gerçekleştiği eyaletler olmuştur. Beyaz üstünlüğünü vurgulayan ırkçı bakış açısının kısmen hakim olduğu Virginia, Florida, Texas, Georgia gibi güney eyaletlerin yanı sıra, New York, New Jersey, Michigan, Minnesota, California gibi Arap ve Müslüman göçmenlerin yoğunlukta yaşadıkları eyaletler de bu listede bulunmaktadır. 2005-2021 yılları arası vuku bulan cami saldırılarında Ohio, Arizona ve Washington eyaletleri de üst sıralarda yer almaktadır.

Şekil 2: Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Cami Saldırılarının Eyaletlere Göre Dağılımı (2005 Yılından İtibaren)²⁷

²⁷ <https://www.aclu.org/issues/national-security/discriminatory-profiling/nationwide-anti-mosque-activity>

Müslümanları hedef alan saldırıların istatistikleri, 2001 yılından sonra, en çok vakanın 2016 yılında kayda geçirildiğini göstermektedir. 2015'te başlayan yükseliş, Amerika'daki başkanlık seçimi adaylarından Donald Trump'ın Müslüman karşıtı retoriği açıklanabilir. Trump, seçim kampanyası sırasında ve Amerikan Başkanı olarak göreve başladıktan sonra, İslam dini ve Müslümanları hedef alan ifadeler kullanmıştır. Bunlar arasında en çarpıcı olanlarından bazıları, 7 Aralık 2015'teki açıklamasında sarf ettiği "Müslümanlar, ülkemize yönelen olağanüstü bir nefret ve tehlike akışını temsil ediyor" cümlesi ile 9 Mart 2016'daki "Bence İslam bizden nefret ediyor" açıklamasıdır. Müslüman çoğunluğu olan yedi ülkenin vatandaşlarının ABD'ye girişinin yasaklanması gibi politikasının yanı sıra,²⁸ Trump Paris'teki terör saldırılarını alıntılararak, radikal fikirlerin ve teröre neden olan nefretin kaynağı olarak camileri işaret etmiştir (Shabad, 2015). Bu yüzden, camiler üzerinden gözetimi artıracak ve hatta camileri kapatmaya varacak adımlar konusunda düşüneceğini açıklamıştır (Shabad, 2015). Sosyal medyayı da aktif olarak kullanılan Trump, bu mecralardan da Müslümanları hedef alarak, göçmen ve Müslüman karşıtı aşırı sağcı bir grubun, Müslümanları karalayan propaganda videolarını re-tweet etmiş ve böylelikle bu videoların geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır (Resim 1). Nitekim yapılan bir çalışma, Trump'ın İslam ile ilgili konular hakkındaki tweetleri ile Müslüman karşıtı nefret suçları arasında yüksek oranda bir korelasyonun olduğunu göstermiştir (Müller ve Schwarz, 2020).

²⁸ Bu 7 yasaklı ülke İran, Irak, Libya, Somali, Sudan, Suriye ve Yemen olarak sıralanmıştır.

Resim 1: Donald Trump'ın Bazıları Retweetleri²⁹

Trump'ın Müslüman karşı retoriği ile Amerikan tarihindeki en İslamofobik yönetim anlayışı, mevcut önyargıları perçinleyerek nefret saikli saldırıların artmasına neden olmuştur (Patel, 2017). 2017 yılının ilk üç ayında camilere yönelik şiddet, vandalizm ve saldırganlık bir önceki yıla göre ikiye katlanmıştır. Ülke genelinde camilere, Amerikan Başkanı'nın Müslümanlardan başlayarak Amerika'yı temizleyeceğine dair tehdit notları gönde-

²⁹ <https://www.bbc.com/news/world-42165942>

rılmıştır (Morgan ve Baldwin, 2016). 28 Şubat 2017'de Olathe, Kansas'ta Hindistan kökenli bir mühendis, kendisini İran asıllı sanan bir saldırgan tarafından katledilmiştir.³⁰ Ülke'deki nefret suçlarının artmasına rağmen, Trump'tan ya da herhangi bir Beyaz Saray yetkilisinden konuya ilişkin bir açıklama yapılmamıştır. Üstelik, Trump'ın söylemlerinin etkileri sadece Amerika ile sınırlı kalmamıştır. Örneğin, Yeni Zelanda'daki Christchurch saldırılarında 50 kişiyi öldüren, 50 kişiyi de yaralayan saldırgan, kendisini milliyetçi bir beyaz olarak tanımlayarak, Başkan Donald Trump'ı "*yenilenen beyaz kimliğin sembolü*" olarak nitelendirmiştir (Daghigh ve Rahim, 2020).

ABD'de Başkanlık seçiminin ardından, görevi 20 Ocak 2021'de devralan Joe Biden ve ekibi, bir dizi iyileştirme politikası yürütmeye başlamıştır (bkz. Gelişme 6, 9, 11, 15, 17, 18). Bunlara ilaveten, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Dini Özgürlükler Temsilciliği görevine ilk defa bir Müslüman seçilmiştir.³¹ Ayrıca, ABD Dışişleri Bakanlığı bünyesinde, İslamofobi ile mücadele birimi kurulması 212'e karşı 219 oy gibi az bir farkla 14 Aralık 2021'de onaylanmıştır. Tasarı önergesini veren Demokrat Parti'nin Minnesota Temsilciler Meclisi üyesi ve Kongre'ye seçilen iki Müslüman kadın üyeden biri olan Somali asıllı İlhan Omar, oylama öncesi yaptığı konuşmada İslamofobi'nin küresel ölçekte yükselişine değinmiş ve şu hususları dile getirmiştir:

"Dünya genelinde, Müslüman karşıtı şiddet ve ayrımcılığın ciddi bir şekilde artışta olduğu bir dönemdeyiz. İslamofobi

³⁰ <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/kansas-bar-shooter-adam-purinton-killed-two-iranians-indian-olathe-henry-county-911-court-a7603751.html>

³¹ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdde-ilk-kez-bir-musluman-dini-ozgurlukler-alcisi-olarak-atandi-/2450515>

*küresel ölçekte yayılıyor ve bizler bu sorunun ele alınmasına yönelik küresel çalışmalara öncülük etmek zorundayız.*³²

Biden, Omar'ın bu önermesine din özgürlüğünün temel bir insan hakkı ve Küresel İnsan Hakları Deklarasyonu ile ABD Anayasası'nın 1. Ek Maddesi'nin bir parçası olduğunu söyleyerek arka çıkmış, Trump'ın tersine destekleyici bir yaklaşım sergilemiştir.³³ Ancak, Omar'ı Amerikan karşıtlığı ve Yahudi düşmanlığı yapmakla suçlayan Cumhuriyetçi kadın Temsilci Lauren Boebert'in İslamofobik çıkışları, benzer bir tutumun ABD Temsilciler Meclisi'nde bile var olduğunu gözler önüne sermektedir.³⁴

Kanada'daki nefret saikli saldırıların gelişimine bakıldığında, ABD'deki sürece benzer bir biçimde, 11 Eylül saldırılarının bir dönüm noktası olduğu görülmektedir. Bu saldırıların akabinde artan ırkçılık, korku ortamı ve kamuoyunda yayılan yanlış bilgilerden kaynaklı tepkiler Kanada'daki Araplar, Sihler, Müslümanlar ve diğer beyaz olmayan insanlara yönelik saldırıların artmasına neden olmuştur (Chongatera, 2013). 2000 yılında Müslümanlara karşı işlenen 11 nefret suçu vakası, 2002 yılında 170 olarak raporlanmış; bunlarla beraber, bu dönemde, birçok ibadethane ve dini kurum da tahrip edilmiştir.³⁵ Şekil

³² <https://www.amerikaninsesi.com/a/abd-amerika-islamofobi-mucadele-birim-disisleri-kongre-temsilciler-omar/6355808.html>

³³ <https://www.trthaber.com/haber/dunya/bidendan-islamofobi-ile-mucadele-yasa-tasarisina-destek-635984.html>

³⁴ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-kongre-uyeleri-arasinda-terorist-imasi-nedeniyle-kavga-cikti/2435035>

³⁵ <https://www.cbc.ca/radio/day6/leylah-fernandez-s-great-week-islamophobia-after-9-11-the-man-behind-the-card-counter-levar-burton-and-more-1.6171292/it-s-like-living-in-a-nightmare-canadian-muslims-describe-their-experiences-after-9-11-1.617138>

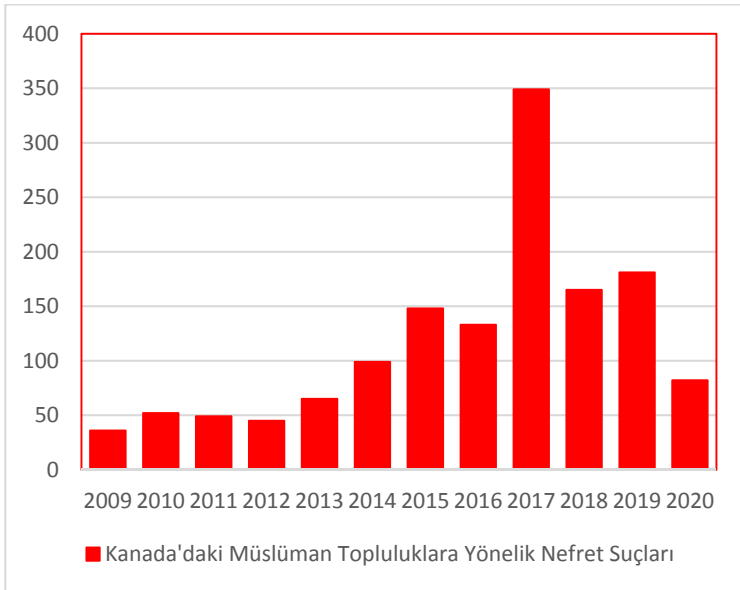
3'te görülebileceği gibi, 2009 yılından itibaren Müslümanlara yönelik işlenen suçlar yine bir artış eğilimine girmiştir. Özellikle 2013 yılında, kamu sektörü çalışanlarının dini semboller içeren kıyafetler giymelerini yasaklamayı öneren Quebec Değerler Bildirgesi'nin (Quebec Charter of Values) yürürlüğe girmesi sonucu vakalar ikiye katlanmaya başlamıştır.³⁶ 2016 yılında yapılan bir araştırmanın bulguları, Kanada'daki Müslümanların %35'inin uğradıkları ayrımcılığın artmasından endişe ettiklerini ortaya koyarken; 2019 yılında yayınlanan başka bir rapor o yıl içinde işlenen 1.946 nefret suçu arasında Müslümanlara karşı işlenen vakaların bir önceki yıla göre %9 oranında arttığını vurgulamıştır (Grenier, 2016; Moreau, 2021).

ABD ve Kanada'da Müslümanlara yönelik şiddetin yüksek olmasının sebeplerinden biri, Goffman'ın deyişiyle (1963) birçok Müslümanın giyim-kuşamlarından dolayı görünür damgalara sahip olması olmasıdır. Yapılan araştırmalara göre görünür damgaların, Müslüman kadınların nefret saikli saldırılar karşısında daha kırılgan olmasına neden olduğunu ortaya koymuştur (Chongera, 2013). Özellikle Quebec Bildirgesinden sonra başörtülü kadınlar daha çok saldırıya maruz kalmışlardır. Örneğin, Montreal'de Şubat 2013'te ayda geçirilen bir olayda, iki erkeğin başörtülü bir kadına saldırdığı, başörtüsünü zorla çıkarmaya çalışırken yüzüne tükürerek "pis göçmen, ülkene dön" dedikleri kayda geçirilmiştir (Hamilton, 2013). Eylül

³⁶ Bildirinin tam ismi: "Charter affirming the values of State secularism and religious neutrality and of equality between women and men, and providing a framework for accommodation requests".

2015'te ise, Toronto'da başörtülü hamile bir kadın, bir grup gencin saldırısına uğramıştır.

Kanada'da ibadethaneler de nefret saikli saldırıların hedefi olmaktadır. Camilere yapılan bomba ihbarları ve tehdit mektuplarının yanı sıra, 2015 yılında meydana gelen bir olayda bir caminin ateşe verildiği rapor edilmiştir (Perkel, 2015). Ocak 2017'de ise, bir saldırgan Quebec İslam Kültür Merkezi'ne girip ateş açmış; vahim saldırıda altı kişi öldürülürken ve 19 kişi de yaralanmıştır. 2020 yılına gelindiğinde ise, bir ibadethanede gönüllü olarak çalışan Müslüman genç, neo-Nazi destekçisi bir saldırgan tarafından boğazından bıçaklanarak öldürülmüştür.

Şekil 3: Kanada'daki Müslümanlara yönelik nefret suçu vakalarının yıllara göre dağılımı³⁷

³⁷ <https://hatecrime.osce.org/>

Amerika'daki durumun aksine, Kanada Başbakanı Justin Trudeau'nun nefret suçları ve İslamofobi ile mücadele etmeyi amaçlayan söylemlerine sıklıkla rastlanmaktadır. Öyle ki, Kanada Başbakanı yaptığı açıklamalarda İslamofobiyi ne pahasına olursa olsun kabul etmeyeceklerini söyleyerek, Kanada'yı Müslümanlar için daha güvenli hale getirme sözü vermiştir. Twitter'da yayınladığı bir mesajda Trudeau, İslamofobinin kabul edilmez olduğunu, bu nefrete bir son vermek ve Kanada'yı Müslüman Kanadalılar için daha güvenli hale getirmek için İslamofobi ile mücadele konusunda özel bir temsilci atamayı planladıklarını duyurmuştur (Resim 2).

Resim 2: Justin Trudeau'nun 29 Ocak 2022 Tarihli Tweeti

Amerika Birleşik Devletleri'nin ve Kanada'nın nefret suçlarına ilişkin yayınladığı raporlarda, Türklere karşı işlenen suçlara ilişkin bir istatistik bulunamamıştır. Bunun üzerine, bu iki ülkede faaliyet gösteren dış temsilciliklerde ve derneklerde çalışan kilit isimlerle görüşmeler yaparak bu ülkelerde yaşayan Türklerin ayrımcılık, nefret söylemi ve nefret suçlarına ne ölçüde ve neden maruz kaldıkları anlaşılmaya çalışılmıştır. Yapılan mülakatlarda öne çıkan husus, Türklerin Ermeni ırkçılığı dışında, ırk veya dini motivasyonlu saldırıların mağduru olma ihtimallerinin düşük olmasıdır. Katılımcılar, ABD'de ve Kanada'da Türklerin çoğu zaman bir sorunla karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir. Bunun nedeni, Türklerin bu iki ülkede algılanan sosyal kimlikleri ile açıklanabilir. Yukarıda bahsedildiği gibi, Türk kökenli Amerikalıların ve Kanadalıların başta eğitim düzeyleri olmak üzere, sosyo-ekonomik statüleri ortalama bir Amerikalıdan ya da Kanadalıdan daha yüksektir. Bu özellikleriyle, çoğu kırsal alanlardan işçi olarak göç eden Avrupa'daki Türklerden ayrılmaktadırlar. Sosyal sınıfın da ayrımcılık ve ırkçılık üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Yine, iki kıtayı karşılaştığımızda, Kuzey Amerika'daki Türk göçmenlerin dini kimlikleri ile çok fazla öne çıkmadıkları ve yerel toplum tarafından beyaz ırka ait olarak sınıflandırıldıkları için ırksal dezavantajlılıkları olmadığı görülmektedir. Bir diğer deyişle, başörtüsü ya da benzeri bir dini kıyafet kullanmadıkları sürece, onları Amerikan ya da Kanada toplumundan ayıracak görünür damgaları ya da farklılık işaretleri yoktur. Dolayısıyla, diğer Müslüman topluluklardan, Afrikalı Amerikalılardan, Asyalılardan ya da Hispaniklerden daha az ayrımcılığa uğra-

makta ve nadiren nefret söylemi ile nefret suçlarına maruz kalmaktadırlar.

Yapılan mülakatlar da bunu doğrular niteliktedir. Ülkedeki diğer Müslüman gruplara kıyasla, ABD’de yaşayan Türklere karşı sistemik ve kurumsal ayrımcılık ile karşılaşıldığına dair belirgin bir gözlemlerinin ve Dış Temsilciliğe yansıyan bir vakanın olmadığını belirten bir yetkili, ikinci nesil göçmen kökenli çocuklara eşit gözüyle bakıldığını; bazı Müslümanları hedef alan nefret söylemi ve nefret suçlarının işlenmesine rağmen, Avrupa’ya kıyasla daha fazla hak ve özgürlükler verildiğini belirtmiştir. Ayrıca, gerek bürokraside gerek yerel düzeyde gerek Kongre ve hatta Senato’da Türk kökenli Amerikalıların kendilerine yer açmaya başladığını kaydetmiştir. Amerikan Türk toplumunun siyasi hayata katılımının önemine vurgu yapan aynı yetkili, siyasete ilginin Türkiye-ABD ilişkilerine olumlu yansımalarının da olacağını umduklarını ifade etmiştir.³⁸ ABD siyasi yarışına katılanlar arasında, Arizona Eyalet Meclisi aday adayı olan ve Demokrat Parti’den adaylığını garantileyen Ajlan Kurtoglu; 17 Mayıs 2022’de Pennsylvania Senato ön seçimlerinden başarıyla çıkan ve Trump’ın da desteğini alarak Cumhuriyetçilerin Kasım 2022 seçimlerinde aday olan Mehmet Öz (nam-ı diğer Dr. Oz);³⁹ New Jersey Eyaleti’nde Temsilciler Meclisi için Cumhuriyetçi Parti’nin aday

³⁸ ABD Vaşington Dış Temsilcilik yetkilisi ile çevrimiçi görüşme notları, 18 Nisan 2022.

³⁹ <https://www.npr.org/2022/06/03/1103046665/dave-mccormick-concedes-to-dr-oz-in-pennsylvanias-gop-primary>;
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdde-pennsylvaniada-cumhuriyetci-partinin-senato-adayligini-mehmet-oz-kazandi-/2605335>

olan Tayfun Selen; NJ Paterson'da Belediye Başkan Yardımcılığı görevini yürüten Hüseyin Bayram; yine NJ Paterson'da Belediye Başkan Yardımcısı Derya Taşkın; Maryland Eyaleti Meclisi'nde bir Türk vatandaşı ile evli olan Laurent Arıkan sayılabilir. Bir diğer gelişme de, New York Eyaleti'nde görev yapan Türk asıllı polis sayısının giderek artmasıdır. Diasporanın gücü elbette ABD'de siyaset sahnesinde oldukça önemli bir faktördür. Öyle ki, Ermeni ve Rum diasporalarının aleyhte propagandaları sonucu, Mehmet Öz, Senatör olarak seçildiğinde Türk vatandaşlığından çıkacağını beyan etmek durumunda kalmıştır. Yine de, bu gelişmeler ve siyasi fırsat yapıları sayesinde Türk göçmenlerin politikaya ilgisi ve başarıları sevindiricidir.

Kanada'da yaşanan İslamofobi ve Müslüman karşıtlığı ise, hem Avrupa'dan hem de ABD'den daha farklı seyretmektedir. Federal Hükümetin tüm toplumu kucaklayıcı söyleminin ve hemen her etnik ve dini gruptan temsilcinin en yüksek düzeyde siyasette temsilinin yanı sıra, farklı kimlikleri bulunan insanlar için çok-kültürlü bir entegrasyon politikasının izlendiği bir göç ülkesi olan Kanada'nın – geçmişi yerli halklara yönelik ayrımcılık ve insan suçlarıyla dolu olsa da – bugün pek çok ülkeden daha iyi durumda olduğu görülmektedir. Fransa benzeri bir laiklik anlayışından beslenen Quebec Eyaleti'nde getirilmeye çalışılan başörtüsünün ve dini simgelerin yasaklanması yasası, Federal Hükümet tarafından askıya alınmış ve iptal işlemiyle Anayasa Mahkemesi'ne devredilmiştir. Quebec'te gerçekleşen cami saldırısından sonra, 29 Ocak Ayrımcılıkla Mücadele Günü ilan edilmiştir. 2021'de Toronto'da meydana gelen saldırı sonrasında nefret suçları konusunda bir konferans düzenlenme-

si, İslamofobi ile mücadelede çare ve tedbir arayışlarının bir uzantısı olarak düşünülebilir. Ayrıca, %4.5 oy oranına sahip aşırı sağ görüşlü Kanada Halk Partisi, diğer ülkelerdeki benzerlerine göre daha yumuşak bir söylem benimsemiştir. İslamofobi ile mücadelede sivil toplumun rolü çok büyük önem taşımaktadır. Nefret suçlarının belgelenmesi ve tespit edilmesi yolunda, Kanada Müslümanları Ulusal Konseyi (NCCM)⁴⁰ tüm ülkede Müslümanlara karşı işlenen suçları kayıt altına almakta oldukça başarılı bir süreç yürütmektedir.

Kanada Dış Temsilcilik yetkilisi ile yapılan mülakatta, Yukarı Karabağ'ın bağımsızlık sürecinde ülkede yaşayan Azerilerin ve Ermenilerin konvoylar düzenledikleri, konvoyların karşı karşıya geldiğinde gerginlik ve atışmalar yaşansa da, bu durumun nefret suçlarına dönüşmediği öğrenilmiştir. Siyasette kullanılan adaplı dilin ve ana akım medya tarafından da desteklenen karşılıklı saygı ve hoşgörü kültürünün etkili olduğunu vurgulayan yetkili, Türk vatandaşlarının daha ziyade vasıflı göçmenlerden oluştuğunu ve gündelik hayatlarında dini ve etnik kimliklerinden dolayı ayrımcılıkla karşılaşmadıklarını belirtmiştir.⁴¹ Benzer şekilde, 1992'de kurulan Montreal Türk Kültür Merkezi Başkanlığını yöneten Yılmaz Ekinci, zaten sosyal uyum konusunda zorluk çekmeyen Türk göçmenlere yönelik bir tehdit olmadığını, Arap kökenlilerin ise giyim kuşamları ve yaşam pratiklerinden dolayı daha farklı algılandıklarından bahsetmiştir. Türkçe öğretmenler, 5 yılda bir değişen

⁴⁰ Detaylı bilgi için bkz. <https://www.nccm.ca>

⁴¹ Ottawa, Kanada dış temsilcilik yetkilisi ile çevrimiçi mülakat, 22 Nisan 2022.

Diyanet görevlisi imam ile dil ve kültürlerini sürdürdüklerini anlatan Ekinci, siyasal temsil konusunda Kanada'da yerleşik Türklerin geriden geldiklerini, ama Türk kökenlilerin Kanada vatandaşı olduklarında aynı hak ve özgürlüklerden yararlandıklarını sözlerine eklemiştir. Okul kitaplarında soykırım teriminin yer almasını yaptıkları girişimler sonucu önlediklerini söyleyen Ekinci, Ermeni diasporasının ise ABD'dekinden daha az agresif olmakla beraber güçlü olduğundan bahsetmiştir.⁴²

Kuzey Amerika'daki Türkler için en belirgin tehdit unsuru, Ermeni ve Rum diasporası tarafından Türk karşıtlığı ve Türk düşmanlığı üzerinden yürütülen ırkçılık ve nefret söylemidir. 22 Ocak 1973 yılında Los Angeles Başkonsolosu Mehmet Baydar ve yardımcısı Bahadır Demir'in; 1982 yılında da Los Angeles Başkonsolosu Kemal Arıkan'ın Ermeni terör örgütü ASALA tarafından şehit edilmesi, Ermeni diasporası ırkçılığının ve nefret suçunun en kanlı örneklerindedir. Son yıllarda Ermeni ırkçılığının devam ettiğine ilişkin vakalar raporlanmaktadır. Buna göre, Los Angeles, Miami, Utah ve Boston'daki Türk Amerikalılara ve işletmelere saldırılar yapılmış; Utah ve Harvard Üniversitelerindeki Türk Amerikalı profesörler taciz edilerek saldırıya uğramışlardır.⁴³ Bir diğer vakada, Kanada'daki Ermenilerin, Türkiye ve Azerbaycan bayraklı araçlara saldırdıkları ve Türk vatandaşlarını darp ettikleri bildirilmiştir.⁴⁴ Bir başka vakada ise,

⁴² Montreal, Kanada'da Türk sivil toplum temsilcisi Yılmaz Ekinci ile yapılan çevrimiçi mülakat, 20 Nisan 2022.

⁴³ <http://forumusa.com/abd/tascen-ermenilerin-turklere-yonelik-saldirilari-hakkinda-kinama/>

⁴⁴ <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kanadada-ermenilerden-turkiye-ve-azerbaycan-turklerine-saldiri-1773142>

Beverly Hills'teki bir Türk lokantası/kafe sahibine “Buraya sizi öldürmeye geldik” diyerek saldıran Ermeniler, hem fiziksel, hem psikolojik hem de maddi zarara neden olmuşlardır.⁴⁵ Örnek vakalardan da görüleceği gibi, Ermeni-Rum lobisi ve diaspora kuruluşları, sosyal medya hesaplarından Türk işletmelerini karalayıcı ifadeler kullanmaktan, sözlü ve fiziksel saldırılara girişmekten çekinmemektedirler. Yukarı Karabağ zaferinden sonra, Amerika'daki Ermeni diaspora grupları, özellikle de radikal Taşnaklar, daha fazla şiddete başvurmaya başlamış; Türkiye ile normalleşme süreci başlatmasını protesto etmek için Los Angeles'ta Ermeni Başkonsolosluğunu hedef alan gösteriler düzenlemişlerdir.

ABD'de yaşayan Türk vatandaşlarına yönelik bütün bu nefret söylemi ve nefret suçlarına rağmen, sözde Ermeni soykırımı her iki ülkede de maalesef kabul edilmiştir. En son kayda geçirilen olay ise, Türk düşmanlığının ispatı için önemli bir örnek teşkil etmektedir. 18 Nisan 2022 tarihinde New York'ta 24 yaşındaki bir Türk adam, henüz kimliği tespit edilemeyen bir saldırgan tarafından göğsünden bıçaklanmıştır.⁴⁶ Saldırgan, saldırıdan önce “Türklerden nefret ediyorum” diyerek bağırmıştır.⁴⁷

⁴⁵ <https://www.amerikaninsesi.com/a/abd-de-turk-restoranina-saldiranlarahapis/6475036.html>

⁴⁶ <https://www.dailysabah.com/turkey/diaspora/man-stabbed-in-turkophobic-attack-in-new-york>

⁴⁷ <https://www.trthaber.com/haber/dunya/new-yorkta-turk-vatandasina-irkci-saldiri-673476.html>; <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/new-yorkta-turk-vatandasina-irkci-saldiri/2566115>

Hak İhlalleri Alanında 2021 Yılına Ait Kayda Geçirilen Veriler

Ayrımcılık, nefret söylemi ve nefret suçu gibi olumsuz sosyal pratikler, ABD ve Kanada'da olduğu gibi önemli bir sosyal sorun olarak hala dünyanın farklı ülkelerinde devam etmektedir. İstatiksel olarak ortaya konulandan daha çok bireyin bu suçların mağduru olduğunu, temel hak ve özgürlüklerinden yararlanmalarının engellendiğini ve gündelik hayatlarının sekete uğraması sonucu yaşam standartlarının düştüğünü söylemek mümkündür. Nefret saikli saldırılara ilişkin olarak vakaların sistematik olarak takip edilmesi ve raporlanması, sadece bu ülkelerdeki Türk ve Müslüman toplumların değil; aynı zamanda, ulusal ve uluslararası toplumun güvenliği açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda ayrımcılık ve hak ihlallerine dair sistematik olarak üretilen veriler, bu sosyal sorunun boyutunu ölçmemize ve değerlendirmemize olanak sağlayarak politika yapıcıların ve devlet görevlilerinin konunun çözümüne ilişkin ayıracakları kaynağın düzenlenmesine yardımcı olacaktır. Bu doğrultuda hazırlanan bu çalışma kapsamında, 2021 yılının tamamına ait veriler sunulmaktadır. Yapılan taramalar sonucu elde edilen bu bilgiler, aşağıda belirtilen sınıflandırma esas alınarak betimsel olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 1: Hak Türleri ve Alt Başlıkları

Hak Türleri ve Alt Başlıkları	
Eğitim Hakkı	
	Anadilde Eğitim
	Başörtü Serbestisi
	Okul Kantinlerinde Dini Gereklilikleri Gözeterek Besin Temini
	Dini Simge Yasakları
Seyahat Özgürlüğü	
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Hakları	
	İbadethane
	Dini Günlerde Tatil
Mülkiyet ve Miras Hakları	
Hak Arama Hürriyeti	
	Nefret Suçları ve Nefret Söylemine Karşı Yasal Düzenlemeler (Suç Kapsamı ve Yaptırımları)
	İfade Özgürlüğünde Hukuki Bağlam
	Takip Mekanizmaları
Siyasal Haklar ve Siyasi Katılım	
	Sivil Topluma Tanınan Özgürlükler/Kısıtlamalar (Para Gönderme veya Alma)
	Helal Gıdaya Erişim Hakkı ⁴⁸
	Terör ve Güvenlik Soruşturmaları
	Kimliğe Bağlı Şiddet ve Ayrımcılığın Hukuki Perspektifi

⁴⁸ Helal Gıdaya Erişim Hakkı, Amerikan Anayasası'nın 1. Ek Maddesine belirtilen siyasi haklar içerisinde kabul edilmektedir. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Milne, E. L. (2006). Protecting Islam's Garden from the Wilderness: Halal Fraud Statutes and the First Amendment. *Journal of Food Law and Policy*.

2021 yılında Kuzey Amerika’da Türk ve Müslüman toplumu ilgilendiren 75 vaka tespit edilmiştir. Bu vakaların 39’u Amerika Birleşik Devletleri’nde, 26’sı ise Kanada’da kayda geçirilmiştir. Bu vakalar, hak türlerine göre farklı kategoriler altında gösterilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2: Haklar Kategorisinde Hak Türlerinin Veri Sayıları ile Eşleştirilmesi

Hak Türü	Veri Sayısı	
	ABD	Kanada
Eğitim Hakkı	2	2
Seyahat Özgürlüğü	2	0
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Hakları	4	1
Mülkiyet ve Miras Hakları	0	1
Hak Arama Hürriyeti	5	0
Siyasal Haklar ve Siyasi Katılım	28	22
Toplam	39	26

Eğitim hakkı bağlamında ABD’de 2021 yılı içerisinde iki olumsuz vaka söz konusu olurken, Kanada’da iki olumlu vaka söz konusudur. Seyahat özgürlüğü bağlamında, ABD’de iki olumsuz vaka kayda geçirilirken, Kanada’da olumlu ya da olumsuz vaka tespit edilememiştir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Hakları bağlamında, ABD’de 2021 yılı içerisinde dört olumlu vaka söz konusu olurken, Kanada’da bir olumsuz vaka söz konusudur. Mülkiyet ve Miras Hakları bağlamında, ABD’de 2021 yılı içerisinde olumlu ya da olumsuz vaka kaydı söz konusu değilken, Kanada’da bir olumsuz vaka gözlenmiştir. Hak Arama Hürriyeti bağlamında, ABD’de 2021 yılı içerisinde üç

olumsuz ve iki olumlu vaka belgelenirken, Kanada’da iki olumsuz ve bir olumlu vakaya rastlanmıştır. Siyasal hak ve siyasi katılım bağlamında, ABD’de 2021 yılı içerisinde 21 olumsuz ve dört olumlu vaka söz konusu olurken, Kanada’da dört olumsuz ve 10 olumlu vaka söz konusudur. Aşağıdaki tabloda belirtilen başlıklar içerisinde kayda geçmiş olan saldırıların nefret türlerine göre dağılımı gösterilmiştir (Tablo 3). Bunlara ilaveten, güvenlik güçlerince kayda geçirilmeyen ya da üstü örtülen vakalar da olabilir. Erişilen veriler şu şekildedir:

Tablo 3: Saldırlara ilişkin verilerin nefret suçu türlerine göre dağılımı

Nefret Suçunun Türü	Veri Sayısı	
	ABD	Kanada
Araca Saldırı	1	0
Camiye & İslami Derneğe Saldırı	10	2
Mezarlığa Saldırı	1	0
Nefret Söylemi/Tehdit	3	0
Şahsa Saldırı	3	5
Toplam	18	7

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere, 25 saldırı verisinden 18’si Amerika Birleşik Devletleri’nde ve yedisi Kanada’da kayda geçirilmiştir. Bu saldırıların 12’si, camileri ve İslami dernekleri hedef almış ve çoğunluğu tahrip/vandallık içeren saldırılardır. Bu kategoriyi, sekiz veri ile şahsa yönelik saldırılar ve üç veri ile nefret söylemi ve tehdit vakaları takip etmektedir.

ABD ve Kanada'da Yabancılar Hukuku Bağlamında Tanınan Temel Haklar⁴⁹

1. Amerika Birleşik Devletleri

Bu alt bölümde, ABD'deki temel hak ve özgürlükler, eğitim hakkı, seyahat özgürlüğü, çalışma ve sosyal güvenlik hakları, mülkiyet ve miras hakları, hak arama hürriyeti, siyasal haklar olmak üzere altı başlık altında var olan kanunlara atıfla olumlu ve olumsuz örnekler üzerinden değerlendirilmiştir.

1.1. Eğitim Hakkı

Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'na göre herkes eğitime hakkına erişimde özgürdür. Amerika Birleşik Devletleri vatan-dışı olanlar ya da Amerika Birleşik Devletleri'nde doğan yabancılar eğitime ücretsiz yararlanma hakkına sahiptirler. Keza Birleşik Devletler Yüce Mahkemesi (*Supreme Court of the United States*) tarafından 1974 yılında verilmiş olan kararda⁵⁰ okullarda ırk ve din temelli ayrımcılık yasaklanmıştır. 1982 yılında verilmiş olan karar neticesinde,⁵¹ ABD topraklarında doğmamış, ancak göçmen olarak gelmiş olan bireyler de devlet okullarından faydalanabilmektedir.

Taranan verilerde eğitim hakkı bağlamında nefret suçuna ilişkin olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde iki olumsuz gelişme kayda geçirilmiştir:

Gelişme 1: New Jersey Maplewood'daki Seth Boyden İlköğretim Okulu'nda bir öğretmenin, 7 yaşındaki ikinci sınıf kız öğrencisinin başörtüsünü, öğrenci direnmesine

⁴⁹ Bu bölümdeki bazı veriler, vaka analizi olarak sunulmuştur.

⁵⁰ *Lau v. Nichols*, 414 U.S. 563 (1974).

⁵¹ *Phylar v. Doe*, 457 U.S. 202 (1982).

rağmen saçından çekip çıkarttığı ve “saçların çok güzel, artık okulda başörtüsü takmana gerek kalmayacak” dediği iddia edildi. Olayla ilgili olarak, okul yönetimi öğretmen hakkında soruşturma başlatmıştır.⁵²

Gelişme 2: California Eyaleti'nin yıllık harcama bütçesine 2022-2023 yılından itibaren okullarda tüm öğrencilere ücretsiz yemek verilmesi için yeni bir kalem eklendi. Fakat okullardaki yemekhanelerde öğrencilerin dini inançlarına uygun yemeklerin temin edilmesi zorunlu tutulmadığı için birçok Müslüman öğrenci helal yiyeceklere erişemeyecekleri endişesiyle karşı karşıya kalmıştır. Zira öğrencilerden bazıları yemeklerini evlerinden getirirken bazıları da yemekhanenin vejetaryen/vegan yemek seçeneklerine yönelmek zorunda kalmıştır.⁵³ Amerikan Anayasası'nın 1. Ek Maddesi bağlamında vatandaşların helal gıdaya erişim hakkı olduğu kabul edilmektedir. Anayasal eşitlik ilkesi gereği vatandaşlara sahip oldukları hakları eşit bir biçimde kullanma olanağı tanınması gerekmektedir. Bu sebeple ücretsiz yemek hakkının Müslüman ve diğer öğrencilere kullanımını Anayasal çerçevede eşit bir biçimde sunulması gerekmektedir. Dolayısıyla California Eyaleti'nde eğitim hakkı bağlamında dolaylı ayrımcılık yapıldığı görülmektedir.

⁵² <https://www.nj.com/education/2021/10/nj-olympian-says-elementary-school-teacher-pulled-hijab-from-7-year-old-girls-head.html> (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2021).

⁵³ <https://www.cbs8.com/article/news/local/not-on-the-menu-halal-kosher-options-limited-california-school-lunches/509-a9509ff6-50d4-4df7-82c8-474909df6cb0> (Erişim Tarihi: 19.10.2021).

1.2. Seyahat Özgürlüğü

Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nın 4. Maddesine göre vatandaşlar ve yabancıların seyahat özgürlüğü vardır. ABD topraklarında seyahat özgürlüğüne anayasal güvence tanınmıştır. Ancak öte yandan 1952 tarihli Göçmenlik ve Vatandaşlık Yasası (*Immigration and Nationality Act of 1952*) ve 1926 tarihli Pasaport Yasası (*Passport Act of 1926*); Amerika Birleşik Devletleri Başkanı tarafından dış politika ve ulusal güvenlik sebebiyle yabancıların ülkeye girmesine ya da ülkede bulunan yabancıların sınır dışı edilebilmesini hükmetmektedir.

Taranan verilerde seyahat özgürlüğü hakkına ilişkin olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde iki olumsuz gelişme kayda geçirilmiştir:

Gelişme 3: Amerikan Delta Hava Yolları'nda çalışan bir görevli, iddiaya göre ismi Mohammad olan bir yolcunun işlemlerini kasıtlı olarak yavaşlatarak ve yolcuya yanlış uçuş dokümanları vererek, kişinin uçağa binmesini engellemiştir. Yolcunun görevliden bir açıklama yapmasını istemesi üzerine, görevli “adınız Mohammad olduğu için araştırma yapmam gerekiyordu” demiştir.⁵⁴

Gelişme 4: Michigan eyaletinin Detroit kentinde kırmızı ışıkta durduğu sırada polisler tarafından gözaltına alınan Afrikalı Amerikalı ve Müslüman olan Helana B., polis merkezinde başörtüsünün zorla çıkarıldığını ve fotoğrafının çekildiğini iddia etmiştir. Helana B., kendi-

⁵⁴ Delta Airlines'de Muhammed Fobisi - USA/ABD - www.abdpost.com Amerika'dan Haberler (Erişim Tarihi: 03 Mart 2021).

sine yapılan bu hak ihlalini Federal Mahkemeye taşımıştır.⁵⁵

1.3. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Hakkı

Amerika Birleşik Devletleri mevzuatı gereğince vatandaşlar ve yabancılar arasında çalışma ve sosyal güvenlik hakkı bağlamında eşitlik gözetilmiştir. Zira, 1950 tarihli Sosyal Güvenlik Yasası'nda (*The Social Security Act Amendments of 1950*) kapsamında anayasal güvence hükme bağlanmıştır.

Taranan verilerde çalışma ve sosyal güvenlik hakkına ilişkin olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde dört olumlu gelişme kayda geçirilmiştir:

Gelişme 5: Michigan eyaleti doğu bölgesi başsavcı vekili olarak seçilen Saima M., ABD'de bu göreve getirilen ilk Müslüman kadın olarak tarihe geçmiştir.⁵⁶

Gelişme 6: ABD'de ilk defa Müslüman bir hakim önce Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Joe Biden tarafından federal yargıç adayı olarak gösterilmiştir. Pakistan uyruklu Zahid N. Quraishi'nin adaylığı, Haziran ayında Senato tarafından onaylandı. Böylelikle Quraishi, ABD'nin ilk Müslüman federal yargıçı olarak göreve başlamış oldu.⁵⁷

⁵⁵ Zorla Çıkarılan Başörtüsü Mahkemeye Taşındı - Yaşam - www.abdpost.com Amerika'dan Haberler (Erişim Tarihi: 01 Kasım 2021).

⁵⁶ <https://www.abdpost.com/amerika-da-ilk-musulman-kadin-bassavci-vekili/59037/>(Erişim Tarihi: 22.10.2021).

⁵⁷ <https://forumusa.com/abd/abdde-bir-ilk-musulman-yargic-goreve-getirildi/> (Erişim Tarihi: 30 Mart 2021);

Gelişme 7: Polis akademisini başarıyla tamamlayan 50 kişi arasında olan Aziz D. ve Alper B. isimli iki Türk-Amerikan vatandaşı, New York Polis Departmanı'nda çalışmaya başladı.⁵⁸

Gelişme 8: New Jersey eyaletinde 10 yıldan fazla süredir avukatlık yapan Erol G., New Jersey Anayasa Mahkemesi Arabuluculuk ve Tahkim komitesine seçilen ilk ve tek Türk'tür. Ceza hukuku alanındaki uzmanlığının yanı sıra, ticaret ve aile hukuku davalarına da bakan Gülistan, New Jersey'de aile hukuku alanındaki en iyi 10 avukattan birisi seçildi.⁵⁹

1.4. Mülkiyet ve Miras Hakları

Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nın 4. ve 5. Ek Maddeleri uyarınca mülkiyet hakkı kutsal kabul edilmekte ve devlet eliyle korunmaktadır. Mülkiyet hakkının korunmasına ilişkin olarak ABD vatandaşları ve yabancılar arasında bir ayırım gözletilmemektedir. Taranan verilerde, 2021 yılı içerisinde mülkiyet ve miras hakkına ilişkin olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde Türk ve Müslüman göçmenlere yönelik olumlu ya da olumsuz bir gelişme kayda geçirilmemiştir.

<https://www.nytimes.com/2021/06/11/nyregion/zahid-quraishi-first-muslim-federal-district-judge.html> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

⁵⁸ ABD'de, İki Türk Polis Daha Göreve Başladı - USA/ABD - www.abdpost.com Amerika'dan Haberler (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2021).

⁵⁹ <https://www.abdpost.com/nj-anayasa-mahkemesi-komitesi-nde-ilk-turk/86184/> (Erişim Tarihi: 13 Aralık 2021).

1.5. Hak Arama Hürriyeti

Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nın 1. Ek Maddesi uyarınca herkes hak arama hürriyetine sahiptir. Zira hak arama hürriyeti anayasal korumayı haiz olduğu için vatandaş ve yabancı arasında ayrım gözetilmemiştir.

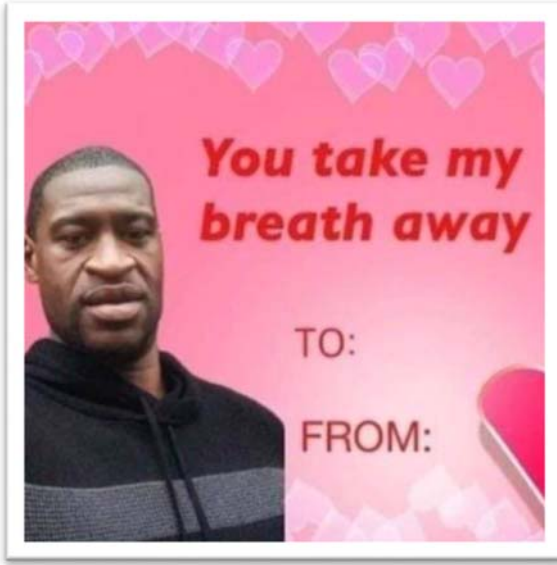
Taranan verilerde hak arama özgürlüğüne ilişkin olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde üç olumlu ve iki olumsuz gelişme kayda geçirilmiştir:

Gelişme 9: Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Joe Biden sistematik beyaz ırkçılığın önemli bir sorun olduğunu vurgulayarak ırk eşitliğini sağlamaya yönelik 4 kararnameyi imzaladı. Özellikle pandemi döneminde Güneydoğu Asya kökenli Amerikalılara yönelik yabancı düşmanlığının ciddi bir şekilde arttığını vurgulayan Biden, ırkçılıkla mücadelede kararlı olduklarını söyledi.⁶⁰

Gelişme 10: Los Angeles Polis Teşkilatı'ndaki bazı polislerin, 2020 yılında polis tarafından öldürülen George Floyd'un ölmeden önce söylediği "*I cannot breathe*" (nefes alamıyorum) sözlerine gönderme yaparak "you take my breath away" (nefesimi kesiyorsun) yazılı Sevgililer Günü kartı hazırladıkları ortaya çıktı. Üzerinde Floyd'un da fotoğrafı olan bu kartların ihbar edilmesi üzerine olayla ilgili soruşturma başlatıldı.⁶¹

⁶⁰ ABD Başkanı Joe Biden, ırk eşitliğine ilişkin 4 kararname imzaladı (dun-yabulteni.net) (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2021).

⁶¹ <https://www.abdpost.com/abd-li-polisler-nesesimi-kesiyorsun-george-floyd/61097/> ; <https://www.nytimes.com/2021/02/14/us/lapd-george-floyd.html?smid=tw-share> (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

Resim 3: "You take my breath away" yazılı ırkçı söyleme örnek Sevgililer Günü kartı

Gelişme 11: 2020 yılında koşu yapan Afrikalı Amerikalı Ahmaud A.'yı vurarak öldüren üç zanlı nefret suçundan yargılandı. Bu dava, Biden yönetimindeki ilk nefret suçu davası olarak kayıtlara geçirildi. 7 Ocak 2022'de sonuçlanan davada üç sanığa da ömür boyu hapis cezası verildi.⁶²

Gelişme 12: Amerika Birleşik Devletleri Maryland Eyalet Temsilcisi Steny Hoyer, aşırı sağcı Cumhuriyetçi

⁶² <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abddeki-arbery-davasinda-zanlilar-nefret-sucundan-da-yargilanacak-576710.html> (Erişim Tarihi: 22.10.2021); <https://www.nytimes.com/2022/01/07/us/mcmichael-bryan-sentencing-ahmaud-arbery-killing.html> (Erişim Tarihi: 07.01.2022).

Taylor Greene'nin ırkçı ve İslam karşıtı ifadeleri nedeniyle komite görevlerinden alınmasını için yapılan oylamada Greene'nin Facebook üzerinden yaptığı paylaşımları örnek gösterdi. Bu paylaşımlarda, Greene'in Müslümanların hükümette olmaması gerektiğini, Afrikalı Amerikalıların Demokrat Parti'nin kölesi olduğunu ve İslam'ın bir barış dini olmadığını ifade ettiği görüldü.⁶³

Gelişme 13: ABD Deniz Kuvvetlerinde görevli Müslüman ve Yahudi askerler, sakal bırakmalarına izin verilmemesi sonucu dini özgürlüklerinin ihlal edildiği gerekçeyle donanmaya dava açtı. Aralarından bir astsubay, bu konu sebebiyle ayrımcılığa maruz kaldığını ve diğer denizcilerin sakal bırakması durumunda kendisini zorla yere yatırıp sakalını kesmekle tehdit ettiklerini iddia etti.⁶⁴

1.6. Siyasal Haklar ve Siyasi Katılım

Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nın 14. Ek Maddesi uyarınca, vatandaş ve yabancılar siyasal hak ve özgürlüklere sahiptir. Anayasal bir hak olan siyasal hak ve özgürlükler açısından oy kullanmak ve seçimlerde aday olmak dışında temelde vatandaş ve yabancı arasında bir ayrım gözetilmemiştir.⁶⁵ Bahsi geçen 14. Ek Madde, vatandaş ve yabancıya eşit koruma şartı (*equal protection clause*) olarak da adlandırılmaktadır.

⁶³ <https://www.politico.com/news/2020/06/17/house-republicans-condemn-gop-candidate-racist-videos-325579> (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

⁶⁴ ABD'de Müslüman Askerlerden Sakal Davası - Siyaset - www.abdpost.com Amerika'dan Haberler (Erişim Tarihi: 7 Ekim 2021).

⁶⁵ Bunun tek istisnası ABD Başkanı içindir. ABD Başkanı olacak kişinin ABD topraklarında doğmuş olması gerekmektedir.

Taranan verilerde siyasal hak ve siyasi katılım hakkına ilişkin olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde yirmi sekiz gelişme kayda geçirilmiştir:

Gelişme 14: Afganistan kökenli yaşlı bir kişiye tehdit ve hakaret edilmesi suretiyle ırkçı söylemlerde bulunan ve şahsın dükkanına zarar veren zanlı tutuklanmıştır. Yaşlı adamın polisi araması üzerine saldırgan olay yerine gelen ekiplerce tutuklandı. Kefaletle serbest bırakılan zanlının saldırı ve hırsızlık suçlamasıyla yargılaması sürmektedir.⁶⁶

Gelişme 15: ABD Başkanı Joe Biden, Hazine Bakanı olarak Janet Yellen'i görevlendirdi. İlk kadın Hazine Bakanı olan Yellen'in özel kalem müdürü ise Türk asıllı Didem N. oldu. Nişancı'nın yanı sıra, Biden'in kabinesine iki Türk-Amerikalı kadın daha katıldı. Bu kadınlardan biri olan Özge G., Savunma Bakanlığı Baş Hukuk Müşavir Yardımcılığı'na atanırken, Naz D. ise ABD Dışişleri Bakanlığı'nda Kıdemli Yasama Kongre İlişkilerinden Sorumlu Müsteşar Yardımcısı olarak seçildi. Naz D., ABD Dışişleri Bakanlığı tarihinde en üst düzey göreve getirilen ilk Türk oldu⁶⁷

Gelişme 16: ABD'nin Colorado eyaletine bağlı Denver şehrinde bir bebek ve iki çocuğun da aralarında bulunduğu beş Müslüman göçmenin ölümüne neden olan kundaklama olayı ile bağlantılı ikisi 16 ve biri 15

⁶⁶ <https://www.abdpost.com/abd-de-irkci-saldirgan-tutuklandi/58981/> (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

⁶⁷ <https://www.abdpost.com/biden-yonetiminde-3-basarili-turk-kadini/59185/> (Erişim Tarihi: 27 Ocak 2021).

yaşındaki üç şüpheli tutuklandı. 16 yaşındaki iki saldırganın, çocuk mahkemesi yerine yetişkin mahkemesinde yargılanmasına karar verildi. 15 yaşındaki diğer saldırganın ise, çocuk mahkemesinde yargılanması devam ediyor.⁶⁸

Gelişme 17: Beyaz Saray'dan yapılan açıklamaya göre, ABD Başkanı Joe Biden, sayıları 11 milyonu bulan göçmen nüfusa vatandaşlık verilmesine ilişkin prosedürlerin kolaylaştırılmasını içeren göçmen yasası üzerine çalışmalarına başladı.⁶⁹

Gelişme 18: ABD Eski Başkanı Donald Trump'ın ABD'de yaşama ve çalışma izni olarak sayılan Yeşil Kart'a ve geçici yabancı işçilere verilen vizelere kısıtlama getirmişti. Yeni Başkan Joe Biden ise, Trump'ın göçmenlik karşıtı bu katı kısıtlamalarının yürürlükten kaldırılmasına karar verdi. Ayrıca, Trump'ın bazı Müslüman ülke vatandaşlarının ABD'ye girişini yasaklayan ve Müslüman yasağı olarak bilinen uygulamaların tekrar etmemesi için Kongre'ye yeni bir tasarı sunuldu.⁷⁰ Nisan

⁶⁸ <https://www.dunyabulteni.net/amerika/abd-de-5-muslumanin-olumunden-sorumlu-supheliler-yakalandi-h490576.html> (Erişim Tarihi: 22 Ocak 2021); <https://www.usnews.com/news/top-news/articles/2021-11-12/teens-charged-in-arson-murder-of-five-senegalese-immigrants-targeted-wrong-denver-home> (Erişim Tarihi: 12 Kasım 2021).

⁶⁹ <https://www.mepanews.com/biden-9-milyon-gocmene-abd-vatandasligi-verecek-42332h.htm> (Erişim Tarihi: 02 Şubat 2021); <https://www.nytimes.com/live/2021/02/18/us/joe-biden-news> (Erişim Tarihi: 18 Şubat 2021).

⁷⁰ <https://www.amerikaninsesi.com/a/biden-trumpin-vize-yasaklarini-kaldirdi/5792020.html> - 25 Şubat 2021. <https://www.timeturk.com/abd->

ayında ise, Joe Biden yönetimi, Trump döneminde kullanılan göçmenlere yönelik terimlerde değişikliğe gidildiğini bildirdi. Buna göre, ‘yasa dışı’ yerine ‘belgesiz’, ‘yabancı’ yerine ‘vatandaş olmayan’ ya da ‘göçmen’, ‘asimilasyon’ yerine ‘entegrasyon’ kelimelerinin kullanılacağı ifade edildi.⁷¹

Gelişme 19: Orlando’daki Orange County şefliğini vekaleten yürüten Şerif Yardımcısı Johnson, Facebook’ta yaptığı bir paylaşımda, *“Müslümanlar Amerika’yu ele geçiriyor, diğer dinler söz konusu olduğunda en hoşgörüsüz insanlar”* ve *“Amerika’ya Uyarı: Demokratlar sadece seçimleri önemsiyorlar, ama radikalleşmiş Müslümanlar, Amerika Birleşik Devletleri’ni devraldığı anda iş isten geçmiş olacak. Donald J. Trump, 4 yıl yeniden başkan adayı”* ifadelerini içeren postlar paylaştı. Paylaşımlar üzerine, bölge savcılığı Johnson’ı ifadeye çağırdı ve hakkında soruşturma başlatıldı. Soruşturma sonucunda, Johnson görevinden uzaklaştırıldı.⁷²

Gelişme 20: ABD'nin Minnesota eyaletindeki Moorhead Fargo İslam Merkezi'ne İslam karşıtı saldırı düzenlendi. Sprey boya ile cami duvar ve kapılarına, *“İslam’a Ölüm”* ve *“Cehenneme gidin!”* gibi yazılar yazan saldırgan, cami girişine de gamalı haç çizdi. Daha sonra

kongresi-nde-musulmanlar-icin-yasak-yok-tasarisi/haber-1677239 (Erişim Tarihi: 02 Mart 2021).

⁷¹ <https://www.timeturk.com/abd-de-biden-yonetimi-gocmenlere-yonelik-terimlerde-degisiklige-gitti/haber-1682845> (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2021).

⁷² Orlando’da Şerif’ten Müslümanlara Nefret Söylemi - USA/ABD - www.abdpost.com Amerika’dan Haberler (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

yakalanan saldırganın suçu kesinleşirse altı yıl hapis cezası alabileceği ifade edildi.⁷³

Resim 4: Moorhead Fargo İslam Merkezi duvarındaki “İslam’a Ölümler” yazısı

Gelişme 21: Amerikan İslam İlişkileri Konseyi, Massachusetts eyaletinde eğitim gören Müslüman gençler üzerinde bir anket çalışması gerçekleştirdi. Katılımcıların yüzde 60'ından fazlası, inançları nedeniyle sözlü ve fiziksel tacize uğradığını açıkladı.⁷⁴

⁷³ <https://www.timeturk.com/dunya/abd-de-camiye-islamofobik-saldiri/haber-1683693> (Erişim Tarihi: 26 Nisan 2021); <https://www.valleynewslive.com/2021/04/29/suspect-vandalized-moorhead-mosque-as-a-joke-court-documents-say/> (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2021).

⁷⁴ <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abdde-musliman-genclerin-yuzde-60indan-fazlasi-dini-ayrimciliktan-sikayetci-578683.html>; Rapor

Gelişme 22: Brooklyn'deki Tayba İslam Merkezi'nin duvarına, Ramazan Bayramı'nın ikinci gününde, vandalın biri spreyle boya ile "Death 2 Palestine!" (Filistin'e Ölüm!) yazdı. Polis olayla ilgili soruşturma başlattı.⁷⁵

Gelişme 23: Long Island'daki Suffolk County İslam Merkezi'nin bayrağı ateşe verildi. Saldırganlar, caminin dışındaki zemine spreyle boya ile Trump destekçisi grafitiler çizdi.⁷⁶

Gelişme 24: Charlotte İslam Merkezi görevlilerine nefret söylemi ve tehdit içeren e-posta gönderildi. İlgili e-postada şu ifadelerin olduğu görüldü:⁷⁷

"Every mosque from here to Bahrain will turn to dust. You have no Islamic rights in this country, you're [...] children and women are ours. No mayor, no city, county, state police, FBI, CIA, [...] or the military can stop me."
(Buradan Bahreyn'e kadar bütün camiler yerle bir olacak. Bu ülkede İslami haklarınız yok, sizler [...] çocuklarınız ve kadınlarınız bizimdir. Hiçbir belediye başkanı, hiçbir şehir, ilçe, eyalet polisi, FBI, CIA veya ordu beni durdurmaz.)

linki: <https://www.cairma.org/wp-content/uploads/2021/04/CAIR-MA-Bullying-Report.pdf> (Erişim Tarihi: 06 Mayıs 2021).

⁷⁵ <https://edition.cnn.com/2021/05/14/us/mosque-vandalized-aid-al-fitr-brooklyn-israel-palestinian/index.html> (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2021).

⁷⁶ <https://www.msn.com/en-us/news/crime/flag-burned-graffiti-found-outside-long-island-mosque-police/ar-BB1gSWQY> (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2021).

⁷⁷ The Islamic Center of Charlotte receives "threatening" email (spectrumlocalnews.com) (Erişim Tarihi: 04 Haziran 2021).

Gelişme 25: Minnesota eyaletindeki Mankato İslam Merkezi önünde duran cemaat üyelerine ait bir arabanın üzerine spreyle boyanmış hakaret içeren kelimeler yazıldı. Keza Nisan ayında, aynı yerdeki başka bir camiye spreyle boyanmış nefret söylemi içeren ifadeler yazılmış ve gamalı haç çizilmişti. 22 yaşındaki saldırgan daha sonra yakalanmış ve toplum hizmeti yapmasına hükmedilmiştir.⁷⁸

Resim 5: Mankato İslam Merkezi önünde saldırganın zarar verdiği araç

Gelişme 26: New York Hicksville'de bir camiye aynı ay içinde birçok kez saldırı düzenlenmiştir. Son olayda, bir kişi cami girişine önce kürekle çamur yığılmıştır. Ar-

⁷⁸ <https://iqna.ir/en/news/3475413/cair-mn-urges-investigation-after-car-vandalized-outside-mosque>; <https://www.startribune.com/man-who-vandalized-moorhead-mosque-sentenced-to-community-service/600083649/?refresh=true> (Erişim Tarihi: 03 Ağustos 2021).

dından Afganistan'daki Kabil saldırılarını müteakip aynı şahsın “bizi bombalamayın” diye bağırdığı ifade edilmiştir.⁷⁹

Gelişme 27: Texas'taki Greater Austin İslam Merkezi ve Austin Barış Akademisinin (Islamic Center of Greater Austin ve Austin Peace Academy) önüne kanlı bir domuz başı maskesi ile bir tabela bırakılmıştır. Tabelada, “MÜSLÜMANLAR: Tanrı'ya karşı bir domuzun sizin için kirli olduğu kadar kirlisiniz. Putperestliğinizi İsa Mesih'in kanıyla temizletin! ifadesi yazılmıştır.”⁸⁰

Resim 6: Greater Austin İslam Merkezi'nin önüne bırakılan tabela

⁷⁹ <https://longisland.news12.com/police-probing-incident-at-hicksville-mosque-as-possible-bias-attack> (Erişim Tarihi: 28 Ağustos 2021).

⁸⁰ <https://www.kvue.com/article/news/crime/local-leaders-call-for-hate-crime-investigation-after-bloody-mask-staked-outside-local-muslim-center-on-911/269-9c808874-3f2c-4338-a015-55457351f474> (Erişim Tarihi: 11 Eylül 2021).

Gelişme 28: Michigan'daki Grand Blanc İslam Merkezi'nin (Grand Blanc Islamic Center) girişindeki tabela saldırganlar tarafından tahrip edilmiştir.⁸¹

Resim 7: Grand Blanc İslam Merkezi'nin önündeki tahrip edilen tabela

Gelişme 29: Atlanta Detroit seferini yapan bir yolcu uçağında, Aicha T. isimli Afrikalı-Amerikalı Müslüman bir kadın, başörtüsü taktığı için tanımadığı beyaz bir kadın tarafından küfür ve hakaretlere maruz kalmıştır. Aynı kadın, Asya kökenli başka bir kadına da bağırduğında, Aicha T. şahsın küfretmemesi gerektiğini ifade etmiştir.

⁸¹ <https://www.clickondetroit.com/news/local/2021/09/12/local-muslim-civil-rights-group-offering-1k-reward-for-information-in-suspected-mosque-vandalism/> (Erişim Tarihi: 11 Eylül 2021).

Bunun üzerine, saldırgan kadın, Aicha T.'ye “Müslüman terörist” diyerek yumruk atıp yaralamıştır.⁸²

Gelişme 30: Minnesota eyaletine bağlı Castle Rock kasabesindeki “Mağrifet Mezarlığı” isimli Müslüman mezarlığına kundaklama girişiminde bulunulmuştur.⁸³

Gelişme 31: Rochester Hills'deki bir camiye, Cuma akşam namazını takiben içeride cemaat üyeleri ile çocuklarının olduğu sırada bir şahıs tarafından saldırı düzenlenmiştir. Olayda, saldırganın bilinmeyen bir cisimle camları kırdığı kaydedilmiştir.⁸⁴

Gelişme 32: 12 Ekim günü, Tacoma İslam Merkezi'nde (Islamic Center of Tacoma) namaz başladığı sırada şüpheli bir yangın çıkmıştır. Yangın çıktığında içeride olan insanlar, güvenli bir şekilde camiyi terk etmiştir. Saldırıya binaen 26 Ekim'de kundakçı tutuklanmıştır.⁸⁵

Gelişme 33: 19 Ekim sabahının erken saatlerinde, bir şahıs Bloomington İslam Merkezi'ne (Islamic Center

⁸² <https://www.abdpost.com/atlanta-ucaginda-musulman-kadina-saldiri/77789/> (Erişim Tarihi: 12 Eylül 2021).

⁸³ <https://www.ensonhaber.com/dunya/abdde-musulman-mezarligina-saldiri-girisimi> (Erişim Tarihi: 06 Ekim 2021).

⁸⁴ <https://www.freep.com/story/news/local/michigan/oakland/2021/10/09/rochester-hills-mosque-vandalized-friday-night/6075226001/> (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2021).

⁸⁵ <https://www.usnews.com/news/best-states/washington/articles/2021-10-12/suspicious-fire-damages-islamic-center-of-tacoma> ; https://www.king5.com/article/news/crime/islamic-center-of-tacoma-arson-arrest/281-1f33b84c-5005-451e-8603-3c5dffdfacd3?utm_source=R%26I+Clips+%28Coalition%29&utm_campaign=84a69a369a-EMAIL_CAMPAIGN_2018_08_15_02_10_COPY_02&utm_medium=email&utm_term=0_3a915757be-84a69a369a-391883745 (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2021).

of Bloomington) gelerek Merkez'e ait birçok eşyayı tahrip etmiştir. Olayda büyük maddi zarar meydana geldiği kaydedilmiştir.⁸⁶

Gelişme 34: Bir kadın ve bir erkek saldırgan, Mountlake Terrace'daki Masjid Umar Al-Farooq isimli camiye girerek hırsızlık yapmak istemiştir. Aradıklarını bulamayan saldırganlar Kuran-ı Kerim ve seccade gibi dini eşyaları bir çöp poşetine doldurmuş ve dışarıda bulunan çöp kutusuna atmıştır.⁸⁷

Gelişme 35: ABD'de Los Angeles kentinde bir lokantada oturan bir Türk aile Ermeni bir çiftin saldırısına uğramıştır. Masada Ermeniler ile ilgili bir şey konuşulmadığını belirten aile üyesi: *"Kadın, babam ve arkadaşının Türkçe konuştuğunu duyunca hakaret etmiş. Olay polise intikal etti. Türk Konsolosluğu, sağ olsun, hemen ilgilendi. Avukatlar olaya dâhil oldu. Kaçan adamın plakasının fotoğrafını birisi çekmiş. Kaçan şahıs polis tarafından aranıyor. Çalışanlar bile babam ve arkadaşlarının olayda suçsuz olduklarını belirterek tanık olabileceklerini söyledi. Sadece Türk olduğumuz için başımıza bunlar geldi."* şeklinde ifade vermiştir.⁸⁸

Gelişme 36: New Jersey'de Ridgefield Memorial Lisesi'nde okuyan Müslüman öğrenci, öğretmenine ödevi-

⁸⁶ <https://www.wthr.com/article/news/crime/muslim-mosque-vandalism-islamic-center-of-bloomington-police-department-civil-rights-advocacy-group-cair/531-1a13aca9-01bd-4e74-b965-d065b6c4d5a5> (Erişim Tarihi: 19 Ekim 2021).

⁸⁷ <https://www.seattletimes.com/seattle-news/law-justice/mountlake-terrace-police-arrest-man-search-for-woman-in-mosque-burglary/> (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2021).

⁸⁸ <https://www.abdpost.com/los-angeles-ta-ermeniden-irkci-saldiri/81645/> (Erişim Tarihi: 24 Ekim 2021).

ni evde tamamlayıp tamamlayamayacağını sormuş ve bu soru üzerine, öğretmeni “biz teröristlerle pazarlık yapmıyoruz” diye karşılık vermiştir. Öğretmen, öğrencisine yaptığı terörist benzetmesi üzerine okul yönetimi tarafından açığa alınmıştır.⁸⁹

Gelişme 37: Virginia eyaletine bağlı Falls Church şehrinde, 3 Kasım 2021 tarihinde yapılan Amerikan idare sisteminde önem arz eden şeriflik makamını Türk kökenli Metin Ç. kazandı.⁹⁰

Gelişme 38: Cuma günü gece saatlerinde, San Francisco'nun en eski camisi addedilen Islamic Center of San Francisco'da bir saldırı meydana gelmiştir. Bir şahıs, camii cemaati hala içerideyken, bira şişesi atmak suretiyle caminin penceresini kırmıştır.⁹¹

Resim 8: San Francisco'daki caminin kırılan camı

⁸⁹ Öğrenciyi terörist benzetmesi yapan öğretmen açığa alındı - Son Dakika Haberleri (trthaber.com) (Erişim Tarihi: 26 Ekim 2021).

⁹⁰ <https://www.abdpost.com/amerika-ya-turk-serif/82650/> (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2021).

⁹¹ <https://www.sacbee.com/news/nation-world/national/article255845341.html> (Erişim Tarihi: 12 Kasım 2021).

Gelişme 39: Cumhuriyetçi Lauren Bobert, Müslüman milletvekili İlhan Omar'a terörist benzetmesinde bulunmuştur. Bunun üzerine, Bobert ile telefonda görüşen Omar, kendisinden özür dilenmediğini ve telefon görüşmesinin ardından hakaret ve ölüm tehdidi içeren bir ses kaydı aldığını iddia etmiştir.⁹²

Vaka Analizi: Ermeni Grup ve Türk Aile Lokantası⁹³

Kaliforniyalı olan William S., 2020 yılında Türk bir aileye ait bir lokantada Türk karşıtı hakaretlerde bulunmuştur. Sanık, beş kurbana sandalye fırlatıp, onları öldürmekle tehdit etmiştir. Sanık, hakkındaki federal düzeydeki suçlamaları, komplo ve nefret suçu suçlamalarını, 08.09.2021 tarihinde kabul etmiştir.

Uyuşmazlığın temelinde Türkiye'nin Ermenistan ile olan sınır ihtilafında Azerbaycan'a verdiği destek yatmaktadır. Eylül 2020'de Ermeni ve Azeri askeri güçleri arasında çıkan çatışma sonrasında ABD başta olmak üzere dünya çapında Türk ve Ermeni toplulukları arasındaki gerilimler tırmanmıştır. Los Angeles County'de Ermeni ve Türk kökenli kişileri karşı karşıya getiren çok sayıda protesto ve karşı protesto düzenlenmiştir.

İtiraf pazarlığı sonucu, 4 Kasım 2020'de Ermeni asıllı Amerikalı William S., "Türk avına çıkmayı" planladığını belirten bir mesaj gönderdiğini beyan etmiştir. Günün ilerleyen

⁹² <https://www.abdpost.com/amerika-da-omar-a-olum-tehditli-ses-kaydi/85122/> (Erişim Tarihi: 02.12.2021).

⁹³ Press Release 21-844. <https://www.justice.gov/opa/pr/california-man-agrees-plead-guilty-federal-hate-crime-case-attacking-family-owned-restaurant> (Erişim Tarihi: 18.12.2021).

saatlerinde William S., Tujung'a'dan sanık Harutyun Harry C. ve diğer Ermeni-Amerikalılarla, Türkiye'nin Ermenilere yönelik saldırganlığını protesto etmek, Türkiye'yi hor gördüklerini ifade etmek ve Ermenistan'a desteklerini göstermek için bir araya gelmiştir.

William S., Harutyun Harry C. ve diğer Ermeni-Amerikalılar daha sonra aileye ait restorana gitmiş, burada William S. ve Harutyun Harry C. restorana baskın yaparak restoranın içindeki kurbanlara saldırmıştır. Saldırı sırasında maske takan William S. ve Harutyun Harry C., Türk halkı hakkında aşağılayıcı hakaretlerde bulunurken kurbanlara sandalye fırlatmıştır. Bu saldırıda yaralanan beş kurbandan dördü Türk kökenlidir. Sanıklardan biri, "Sizi öldürmeye geldik! Sizi öldüreceğiz!" şeklinde tehditler savurarak suçu sübuta erdirmiştir.

Saldırı sırasında çok sayıda kurban yaralanmış ve lokanta yağmalanmıştır. Yağma sonucunda 20.000 Amerikan Doları'ndan fazla zarar olduğu tespit edilmiş ve lokanta geçici bir süreliğine kapatılmıştır. Bu durum, oluşan maddi hasarın yanı sıra, mağdurların daha fazla gelir kaybına sebep olmuştur. Stepanyan kabul etmiş olduğu federal suçlardan ötürü 15 yıl hapis cezasına mahkum edilmiştir.

2. Kanada

Bu alt bölümde, Kanada'daki temel hak ve özgürlükler, eğitim hakkı, seyahat özgürlüğü, çalışma ve sosyal güvenlik hakları, mülkiyet ve miras hakları, hak arama hürriyeti, siyasal haklar ve siyasi katılım olmak üzere 6 başlık altında var olan kanunlarla atıfla olumlu ve olumsuz örnekler üzerinden değerlendirilmiştir.

2.1. Eğitim Hakkı

1982 tarihli Kanada Haklar ve Özgürlükler Şartı'nın (*Canadian Charter of Rights and Freedoms, 1982*) 29. Bölümü uyarınca, ülkede yaşayan tüm vatandaşlar ve yabancılar, din ve ırk ayrımı gözetilmeksizin eğitim hakkından eşit bir biçimde yararlanabilmektedir. 1867 tarihli Kanada Anayasası'nın (*Constitution Act, 1867*) 93. Bölümü, eğitim hakkının Anayasal bir hak olarak görülse de, eyaletlere kendi mevzuatlarına göre eğitime erişimi ve içeriğini düzenleyebilme yetkisi vermektedir.

Taranan verilerde eğitim hakkına ilişkin olarak Kanada'da iki gelişme kayda geçirilmiştir:

Gelişme 40: Ontario'da Kanada Müslümanlar Birliği öğretmenlerin ve öğrencilerin sahip olabileceği Müslüman karşıtı önyargıları ele almaya yardımcı olmak için üç kurs, dört atölye çalışması ve altı saatlik eğitim videoları içeren bir web sitesi oluşturmuştur. 2021'de Müslümanlara karşı gerçekleşen saldırıların ardından okullarda oluşabilecek islamofobi ile mücadele amacı ile oluşturulan bu çevrimiçi eğitim planı Kanada hükümeti tarafından desteklenmektedir.⁹⁴

Gelişme 41: Kanada'nın Ontario eyaletinde orta dereceli okulların ders kitaplarında İslam ve Hz. Muhammed ile ilgili kullanılan "*Muhammed bir mağaranın içinde Kuran yazdı. Allah'ın bu mağaraya gelip Muhammed ile konuştuğuna ve Muhammed'in yazdıklarının Kuran olduğuna inanılıyor. Muhammed asker bir adamdı. Müs-*

⁹⁴ https://beta.ctvnews.ca/local/toronto/2021/12/2/1_5690376.html (Erişim Tarihi: 28.01.2022).

lüman dinine bakarken buna dikkat etmek önemlidir” ifadeleri Müslümanları harekete geçirdi. Kanada Müslümanları Ulusal Konseyi (National Council of Canadian Muslims, NCCM), bu ifadelerin yanlış ve oryantalist olduğunu belirterek Ontario Eyalet Eğitim Bakanı Stephen Lecce'den yanlışın düzeltilmesini istedi.⁹⁵

2.2. Seyahat Özgürlüğü

1982 tarihli Kanada Haklar ve Özgürlükler Şartı (*Canadian Charter of Rights and Freedoms, 1982*)'nın 6. Bölümü uyarınca, vatandaşlar ve yabancıların seyahat özgürlüğü bulunmaktadır. Ancak, 1976 tarihli Göçmenlik Yasası (*Immigration Act, 1976*), ulusal güvenlik sebebiyle yabancıların ülkeye girmesine ya da ülkede bulunan yabancıların sınır dışı edilebilmesini hükmetmektedir.

Taranan verilerde seyahat özgürlüğüne ilişkin olarak Kanada'da Türk ve Müslüman azınlığa yönelik olarak 2021 yılı içerisinde olumlu ya da olumsuz bir gelişme kayda geçirilmemiştir.

2.3. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Hakkı

1985 tarihli Kanada İnsan Hakları Yasası (*The Canadian Human Rights Act*) uyarınca vatandaşlar ve yabancılar arasında çalışma ve sosyal güvenlik hakkı bağlamında eşitlik gözetilmiştir. İlgili mevzuat gereği, ayrımcılık federal düzeyde yasaklanmıştır.

Taranan verilerde çalışma ve sosyal güvenlik hakkına ilişkin olarak Kanada'da bir olumsuz gelişme kayda geçirilmiştir:

⁹⁵ <https://havadis.at/haber/kanadali-muslumanlar-ders-kitaplarindaki-islam-diniyle-iligili-skandal-ifadelerin-duzeltilmesini-istedi-h18899.html> (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

Gelişme 42: Quebec eyaletinde bulunan Chelsea İlköğretim Okulunda çalışan Müslüman bir öğretmen, başörtüsü takması nedeniyle görevden alınmıştır. Görevden alma dayanağı olarak, 21 Haziran 2019 tarihli Bill-21 Yasası'nın kamuda çalışan kişilerin işyerlerinde dini simgeler kullanmasını yasaklayan maddesi gerekçe gösterilmiştir.⁹⁶

2.4. Mülkiyet ve Miras Hakkı

Kanada Mülkiyet hakkı kutsal kabul edilmekte ve korunmaktadır. 1982 tarihli Kanada Haklar ve Özgürlükler Şartı (*Canadian Charter of Rights and Freedoms, 1982*) uyarınca, vatandaşlar ve yabancıların mülkiyet hakkı vardır. Mülkiyet hakkının korunmasına ilişkin olarak Kanada vatandaşları ve yabancılar arasında bir ayırım gözetilmemektedir.

Taranan verilerde mülkiyet ve miras hakkına ilişkin olarak Kanada'da bir olumsuz gelişme kayda geçirilmiştir:

Gelişme 43: Kanada Başbakanı Justin Trudeau, yeniden seçilmesi durumunda yabancıların ev almasına iki yıl yasak getireceğini açıklamıştır.⁹⁷

2.5. Hak Arama Hürriyeti

1982 tarihli Kanada Haklar ve Özgürlükler Şartı (*Canadian Charter of Rights and Freedoms, 1982*)'nın 24. Bölümü uyarınca, herkes hak arama hürriyetine sahiptir. Hak arama hürriyeti

⁹⁶ Kanada'da Müslüman öğretmenin işine başörtüsü nedeniyle son verildi (aa.com.tr) (Erişim Tarihi: 09.12.2021).

⁹⁷ Justin Trudeau: Yeniden seçilirsem yabancılara ev satışını yasaklayacağım (ensonhaber.com) (Erişim Tarihi: 25.08.2021).

anayasal korumayı haiz olduğu için vatandaş ve yabancı arasında ayırım gözetilmemiştir.

Taranan verilerde hak arama hürriyetine ilişkin olarak kayda geçirilen Kanada'da iki olumlu, bir olumsuz gelişme ve bir vaka analizi sunulmuştur:

Gelişme 44: Hamilton kentinde, sokakta yürürken silahlı saldırıya uğrayan Irak kökenli Müslüman gencine doğru müdahale yapmayarak ölüme terk eden ilk yardım görevlileri, çıkarıldıkları mahkeme tarafından suçlu bulundu.⁹⁸

Gelişme 45: Kanada'da 2017'de evinde kriz geçiren oğulları Koray Kevin Ç. için polis çağıran Cesur Ç., polislerin oğlu sakinleşmesine rağmen çocuğuna aşırı şiddet uyguladığını ve ölümüne sebep olduğunu belirtti. Aile açtığı hukuk mücadelesini dört yıl sonra kazandı.⁹⁹

Gelişme 46: Toronto kentinde şizofreni hastası Pakistan asıllı bir Müslüman olan Ejaz C.'yi öldüren polis memurunun, hakkında açılan soruşturma sonunda suçsuz olduğuna karar verildi.¹⁰⁰

⁹⁸ <https://www.ensonhaber.com/dunya/kanadada-musulman-genci-olumenterk-eden-ilk-yardim-gorevlileri-suclu-bulundu>; <https://www.cbc.ca/news/canada/hamilton/yosif-al-hasnawi-laid-to-rest-samaritan-hamilton-teen-1.4464589> (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

⁹⁹ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kanadada-oglu-polis-siddetiyle-kaybeden-cesur-celik-yasadiklarini-aaya-anlatti/2273064> (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

¹⁰⁰ <https://www.ensonhaber.com/dunya/kanadada-62-yasindaki-hastamusulmani-olduren-polis-sucsuz-bulundu> (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

Vaka Analizi: Paramount Fine Foods & Johnston¹⁰¹

Kanada'nın Calgary kentinde Belediye Başkan adayı olan Johnston, bir çevrimiçi platformda podcast yayınları ile halka seslenmektedir. Bu yayınlarda Mohamad F. ve şirketi P. Fine Foods hakkında 2017 ve 2018 yıllarında kullanılan ifadeler nedeniyle dava açılmıştır. Johnston aleyhine açılan davalar 2021 yılında sonuçlanmıştır.

2018 yılında yapılan yayınlarda lokantada sadece İslami toplantıların yapıldığı vurgulanmış ve Mohamad F.'nin "ırkçı bir lokanta sahibi" "ekonomik bir terörist" ve "terör örgütlerinin para sağlayıcısı" olduğu yönünde beyanlarda bulunulmuştur. Mahkeme, İslamofobik olan bu açıklamaların dayanağının olmadığını belirtmiş ve müeyyidesinin para cezası olduğuna hükmetmiştir. Keza sonrasında Johnston, nefreti yaymak için çevrimiçi platformlarda Kanadalı Müslümanları "terörist", "terörist pislikler", "ırkçı terörist pislikler" ve "Naziler" olarak adlandırmıştır. Johnston, İslam'ı "medeni olmayan çöp" olarak tanımlamıştır. Johnston, defalarca Müslümanları "tecavüzcü" olarak nitelendirmiş ve Müslüman göçmenlerin cinsel yolla bulaşan hastalıkları Kanada'ya getirdiğine ilişkin beyanlarda bulunmuştur. Mohamad F. hakkında "bebek katili" ve "terörist" ibareleriyle nefret söylemlerinde bulunduğu gerekçesiyle hakaret suçunu işlediğine hükmedilmiştir.

13 Mayıs 2019 tarihli kararda Johnston davacılara hakaret etmekten sorumlu tutulmuş ve maddi tazminat olarak 2,5 milyon Kanada Doları para cezasına çarptırılmıştır. Keza yapmış olduğu haksız ithamların men'i için ihtiyati tedbir kararı verilmiştir.

¹⁰¹ CV-17-580326 numaralı ve 04.10.2021 tarihli karar.

2.6. Siyasal Haklar ve Siyasi Katılım

1982 tarihli Kanada Haklar ve Özgürlükler Şartı'nın (*Canadian Charter of Rights and Freedoms, 1982*) 24. Bölümü uyarınca, herkes siyasal hak ve özgürlüklere sahiptir. Anayasal bir hak olan siyasal hak ve özgürlükler açısından vatandaş ve yabancı arasında bir ayırım gözetilmemiştir.

Taranan verilerde siyasi hak ve özgürlüklere ilişkin olarak Kanada'da bir olumlu ve bir olumsuz gelişme kayda geçirilmiştir:

Gelişme 47: Marc Garneau'nun ayrılmasıyla boşalan Ulaştırma Bakanlığı görevine Kanada Başbakanı Trudeau'nun Parlamento Sekreteri olarak görev yapan Toronto Milletvekili Omar Alghabra getirildi. Suudi Arabistan doğumlu Omar Alghabra, Somali asıllı Aile, Çocuk ve Sosyal Gelişim Bakanı Ahmed Hussen ile Afganistan asıllı Kadının Statüsü Bakanı Meryem Monsef'den sonra kabineye giren üçüncü Müslüman Bakan oldu.¹⁰²

Gelişme 48: Cambridge'deki Baitul Kareem Camisi saldırganlar tarafından tahrip edilmiş ve caminin içindeki birçok eşya çalınmıştır. Camide on binlerce dolarlık zarar meydana geldiğini ifade eden yetkililer olayı “nefret eylemi” olarak tanımlamaktadır.¹⁰³

¹⁰² <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kanada-basbakani-trudeau-degistirdigi-salbinesine-bir-musulman-bakan-daha-ekledi/2107921> (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

¹⁰³ <https://www.cbc.ca/news/canada/kitchener-waterloo/cambridge-mosque-vandalism-act-of-hate-1.6103840> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2021).

Resim 9: Baitul Kareem Camisine yapılan saldırı sonrası

Gelişme 49: ABD’den sonra Kanada da, ABD Kongre Binası’na yapılan baskında çok konuşulan radikal sağcı Proud Boys’u (Gururlu Çocuklar) terör örgütü listesine aldı.¹⁰⁴ *Toronto Star* gazetesinin haberine göre, ırkçılık karşıtı gruplar, bir süredir aşırı sağcı ve ırkçı grupların terör listesine alınması için hükümete baskı yapıyor. Kamu Güvenliği Bakanı Bill Blair’in ofisinden yapılan açıklamada, aşırı sağcı gruplardan birinin en kısa zamanda terör örgütü olarak tanınacağı kaydedildi. Kanada’nın tanıdığı terör örgütleri listesinin genişlemesi durumunda nefret karşıtı gruplar ülkede Neo-nazi yanlısı “Atomwaffen ve O9A” ile beyaz üstünlüğüne dayalı ırkçı ideolojiye sahip “The Base” gruplarının bu listeye girmesini savunuyor.¹⁰⁵

¹⁰⁴ <https://www.haber7.com/dunya/haber/3061679-kanada-proud-boysu-teror-orgutu-listesine-aldi> (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

¹⁰⁵ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kanadada-neonazi-gruplarin-teror-orgutu-olarak-taninmasi.gundemde/2125848> (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

Gelişme 50: Quebec City kentindeki Quebec İslami Kültür Merkezi Camisi'ne 2017 yılında otomatik silahlarla saldıran Alexandre B., yatsı namazı kılmakta olan cemaatin üzerine ateş açmış ve 6 kişiyi öldürüp 5 kişiyi yaralamıştı. Olaydan sonra yakalanan saldırgan, suçunu itiraf etmiş ve yargılama sonunda ömür boyu hapse mahkum edilmiştir. Kanada Federal Hükümeti, 2017 yılında Quebec City kentinde düzenlenen cami saldırısında hayatını kaybedenleri onurlandırmak ve hayatta kalanlarla dayanışmayı ifade etmek için, 29 Ocak'ın bundan böyle ulusal anma günü olmasına karar verildiğini duyurdu.¹⁰⁶

Gelişme 51: “Katmanlı Şüphe Altında: Müslümanların Liderliğindeki Hayır Kurumlarının Kanada Vergi İdaresi Denetimlerinin İncelenmesi” başlıklı 94 sayfalık rapor, Toronto Üniversitesi İslami Araştırmalar Enstitüsünden Prof. Enver Emon ve Kanada Müslümanları Ulusal Konseyi üyesi Dr. Nadia Hasan tarafından hazırlandı. Raporda, Kanada'da yaşayan Müslümanların kurduğu hayır kurumlarını hedef alan orantısız vergi denetimleri hakkındaki endişeler gündeme getirilerek, denetimlerin nedeni, bu kuruluşların nasıl seçildiği, denetleme sıklığı ve gerekçeleriyle ilgili sorunlar masaya yatırıldı.¹⁰⁷

¹⁰⁶ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kanada-hukumeti-29-ocak-i-quebec-city-cami-saldirisi-ulusal-anma-gunu-ilan-etti/2126786> (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

¹⁰⁷ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kanadadaki-musulman-yardim-kuruluslari-uzerindeki-devlet-baskisi-rapor-haline-getirildi/2192037> Rapor linki: <https://uploads-ssl.webflow.com/6014cdeca65f7f2af7e18187/>

Gelişme 52: Kanadalı Müslüman eski istihbaratçı Etiyopya doğumlu Huda M., 15 yıl görev yaptığı Kanada Güvenlik İstihbarat Servisinde sistematik ırkçılıkla karşı karşıya kaldığını ve dini hakkında sorguya çekilerek Kanada için sürekli olarak tehdit olarak algılandığını ifade etti.¹⁰⁸

Gelişme 53: Merkezi Kanada'nın başkenti Ottawa'da bulunan Uluslararası Sivil Özgürlükler İzleme Grubu, Kanada Hükümeti'ne çağrıda bulunarak, Gelir İdaresi tarafından Müslümanlara ait hayır kurumlarına yönelik ön yargılı denetimlerin durdurulmasını istedi. Grup tarafından Kanada Başbakanı Justin Trudeau'ya hitaben hazırlanan ve şu ana kadar 130 sivil toplum kuruluşunun da imza koyduğu açık mektupta, Müslümanlara ait hayır kurumlarını, sırf dini aidyetlerinden dolayı terörün finansmanı şüphesiyle hedef almanın "İslamofobik" ve ön yargılı olduğuna dikkat çekildi.¹⁰⁹

Gelişme 54: İslam düşmanlığına örnek saldırılardan birine bu kez Kanada sahne oldu. Nefret söylemleri paylaşan bir grup, Pakistanlı Müslüman göçmeni önce bıçakladı, ardından sakalını zorla kesti.¹¹⁰

605eb346228ce9b6dc2ec41c_Under_Layered_Suspicion_ExecSummary EN_Mar2021.pdf (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

¹⁰⁸ <https://www.dunyabulteni.net/kuzey-amerika/musluman-eski-istihbaratcidan-irkcilik-aciklamasi-h503825.html> - <https://capitalcurrent.ca/first-time-ottawa-south-ndp-candidate-fights-for-an-equitable-canada/> (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

¹⁰⁹ <https://perspektif.eu/2021/06/25/muslumanlarin-hayir-kurumlarini-on-yargili-denetimlerle-hedef-aliniyor/> (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

¹¹⁰ <https://www.aksam.com.tr/dunya/islamofobi-bu-kez-kanadada-bicaklayip-sakalini-kestiler/haber-1185266> (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

Gelişme 55: Kanada Gelir İdaresi'nin, Müslümanlara ait hayır kurumlarını uygunsuz gerekçelerle ve baskıcı bir şekilde denetime alması üzerine Müslüman hayır kurumlarından gelen şikâyetler artmıştır. Bu şikâyetler sonucunda, Kanada Vergi Mükellefleri Ombudsmanı François B., Kanada Gelir İdaresi hakkında soruşturma açmıştır.¹¹¹

Gelişme 56: Özellikle Edmonton ve Calgary kentlerinde başörtülü Afrika kökenli kadınlara dair taciz vakalarının artmasının ardından, Kanada Müslümanları Ulusal Konseyi (NCCM) Edmonton Kent Meclisi'ne bir önerge sunma kararı almıştı. Kamusal alanda tacizle ilgili yönetmeliklerin yeniden incelenmesi için verilen bu önerge, Edmonton Kent Meclisi tarafından kabul edildi.¹¹²

Gelişme 57: Scarborough Camii'ne giren saldırganlar, Kuran-ı Kerim ve diğer dini eşyaları yerlere atmış ve bağış kutuları parçaladıktan sonra ofisi yağmalamıştır.¹¹³

Gelişme 58: Ottawa'da, 62 yaşındaki şahıs, yolda yürüyen başörtülü bir kadının başörtüsünü çekerek kaçmıştır. Olayı müteakiben yakalanan 62 yaşındaki kadının nefret suçları kapsamında yargılanacağı belirtilmiştir.¹¹⁴

¹¹¹ <https://perspektif.eu/2021/08/08/kanada-gelir-idaresine-sorusturma/> (Erişim Tarihi: 08 Ağustos 2021).

¹¹² <https://perspektif.eu/2021/04/14/kanadali-musulmanlardan-sokaktacize-karsi-onerge/> (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

¹¹³ <https://toronto.ctvnews.ca/police-investigate-mosque-vandalized-in-scarborough-multiple-break-ins-1.5557091> (Erişim Tarihi: 22 Ağustos 2021).

¹¹⁴ <https://ottawa.ctvnews.ca/woman-facing-hate-motivated-assault-charges-in-hijab-pulling-attack-1.5637744> (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2021).

Gelişme 59: Hamilton kentinde meydana gelen olayda, bir adam aracını otoparkta yürüyen başörtülü anne ile kızının üzerine sürmüştür. Adamdan kaçarak çalılıklara saklanan anne ile kızı, daha sonra adamın on-larını bulup ölümle tehdit ettiğini söylemişlerdir.¹¹⁵

Gelişme 60: London kentinde kaldırımında yürüyen Pakistan asıllı Kanadalı ailenin üzerinden kamyoneti ile geçen saldırgan, 4 kişinin ölümüne ve bir kişinin ağır yaralanmasına neden oldu. Polis tarafından yapılan açıklamada, saldırının planlanmış bir nefret suçu olduğu belirtildi. Dedektif Paul W., kurbanların İslami inançları nedeniyle hedef alındığını düşündüklerini ifade etti.¹¹⁶ Kanada'nın London kentinde araçlı saldırı sonucunda hayatını kaybeden aynı aileden dört kişi için anma töreni düzenlendi. Törene Kanada Başbakanı Justin Trudeau ve Kanada siyasetinin önemli isimleri katıldı.¹¹⁷ Kanada Başbakanı Justin Trudeau, Ontario'da aynı aileden 4 Müslümanın öldürüldüğü minibüslü saldırıyı terör saldırısı olarak nitelendirdi.¹¹⁸ London kentinde 6 Haziran gecesi yaşanan bu terör saldırısının ardından, Kanada'da faaliyet gösteren Müslüman sivil toplum ku-

¹¹⁵ <https://www.ensonhaber.com/dunya/kanadada-musulman-aileye-islamofobik-saldiri> (Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2021).

¹¹⁶ <https://www.reuters.com/world/americas/four-killed-by-car-were-victims-anti-islamic-hate-crime-canada-police-2021-06-07/> (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

¹¹⁷ <https://www.dunyabulteni.net/kuzey-amerika/kanadada-teror-saldirisina-kurban-giden-aile-icin-anma-toreni-h502056.html> (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

¹¹⁸ <https://www.timeturk.com/dunya/trudeau-dan-minibuslu-saldiri-aciklamasi/haber-1688892> (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

ruluşları, Başbakan Justin Trudeau'dan İslamofobi ile mücadelede alınacak önlemlerin belirlenmesi için zirve düzenlenmesini talep etti.¹¹⁹

Vaka Analizi: Edmonton'da İslam Karşıtı Saldırıları¹²⁰

Edmonton'da çoğu Müslüman kadınları hedef alan bir dizi nefret saldırısı geçtiğimiz yıl meydana gelmiştir. Altı aylık bir süre içinde, otoparklarda, yolda, toplu taşımada gerçekleşen olayların dokuzu polise bildirilmiş ve yedisi suçlama ile sonuçlanmıştır. Özellikle St. Albert'te gerçekleşen ve infial uyandıran saldırının ardından yüzlerce kişi, şiddeti kınamak için Edmonton Churchill Meydanı'nda toplanmıştır. Yeni seçilen belediye başkanı Amarjeet Sobi, bu sorunun "birinci önceliği" olduğunu dile getirmiştir.

Mevcut şiddet dalgası 8 Aralık 2020'de Southgate Center alışveriş merkezinin dışında bir adamın arabalarında oturan başörtülü bir anne ve kızına yaklaşmasıyla başlamıştır. Polise göre, adam ırkçı biçimde bağırarak aracın camını yumruklamış ve ardından kaçan kadınlardan birisine saldırmıştır. Saldırganın yardım etmeye çalışanlarca itilerek uzaklaştırıldığı belirtilmiştir. İddiaya göre şahıs "Ülkenize geri dönün!" ve "Seni öldüreceğim!" gibi sözler sarf etmiştir. Saldırı, alışveriş merkezi müşterilerinin araya girmesiyle sona ermiştir.

¹¹⁹ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kanadali-musulman-stk-lerden-basbakan-trudeau-ya-islamofobi-ile-mucadele-icin-zirve-duzenlemesi-cagrısı/2269919> (Erişim Tarihi: 22.10.2021).

¹²⁰ <https://edmontonjournal.com/news/local-news/a-string-of-hate-motivated-attacks-muslim-women-in-edmonton-reveals-a-complicated-history> (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2021).

Olayı müteakip benzer saldırılar da gündeme gelmiştir. Southgate'deki saldırıdan günler sonra, başörtüsü takan 23 yaşındaki Afrika kökenli bir kadın, yakındaki bir toplu taşıma merkezinde, alışveriş torbasını sallayan ve iddiaya göre ırkçı hakaretler yağdıran bir kadın tarafından tehdit edilmiştir. Olayın sonrasındaki gün, yine bir Afrika kökenli adam evinin bahçesinde bir yabancı tarafından saldırıya uğramıştır. 3 Şubat günü Alberta Üniversitesi Transit Merkezi yakınında iki kadın saldırıya uğramıştır. Ardından Century Park'ta bir saldırı meydana gelmiştir. Nisan ayı içerisinde bir sürücünün ailesiyle birlikte seyahat eden tesettürlü bir kadına saygısız hareketler yapması gerekçesiyle meydana gelen bir trafik kazası olduğu kaydedilmiştir. Bütün bunları Kanada tarihindeki İslamofobik şiddetin en korkunç örneklerinden biri olan Ontario'daki vaka izlemiştir. Pakistanlı-Kanadalı bir aileye çarpan kamyon 9 yaşındaki bir çocuk dışında herkesi öldürdü. Bu olaydan bir süre sonra Alberta'da iki kadın daha saldırıya uğramıştır. 20'li yaşlarındaki Irak asıllı kadınlar, St. Albert parkında yürürlerken yüzünde maske olan bir adamın kendilerine ırkçı hakaretler yağdırdığını polise söylemiştir. İddiaya göre, saldırgan kız kardeşlerden birini başörtüsünden yakalayıp yere atarak bayıltmıştır. Daha sonra ikinci kadını da itmiş ve boğazına bir bıçak dayamıştır.

Tüm bu saldırılar Edmonton'daki Müslüman toplumu rahatsız etmiştir. Kadınlar kendilerini kuşatılmış hissettiklerini anlatmış ve bazı camilerde nefsi müdafaa dersleri verilmeye başlanmıştır. Saldırılar arkasında yatan motivasyon İslamofobi olmasına karşın tetikleyen unsurlar belirsiz kalmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada ABD ve Kanada'da Müslümanlara ve Türklerle yönelik 2021 yılında kaydedilen dini ve etnik temelli nefret söylemi ve nefret suçu içeren olaylar ve ögeler derlenmiştir. Benzer şekilde, önümüzdeki yıllarda da bu konunun takibinin yapılması düzenli ve uzun dönemli veri toplanması açısından önemlidir. Anayasal düzene ve çeşitli koruma mekanizmalarına rağmen, Kuzey Amerika'da ayrımcılık, İslam karşıtlığı ve bazı eyaletlerde Türkleri hedef alan nefret suçlarının görülmekte olduğu aşikardır. Bu durumun önüne geçebilmek amacıyla, hem bireylere hem yargı sistemine hem de kurumlara önemli görevler düşmektedir. Yurtdışında yaşayan Türklerin ve Türk diaspora üyelerinin, içinde buldukları ülkenin farklı uygulamalarını, vatandaşlarına ve göçmen gruplara sağladığı hak ve özgürlükler alanını iyi bilmeleri gerekmektedir. Nefret söylemi ve ayrımcılık içeren herhangi bir sorunla karşılaştıklarında, ilk olarak akıllı telefonlar aracılığıyla da kolayca ve güvenle başvuracakları Türkiye'de devlet teşkilatı içinde bir birim oluşturulmalı ve kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.

Ayrımcılığa ve nefret suçlarına karşı mücadelede, ABD ve Kanada'daki politika uygulayıcılar ve polis memurları hizmet içi eğitimlere katılmalı ve bu konuda farkındalık yaratılmalıdır. İnsan hakları alanında çeşitli eğitim programları, öncelikle toplumun en küçük birimi olan ailede başlamalı ve tüm öğrenim süresi boyunca devam edilmelidir. Toplumun her kesimi, nefret propagandacıları tarafından kullanılan çeşitli nefret sembolleri ve söylemler üzerinden nefret suçunu teşvik eden ifadeleri tanıyıp yetkili mercilere haber verme konusunda desteklenmelidir.

Nefret propagandası ve nefret suçunun sonuçlarından biri de, mağdurun içinde yaşadığı toplumdan izole edilmesidir. Esasen mağdurun toplumdan soyutlanmasından ziyade toplumla bütünleşik hale getirilmesi gerekmektedir. Zira, “Birine yapılan saldırı hepimize yapılan saldırıdır.” demek toplumsal farkındalık ve koalisyon oluşturma açısından suça teşvik eden düşüncenin önüne geçebilir. Bu durum, sadece farkındalığı artırmakla kalmaz; aynı zamanda toplumsal işbirliğini de artırır, korkuyu azaltır, ırkçılık ve nefrete karşı mücadelede güvenliği ve dayanışmayı teşvik eder. Farklı geçmişlere sahip insanlar birlikte çalıştıklarında, birbirleri hakkında daha fazla şey öğrenirler. Böylece, önyargı azalır; anlayış, birlik ve sosyal uyum daha hızlı sağlanmış olur.

ABD ve Kanada’da nefret suçu ve ayrımcılık bağlamındaki müeyyidelerin hapis cezasına kadar ağır sonuçlarının olmasının yanında mağdurun adalete erişiminin kolaylaştırılması sağlanabilir. Örneğin, Adalet Bakanlığı tarafından açılacak davalar harçtan muaf tutulmalıdır. Barolar bu suça maruz kalanlara karşı ücretsiz savunma desteği sunmalıdır. Suçun konusu olan davalarda mümkün olduğunca ispat yükümlülüğünün ters çevrilmesi yönünde tavsiyelerde bulunulmalıdır.

Kuzey Amerika’daki Türk diasporik kimliği farklılaşmaktadır. İkinci nesillerin varlığı kadar, daha farklı sosyo-kültürel göstergelere sahip kişiler, Amerika’daki Türk göçmen profilini çeşitlendirmiştir. Dini ve etnik köken üzerinden yürütülen İslam karşıtlığı ve Türk düşmanlığına karşı sivil toplumun ve derneklerin rolü yadsınamaz. Ancak, aradan geçen bunca yıla rağmen, ABD’de faaliyet gösteren Türk Amerikan derneklerinin durumu pek de iç açıcı değildir. Birlikte hareket eden ve

aktif çalışan Ermeni ve Rum lobisine son yıllarda Yahudi lobisi ve hatta Pakistan/Müslüman karşıtlığından beslenen bir kimlik oluşturan bazı Hintli Amerikalı gruplar da eklenmiştir. Türk vatandaşı olmakla birlikte, Türkiye karşıtı faaliyetler yürüten gruplar da düşünüldüğünde, Türkiye'nin pozisyonu daha da zora girebilmektedir. Örnek vakalardan da görüleceği gibi, Ermeni-Rum lobisi ve diaspora kuruluşları, sosyal medya hesaplarından Türk işletmelerini karalayıcı ifadeler kullanmaktan, sözlü ve fiziksel saldırılara girişmekten çekinmemektedirler. Yukarı Karabağ zaferinden sonra, başarısızlığı sindiremeyen ve Türkiye ile normalleşme sürecini istemeyen Ermeni diaspora grupları daha fazla şiddete başvurmaya başlamıştır. Türkleri ötekileştiren bu şiddet ve nefret söyleminin kendi grupları içinde yayılmakta olduğu gözlemlenmektedir.

Bu alanda, ABD'de CAIR (Amerikan İslam İlişkileri Konseyi) ve USCMO (ABD Müslüman Örgütler Konseyi),¹²¹ Kanada'da NCCM (Kanada Müslümanları Ulusal Konseyi) National Council of Canadian Muslims) gibi çatı kuruluşlarla, sadece İslam karşıtlığı ve Müslümanlara yönelik nefret suçları alanında değil, etnisite ve milliyet üzerinden yapılan ayrımcılık ve nefret söylemi temelinde sistematik veri toplanması konusunda işbirliği yapılmalıdır.

¹²¹ Detaylı bilgi için bkz. <https://uscma.org>.

Kaynakça

- Ahmed, F. (1993). *Turks in America: The Ottoman Turks' Immigrant Experience*. CT: Columbia International Press.
- Akçapar, Ş. K. (2009). *Turkish highly skilled migration to the united states: New findings and policy recommendations*. İstanbul: MiReKoc Research Projects 2005-2006.
- Akçapar, Ş. K. (2012). *Turkish immigrants in Western Europe and North America: Immigration and political mobilization*. NY: Routledge.
- Atagün, Ö. F. (2019). *AİHM kararları ışığında nefret suçu*. <https://www.omeratagun.com/files/aihm%20kararlar%c4%b1yla%20nefret%20sucu.pdf>
- Bali, R. (2004). *Anadolu'dan Yeni Dünyaya: Amerika'ya ilk göç eden Türklerin yaşam öyküleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Balibar, E. (2017). Bir yeni ırkçılık var mı? E. Balibar ve I. Wallerstein (Der.), *İrk, Ulus, Sınıf Belirsiz Kimlikler* içinde (ss. 27-40). İstanbul: Metis Yayınları.
- Binark, M. (2007). Yeni medya çalışmaları. M. Binark (Der.), *Yeni medya çalışmaları* içinde (s. 5-20). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Bjorgo, T. (1994). Legal reactions to racism: Law and practice in Scandinavia. Mark S. Hamm (Der.), *Hate crime: International perspectives on causes and control* içinde. Cincinnati: Anderson Publishing.
- Bowling, B. (1993). Racial harassment and the process of victimisation. *British Journal of Criminology*, 33(2), 231-250.
- Bureau of Justice Assistance. (1994). *A policymaker's guide to hate crimes*. <https://www.ojp.gov/pdffiles1/bja/162304.pdf>
- Chongatera, G. (2013). Hate-crime victimization and fear of hate crime among racially visible people in Canada: The role of income as a mediating factor. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 11(1), 44-64.

- Cohen-Almagor, R. (2011). Fighting hate and bigotry on the Internet. *Policy & Internet*, 3(3), 1-26.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.) İstanbul: Siyasal Kitabevi.
- Daghigh, J. ve Rahim, H. A. (2020). Representation of Muslim minorities in politicians' discourse: Jacinda Ardern vs. Donald Trump. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 40(2), 179-195.
- Day, R. J. (2018). *Multiculturalism and the history of Canadian diversity*. Toronto: University of Toronto Press.
- Demirbaş, T. (2017). Nefret söylemi ve nefret suçları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19(Özel sayı), 2693-2701.
- Di Carlo, L. (2008). Migration from Giresun to the United States: the role of regional identity. A. D. Balgamış, ve K. H. Karpaz (Der.), *Turkish migration to the United States: from Ottoman times to the present* içinde. Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Disha, I., Cavendish, J. C. ve King, R. D. (2011). Historical events and spaces of hate: Hate crimes against Arabs and Muslims in post-9/11 America. *Social Problems*, 58(1), 21-46.
- Durna, T., & Kubilay, Ç. (2010). Söylem kuramları ve eleştirel söylem çözümlemeleri. T. Durna (Der.), *Medyadan söylemler* içinde (ss. 47-84.). İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Esses, V.M. ve Gardner, R.C. (1996). Le multiculturalisme au Canada: Contexte et état actuel. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 28(3), 153-160. doi: 10.1037/h0084935
- FBI. (1994). *1994 Hate crime statistics*. Federal Bureau of Investigation. <https://ucr.fbi.gov/hate-crime/1994>
- FBI. (2001). *2001 Hate crime statistics*. Federal Bureau of Investigation. <https://ucr.fbi.gov/hate-crime/2001>

- FBI. (2020). *2020 Hate statistics*. Federal Bureau of Investigation. <https://www.fbi.gov/news/pressrel/press-releases/fbi-releases-updated-2020-hate-crime-statistics>
- Ferris, K. (1998). *New minister follows old steps. The Vancouver Mosaic*. <https://www.mosaicbc.org/wp-content/uploads/2016/10/1988-Summer.pdf>
- Foucault, M. (1971). Orders of discourse. *Social Science Information*, 10(2), 7-30.
- Foucault, M. (2004). *Felsefe sahnesi, seçme yazılar 5*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Goffman, E. (1963). *Stigma*. Londra: Penguin Pub.
- Grenier, E. (2016). *Muslim Canadians increasingly proud of and attached to Canada, survey suggests*. <https://www.cbc.ca/news/politics/grenier-muslim-canadians-environics-1.3551591>
- Halman, T.S. (1980). Turks. S. Thernstrom (Der.), *Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups* içinde (s. 992). Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University.
- Hamilton, G. (2013). *Quebec values charter sending tolerance, civilized discussion out the window*. <https://nationalpost.com/opinion/graeme-hamilton-quebec-values-charter-sending-tolerance-civilized-discussion-out-the-window>
- Janhevich, D. E. (2001). *Hate crime in Canada: An overview of issues and data sources*. Statistics Canada . <https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/catalogue/85-551-X>
- Karpat, K. (1985). The Ottoman emigration to America, 1860–1914. *International Journal of Middle East Studies*, 17(2), 175-209.
- Karpat, K. (2006). The Turks finally establish a community in the United States. *International Journal of Turkish Studies*, 12 (1&2), 167-186.

- Kayaalp, D. (2014). Educational inclusion/exclusion of Turkish immigrant youth in Vancouver, Canada: A critical analysis. *International Journal of Inclusive Education*, 18(7), 655-668.
- Kellner, D. (2004). Tabandan küreselleşme: Radikal demokratik bir teknopolitikaya doğru. M. Özbek (Der.), *Kamusal alan* içinde (ss. 715-735). İstanbul: Hil Yayınları.
- Kopytowska, M. ve Baider, F. (2017). From stereotypes and prejudice to verbal and physical violence: Hate speech in context. *Lodz Papers in Pragmatics*, 13(2), 133-152. doi:10.1515/lpp-2017-0008
- Kurtuluş, B. (1999). *Amerika Birleşik Devletleri'ne Türk Beyin Göçü*. İstanbul: Alfa.
- Kümbetoğlu, B. (2013). Göç çalışmalarında “nasıl” sorusu”. S. G. İhlamur-Öner ve N. A. Öner (Der.), *Küreselleşme çağında göç: Kavramlar, tartışmalar* içinde (ss. 49-85). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moreau, G. (2021). *Police-reported hate crimes in Canada, 2019*. Juristat. Canadian Centre for Justice Statistics. <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/85-002-x/2021001/article/00002-eng.htm>
- Morgan, D. ve Lynch Baldwin, S. (2016). *Letter to California mosque threatens "cleanse" starting with Muslims*. CBS News. <https://www.cbsnews.com/news/letter-california-mosque-threatens-cleanse-donald-trump/>
- Müller, K., ve Schwarz, C. (2020). From hashtag to hate crime: Twitter and anti-minority sentiment. *Center For Security, Race and Rights*. SSRN üzerinden erişilmektedir: <https://ssrn.com/abstract=3149103>
- OHCHR. (2012). *The Rabat plan of action*. Rabat: Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. https://www.ohchr.org/documents/issues/opinion/seminarrabat/rabat_draft_outcome.pdf

- OpenDoors. (2021). *Fast Facts*. https://opendoorsdata.org/fast_facts/fast-facts-2021/
- Özcan, E. Y. (2020). *Türkiye'den ABD'ye göç sürecinde göçmen ağlarının rolü: Giresun Yağlıdere'liler örneği*. Doktora Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi. <http://hdl.handle.net/11655/22464>
- Özçürümez, S. (2009). Immigrant associations in Canada: Included, accommodated, or excluded? *Turkish Studies*, 10(2), 195-215.
- Patel, F. (2017). *The Islamophobic administration*. Brennan Center for Justice. <https://www.brennancenter.org/our-work/research-reports/islamophobic-administration>
- Perkel, C. (2015). *Mosque fire in Peterborough was hate crime, say police*. <https://www.thestar.com/news/canada/2015/11/16/mosque-fire-in-peterborough-was-hate-crime-say-police.html>
- Petrosino, C. (1999). Connecting the past to the future: Hate crime in America. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 15(1), 22-47.
- Shabad, R. (2015). *Trump: U.S. should strongly consider shutting down mosques*. <https://www.cbsnews.com/news/trump-u-s-should-strongly-consider-shutting-down-mosques/>
- Shachar, A. (2006). The race for talent: Highly skilled migrants and competitive immigration regimes. *NYU Law Review*, Rev. 148, 81-148.
- Shaker, F. E. (2019). *Turkish Canadians*. *The Canadian Encyclopedia*. <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/turks>
- Statistics Canada. (2001). *Data Tables, 2001 Census*. <https://www12.statcan.gc.ca/english/census01/Products/Standard/Index.cfm>
- Statistics Canada. (2016). *Data Tables, 2016 Census - Ethnic Origin*. Statistics Canada. <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2016/dp-pd/dt-td/Rp-eng.cfm?LANG=E&APATH=3&DETAIL=0&DIM=0&FL=>

A&FREE=0&GC=0&GID=0&GK=0&GRP=1&PID=1105
28&PRID=10&PTYPE=109445&S=0&SHOWALL=0&SUB=0&Temporal=2017&THEME=120&VID=0&VNAMEE
=&VNAMEF=

- Tunç, A. (2004). Yurttaşlık hareketi bir klik ötede mi? Küresel direnç platformu olarak internet, medya ve toplum. M. Binark ve B. Kılıçbay (Der.), *İnternet, Toplum, Kültür* içinde (ss. 137-152). Ankara: Epos Yayınları.
- US Census Bureau. (2019). *People Reporting Ancestry.Tablo Numarası: B04006*. <https://data.census.gov/cedsci/table?q=B04006&t=Ancestry&d=ACS%201-Year%20Estimates%20Detailed%20Tables&tid=ACSDT1Y2019.B04006&hidePreview=false>
- van Dijk, T. A. (2013). Ideology and discourse. M. Freeden ve M. Stears (Der.), *The Oxford Handbook of Political Ideologies* içinde (ss. 175-196). New York: Oxford University Press.
- Wang, L. (2002). Hate crime and everyday discrimination: Influences of and on the social context. *Rutgers Race and Law Review*, 4(1), 1-31.
- Weber, A. (2011). *Nefret söylemi el kitabı*. Strazburg: Avrupa Konseyi.
- Yang, P. Q. (1995). *Post-1965 immigration to the United States: Structural determinants*. Connecticut: Praeger.
- YTB. (2021). *Yurt dışındaki Türk vatandaşlarını hedef alan saldırılar 2020*. Ankara: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. <https://www.ytb.gov.tr/yurtdisi-vatandaslarayonelik-saldirilar/yurt-disindaki-vatandaslarimizi-hedef-alan-nefret-suclari-ayrimcilik-ve-hak-ihlallerine-iliskin-raporlamicalismalari>

DİZİN

A

- AGİT, 8, 71, 81, 129
Akçapar, 6, 105, 106, 107, 108,
110, 111, 112, 189
Amerika Birleşik Devletleri, 10,
16, 19, 25, 27, 32, 71, 72,
74, 75, 78, 81, 83, 96, 98,
99, 100, 101, 105, 114, 116,
117, 130, 132, 134, 142,
150, 151, 152, 154, 155,
156, 157, 158, 159, 160,
162, 192
Amerika Müslüman Örgütler
Konseyi, 22
Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi,
116
Amerikan İslam İlişkileri
Konseyi, 22, 31, 83, 97, 163,
188
Arıcan, 5, 15, 18, 33
ayrımcılık, 16, 19, 21, 22, 23,
30, 31, 32, 37, 64, 69, 75,
78, 80, 83, 90, 92, 93, 96,
98, 99, 100, 101, 103, 114,
115, 116, 118, 119, 123,
128, 130, 142, 143, 144,
148, 152, 153, 174, 186,
187, 188

B

- Balibar, 32, 99, 125, 126, 189

- Bandura, 31, 87, 94
basmakalıp, 21, 31, 73, 77, 90
Bauman, 43, 65
Beck, 8, 31, 89, 94
beyaz üstünlüğü, 20, 21, 73,
132, 179
Binark, 120, 189, 194

C

- cami, 75, 112, 119, 134, 144,
162, 165, 180
cami saldırıları, 134
Canatan, 21, 29, 33, 37, 38, 61,
62, 65, 66, 67

D

- damgalama, 21, 99
diaspora, 7, 17, 99, 147, 186,
188
din özgürlüğü, 15, 26, 81, 97,
138
Dittes, 41, 66

E

- Ellis, 8, 31, 90, 94
Esposito, 37
etnosantrizm, 42

F

- FBI, 79, 96, 132, 133, 164, 190,
191

Foucault, 121, 191

G

Giddens, 41, 66

Gil, 86, 94

Goffman, 32, 99, 124, 125, 126,
139, 191

göçmen, 11, 21, 29, 74, 105,
106, 107, 108, 109, 110,
112, 114, 123, 126, 135,
139, 143, 152, 161, 162,
186, 187, 193
göçmen karşıtlığı, 21

I

ırkçılık, 17, 21, 32, 37, 71, 75,
81, 82, 93, 96, 98, 99, 101,
105, 123, 125, 126, 138,
142, 146, 179, 187, 189

İ

İslam, 5, 16, 17, 19, 20, 22, 23,
24, 25, 26, 27, 28, 29, 30,
32, 33, 37, 40, 41, 43, 44,
45, 46, 47, 48, 49, 50, 51,
53, 55, 58, 59, 60, 61, 62,
63, 64, 65, 67, 68, 71, 72,
76, 79, 81, 97, 98, 99, 101,
106, 123, 135, 140, 159,
162, 163, 164, 165, 166,
167, 168, 173, 181, 184,
186, 187, 188
İslam düşmanlığı, 16, 17,
48, 72, 98, 181

İslam karşıtlığı, 16, 29, 30,
32, 37, 62, 64, 98, 99,
101, 123, 186, 187, 188

İslam İşbirliği Teşkilatı, 17, 22,
23, 24, 25, 27, 28, 33

İslamofobi, 13, 16, 19, 20, 21,
22, 23, 24, 25, 26, 27, 28,
29, 30, 33, 35, 37, 46, 61,
62, 63, 65, 66, 67, 68, 69,
71, 73, 78, 84, 137, 141,
144, 184
İslamofobi ile mücadele, 30,
137, 141, 145, 184
İslamofobik, 21, 23, 24, 25,
26, 28, 35, 62, 65, 72,
79, 81, 136, 138, 181

K

Kalın, 49, 52, 56, 57, 66

kalıpyargı, 124

Kanada, 3, 13, 19, 22, 24, 25,
26, 28, 29, 32, 96, 97, 98,
99, 100, 101, 103, 104, 105,
113, 114, 115, 118, 119,
120, 130, 138, 139, 140,
141, 142, 144, 145, 146,
148, 150, 151, 152, 172,
173, 174, 175, 176, 178,
179, 180, 181, 182, 183,
186, 187, 188

Kanada Ceza Kanunu, 119

Kanada Haklar ve Özgürlükler
Şartı, 118, 173, 174, 175,
178

Kanada Müslümanları Ulusal
Konseyi, 22, 145, 174, 180,
182, 188
Kanada Türk Dostluk Derneği,
113
Klineberg, 42, 66
Kuzey Amerika, 1, 2, 3, 13, 16,
17, 18, 20, 23, 28, 32, 96,
98, 99, 100, 101, 103, 118,
142, 146, 150, 186, 187

L

Love, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78,
79, 80, 83, 84

M

Mannoni, 36, 67
medya, 60, 103, 105, 120, 130,
145, 147, 188, 189, 194
Müslüman karşıtlığı, 16, 17, 21,
30, 32, 37, 72, 78, 81, 144,
188

N

nefret söylemi, 16, 19, 21, 22,
23, 30, 32, 62, 96, 98, 99,
100, 101, 103, 105, 117,
118, 121, 123, 125, 127,
128, 129, 130, 131, 142,
143, 146, 147, 148, 151,
164, 165, 186, 188
nefret suçları, 16, 19, 21, 22, 32,
37, 72, 77, 96, 97, 98, 99,
100, 115, 117, 118, 121,
128, 129, 130, 131, 132,

133, 135, 137, 141, 142,
143, 144, 145, 147, 182,
186, 188, 190

Nefret Suçları İstatistikleri Yasası,
117

Nefret Suçlarında Cezaların
Artırılması Yasası, 117

Nefret Suçlarını Önleme Yasası,
117

Ö

önyargı, 7, 37, 41, 57, 63, 64,
69, 76, 77, 96, 98, 118, 120,
128, 187
öteki, 38, 39, 47, 55, 56, 58, 59,
61, 63, 66, 69, 93, 122, 123
ötekileştirme, 37, 47, 59, 99, 105

P

Paçacı, 8, 30

S

Said, 56, 67
Schimmel, 51
sosyal kimlik, 29, 40, 46, 69,
110, 122, 142
söylem, 32, 56, 57, 102, 103,
121, 122, 123, 125, 127,
128, 145, 190
söylem analizi, 32, 102, 103
Spinoza, 5, 15, 16, 18
stereotip, 31, 90

Ş

şiddet, 16, 17, 21, 22, 30, 31,
37, 49, 51, 56, 64, 75, 76,
77, 85, 89, 100, 125, 127,
131, 136, 137, 176

169, 170, 174, 186, 187,
192, 194
Türk karşıtlığı, 17, 19, 146
Türkofobi, 13, 17, 22
Türkçapar, 8, 31

T

Tajpel, 29
Turner, 29, 39, 68
Türk, 5, 11, 13, 16, 17, 19, 22,
29, 32, 47, 50, 52, 53, 63,
66, 67, 68, 69, 85, 98, 99,
100, 101, 103, 106, 107,
108, 109, 111, 112, 113,
115, 142, 143, 145, 146,
147, 148, 150, 156, 160,

V

Van Dijk, 99, 102, 122

Y

yabancı düşmanlığı, 17, 29, 32,
37, 98, 101, 123, 124, 130,
157
Yapıcı, 7, 29, 39, 40, 41, 44, 45,
49, 58, 62, 69
YTB, 98, 194
Yurdusev, 48, 69

Elinizdeki bu kitap, İslamofobi, Müslüman karşıtlığı ve göçmen düşmanlığı kavramlarını tarihsel bir perspektiften ele alarak, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da yaşayan Türk kökenli göçmen nüfusun ayrımcılık, nefret söylemi ve nefret suçu gibi olumsuz sosyal pratikleri nasıl deneyimlediklerine ilişkin güncel verinin toplanmasını amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, farklı metodlar kullanılarak Kuzey Amerika'daki durumun mercek altına yatırıldığı konu sosyolojik, psikolojik, hukuki ve teolojik boyutlarıyla ele alınmıştır.

